

<http://www.e-novine.com/feljton/92779-Borbe-protiv-osloboenja-Srbije.html>

Preuzeto 16. 11. 2013.

Damjan Pavlica

GOLA ISTINA O DRAŽI MIHAILOVIĆU

(feljton)

Sadržaj

1. Đeneral protiv partizanskog ustanka
2. Đeneral u službi fašističke Italije
3. Borba protiv partizana na Neretvi
4. Nacisti i fašisti, dobri neki ljudi
5. Četničko rasulo na Neretvi
6. Četništvo je sinonim razbojničke bande
7. Četnička tuga zbog pada Italije
8. Zajedno s Nemcima protiv Britanaca
9. Četnički teror u Srbiji
10. Ko napada Nemce, taj pomaže partizane
11. Čičina ponuda Hitleru
12. Borbe protiv oslobođenja Srbije
13. Uz naciste do konačnog poraza

1. General protiv partizanskog ustanka (15.06.2013)

Pukovnik Mihailović je u vreme partizanskog ustanka u Srbiji 1941 pokušao da se stavi u službu Nemaca, ali je odbijen, jer su neki njegovi četnici prišli ustanku. Onda je 1942. prešao u italijansku okupacionu zonu i stavio svoje snage u službu fašističke Italije, za borbu protiv partizanskog ustanka. Neko vreme je uspevao da obmanjuje saveznike, dok ga nisu raskrinkali i podržali partizane. Nakon sloma Italije 1943, napadom na Nemce je pokušao da vrati naklonost saveznika, ali bez uspeha. Potom je uspeo da sklopi sporazum sa Nemcima, kojeg se držao do kraja rata

SA NEDIĆEM PROTIV PARTIZANA

Pukovnik Mihailović je, kao i mnogi drugi, uspeo da izbegne zarobljavanje u aprilskom ratu. Sa grupom od tridesetak ljudi stigao je na Ravnu Goru, gde je osnovao Komandu četničkih odreda Jugoslovenske vojske. On je prikriven čekao "pravi čas" za ustanak, dok su partizani, nakon nemačkog napada na SSSR, započeli oružanu borbu. O tome svedoči dnevnik načelnika Štaba nemačkog komandanta Srbije od 11. avgusta 1941. godine:

"Po mišljenju komandanta Srbije, a u suprotnosti sa iznetim za Hrvatsku, nemiri se u prvom redu i gotovo isključivo imaju pripisati komunističkom uticaju. Četnici... izgleda da će u potpunosti izbegavati prepade na posadne trupe."

Četničkom vođi je smetala pojava oružane partizanske formacije pod vodstvom KPJ. Smatrajući partizane za glavne neprijatelje, pukovnik Mihailović je odmah po obrazovanju marionetske kvislinške vlade generalu Milanu Nediću uputio delegaciju radi dogovora o zajedničkoj borbi protiv partizanskog ustanka. Između Mihailovićeve delegacije i Nedića je postignut sporazum o zajedničkoj borbi protiv partizana, koji je sadržao sledeće stavke:

- Da Nedićeva vlada i pukovnik Mihailović sarađuju u borbi protiv partizana u cilju njihovog uništenja;
- Da Nedićeva vlada izda odmah novčanu pomoć Mihailoviću za plate oficirima i podoficirima, i za ishranu vojske;
- Da general Nedić odmah odredi oficira za vezu koji će biti stalno pri štabu pukovnika Mihailovića;
- Da general Nedić izdejstvuje kod Nemaca da ne gone Mihailovića i njegove četnike.

Nakon sklapanja sporazuma general Nedić je izdao pukovniku Mihailoviću novčanu pomoć, i izdejstvovao kod Nemaca da ga ne gone. Prva Mihailovićeva oružana akcija bio je prepad na partizane Valjevskog odreda u selu Planinici, krajem avgusta 1941. Partizani su pokušali iz sela da odnesu prikupljeno oružje za ustanak, a Mihailović je navodno "čuvao selo od pljačke". U tom prepadu Mihailović je lično komandovao četnicima, koji su tom prilikom ubili dva partizana, nekoliko ranili i nekoliko zarobili. Četnici su zarobljene partizane predavali Nediću ili Nemcima.

Uprkos Mihailovićevim nastojanjima, partizanska borba se omasovila, što je podstaklo i neke četničke vođe da pristupe ustanku. Prvo su 31. avgusta četnici potpukovnika Veselina Misite napali Loznicu bez naređenja pukovnika Mihailovića, a potom i drugi. O ovome svedoči obaveštenje Štaba nemačkog Komandanta Srbije od 16. septembra 1941. godine:

"Podstaknuti delimičnim uspešno vođenim borbama od strane komunista, nacionalni Srbi organizovali su takođe borbene formacije protiv Nemaca."

Mihailović je smatrao da je ustanak preuranjen, da nije vreme da se vodi borba sa okupatorom. Umesto toga, on je nameravao da tokom okupacije vrši etničko čišćenje, o čemu je obavestio i

vladu u Londonu. Svojom depešom iz septembra 1941. godine on upoznaje izbegličku jugoslovensku vladu sa glavnim tačkama svog programa:

- Omeđiti de fakto srpske zemlje i učiniti da u njima ostane samo srpski živalj;
- U srpskoj jedinici kao naročito težak problem uzeti pitanje muslimana i po mogućnosti rešiti ga u ovoj fazi.

PONUĐA NEMCIMA I NAPAD NA PARTIZANE

Tokom septembra i oktobra ustanak je zahvatio veći deo Srbije, a partizani su stvorili prostranu slobodnu teritoriju nazvanu Užička Republika. Nemci su za gušenje ustanka dovukli dodatne trupe i započeli masovni odstrel civilnog stanovništva. Zloglasni masakr u Kragujevcu samo je jedan u nizu zločina koje su nacisti tada počinili. Mihailović je nemačke zločine iskoristio za brutalnu propagandu protiv partizana. Govorio je kako partizani namerno izazivaju nemačke "odmazde" kako bi srpski narod stradao. General Nedić i on su navodno čuvali srpski narod.

Pukovnik Mihailović je nastavljao dvostruku igru. 27. oktobra je sa partizanskim komadantom Titom dogovorio zajedničku borbu protiv okupatora, na osnovu čega su mu partizani iz fabrike oružja u Užicu isporučili oružje i municiju. Sutradan, 28. oktobra su Mihailovićeви izaslanici kontaktirali nemačkog obaveštajca Josefa Matla u Beogradu. Izneli su mu predlog za zajedničku borbu protiv partizana, o čemu je Matl 30. oktobra izvestio nadležnu komandu:

"Četnički odredi jugoslovenske vojske pod komandom pukovnika Draže Mihailovića stavljaju se na raspolaganje za borbu protiv komunista u saradnji sa nemačkim Vermahtom."

Neposredno nakon što se ponudio Nemcima, Mihailović je 1. novembra 1941. godine preduzeo opšti napad na Užice i druge gradove oslobođene teritorije, čime je započeo građanski rat u okupiranoj Srbiji. U naređenju komandanta Požeškog četničkog odreda za napad na Užice stoji: *"U radu biti odlučan, hrabar i energičan kao što to dolikuje srpskim četnicima"*, a potom: *"U noćnim borbama najbolje je sve iznenadno i bez larme likvidirati."*

Na Mihailovićevu žalost, napad na partizanski štab u Užicu nije išao prema planu. Munjeviti udar sprečen je vanrednim merama koje su partizani preduzeli na osnovu dojave da četnici pripremaju napad na Užice. Čak je i stanovništvu deljeno oružje. Posle žestokih borbi, četnici su razbijeni, a partizani su pokrenuli brz kontranapad. Goneći četnike, partizani su 3. novembra 1941. zauzeli Požegu, koju su držali četnici. U međuvremenu je Mihailović napao partizane u Čačku. Partizanske snage odbile su i ovaj napad i produžile da gone četnike koji su bežali ka Ravnoj gori.

SASTANAK MIHAILOVIĆA SA NEMCIMA

Pukovniku Mihailoviću je očajnički trebala pomoć okupatora. On je, preko pomenutog Jozefa Matla, 11. novembra u selu Divci kod Valjeva upriličio sastanak sa predstavnicima Vermahta. Mihailović se nadao da će ga Nemci podržati kako bi ugušio ustanički pokret. Na sastanku je ubeđivao Nemce da im nije neprijatelj i tražio je municiju kako bi nastavio borbu protiv partizana, o čemu svedoči službeni nemački zapisnik:

"Zahtevam da mi se omogući da nastavim borbu protiv komunizma koja je počela 31. oktobra. Mi znamo kako se vodi borba u šumi, naročito protiv elemenata koji žele da se sakriju. Neophodno je imati municiju! Računajući s tim, došao sam ovamo."

Uprkos želji da postane saradnik, pukovnik Mihailović Nemcima nije bio potreban. Nadmeno su izjavili da stižu njihove oklopne trupe koje će slomiti ustanak, i da Vermaht ne želi saveznike "koji mu se privremeno priključuju iz razloga oportuniteta". Nemcima je bilo poznato da su neki njegovi četnici prišli ustanaku. Mihailović se pravdao da mu nije namera da ratuje protiv

okupatora, a da je neke gradove morao uzeti od Nemaca da ih komunisti ne bi uzeli. Mihailović je izjavljivao bezrezervnu lojalnost, ali je molio okupatore da njegovo "delovanje na nacionalnoj osnovi" ostane tajno da ne bi prošao kao Kosta Pećanac, koji je sklopio otvoreni sporazum sa Nemcima, čime je izgubio uticaj u narodu i "stekao oznaku izdajnika".

Na njegovu žalost, Nemci mu nisu ostavili drugu mogućnost do da položi oružje. Draža se vadio da takvu odluku ne može doneti sam, ali je obećao: "*Nećemo se boriti protiv Nemaca, pa ni onda ako nam ova borba bude nametnuta.*"

Od tada pa nadalje, Mihailović je vodio bespoštedni rat protiv partizana.

OPKOLJAVANJE I SAVEZNIČKA PODRŠKA

Iako se Mihailović tajno nudio Nemcima, Saveznicima se javno predstavljao kao ustanički vođa. 15. novembra ga je izbegli general Dušan Simović preko radio Londona proglasio za komandanta „svih jugoslovenskih oružanih snaga u zemlji". Na osnovu toga, Draža Mihailović je 16. novembra izdao proglas da je imenovan komandantom celokupne jugoslovenske vojne sile na okupiranoj teritoriji Jugoslavije, čime se svi naoružani pokreti stavljaju pod njegovu komandu. Velika Britanija je istog dana preduzela diplomatski pritisak kod vlade u Moskvi da se partizani potčine Mihailoviću:

"Vlada Njegovog Veličanstva smatra da borbu treba da vode Jugosloveni za Jugoslaviju, a ne da to bude pobuna koju će voditi komunisti za Rusiju, ako se želi uspeti. Vlada NJ. V. traži zato od sovjetske vlade da naredi komunističkim elementima da se povežu sa Mihailovićem, da sarađuju s njim protiv Nemaca, da se bezrezervno stave na raspolaganje Mihailoviću, kao nacionalnom vođi."

U međuvremenu, partizani su opkolili Mihailovića na Ravnoj Gori. U stisci, Mihailović je poslao svoje delegate partizanima da naprave sporazum "ma pod kojim uslovima". Zbog činjenica da Britanci smatraju Mihailovića vođom otpora, i zbog nemačke ofanzive, Tito je poštedeo četničkog vođu. Partizanski štab mu je ponudio da stupi u borbu protiv Nemaca, da se odrekne zahteva za potčinjavanjem i da pitanje jedinstvene komande rešavaju sporazumno. Primirje je zaključeno 20. novembra 1941. u slobodnom Čačku. Dogovorili su da zajednički pruže otpor okupatoru, puste zarobljenike, i da mešovita komisija ispita uzroke sukoba i krivicu. Nakon njihovog sastanaka u Čačku, Bil Hadson je izvestio Kairo o razvoju situacije:

"Moje je mišljenje da Mihailović ima sve kvalifikacije izuzev snage. Partizani su sada jači, i on mora prvo njih da likvidira britanskim oružjem pre nego što se ozbiljno okrene Nemcima... Partizani uporno traže da zadrže svoj identitet bez obzira u bilo kakvom dogovoru sa četnicima. Oni smatraju da Simovićeva neobaveštenost o partizanskoj vodećoj ulozi u pobuni pokazuje da jugoslovenska vlada ne poznaje situaciju... Oni sumnjaju da Mihailović pomaže Nedića i druge proosovinske elemente u borbi protiv komunista."

Mihailović se odmah pohvalio izbegličkoj vladi da je uspeo da zaustavi "bratoubilačku borbu" i da nastoji da udruži sve snage za borbu protiv Nemaca. U telegramu vladi od 22. novembra 1941. godine ne pominje svoju ponudu Nemcima za saradnju, a odgovornost za građanski rat prebacuje na partizane:

"Učinio sam sve i uspeo da prekinem bratoubilačku borbu koju izazvala druga strana. U dosadašnjim borbama protiv jednih i drugih utrošio sam skoro svu municiju. Ulažem najviše napore da udružim sve narodne snage i izvršim reorganizaciju za odlučnu borbu protiv Nemaca. Potrebno najhitnije da dobijem oružje, municiju, zimsko odelo, obuču a zatim i ostalo."

Uprkos izjavama jugoslovenskoj vladi da priprema "odlučnu borbu protiv Nemaca", pukovnik Mihailović nije pružio otpor velikoj nemačkoj ofanzivi koja je usledila krajem novembra (tzv. prva neprijateljska ofanziva). On je povukao svoje ljude u planinu, a sveže nemačke divizije su se obrušile na partizane, zauzimajući ustaničku teritoriju za svega par dana. Ostaci partizanskih odreda se povlače u Sandžak, gde ih gone Mihailovićevi komandanti Vučko Ignjatović i Miloš Glišić, legalizovani kod okupatora.

Mihailović je 1. decembra naložio svojim komandantima da se legalizuju u okviru Nedićevih snaga, čime su dobili vlast nad ruralnim područjima Srbije. Izgledalo je da je Mihailović ostvario plan da sačuva svoje snage i protera partizane iz Srbije.

NEMAČKA POTERNICA I ČIN GENERALA

Posle zauzimanja Užica, Nemci su 3. decembra izdali naređenje za operaciju Mihailović. Delovi 342. divizije su 6. decembra opkolili selo Struganik na Ravnoj Gori, gde se nalazio njegov štab. Na osnovu Nedićeve dojava, Mihailović je uspeo da se izvuče, ali je uhvaćen vođa štaba Aleksandar Mišić sa ljudstvom. Nemci nisu imali gubitaka, ali je ubijeno desetak četnika i zarobljeno gotovo petsto ljudi pod sumnjom da su četnici. Paul Bader, nemački komandant Srbije, ocenio je da je Mihailovićeva grupa razbijena, a za "vođom odmetnika" je raspisao poternicu od 200.000 dinara.

No, borba protiv Nemaca nije bila u planu. Mihailović 20. decembra 1941. šalje instrukcije crnogorskim komandantima, Đorđu Lašiću i Pavlu Đurišiću, u kojima deklarativno pominje borbu za slobodu okupirane otadžbine, ali praktično razrađuje smernice za čišćenje "narodnih manjina i ne-nacionalnih elemenata" i borbu protiv partizana. Dragoljub Mihailović navodi da je četnički cilj povezivanje Srbije i Crne Gore "čišćenjem Sandžaka od muslimanskog življa", te povezivanje Srbije i Slovenije "čišćenjem Bosne od muslimanskog i hrvatskog življa." Četničke vođe upozorava da sa partizanima ne može biti nikakve saradnje jer se oni bore "protiv dinastije i za ostvarenje socijalne revolucije".

Dok je pukovnik Mihailović razrađivao planove etničkog čišćenja, zbog nemačke operacije protiv njega stekao je brojna saveznička priznanja i čin generala. Novi predsednik izbegličke vlade, Slobodan Jovanović, imenovao ga je 11. januara 1942. za ministra vojnog, zbog zasluga za "dizanje ustanka protiv Nemaca". Kralj Petar II ga je 19. januara unapredio u čin generala. Njegove dobrovoljačke formacije su proglašene regularnom vojskom Kraljevine Jugoslavije, na osnovu čega je Mihailović počeo mobilisati narod u svoje jedinice, pod pretnjom vojnih zakona u stanju rata.

2. Đeneral u službi fašističke Italije (20.06.2013)

Pukovnik Mihailović je u vreme partizanskog ustanka u Srbiji 1941 pokušao da se stavi u službu Nemaca, ali je odbijen, jer su neki njegovi četnici prišli ustanku. Onda je 1942 prešao u italijansku okupacionu zonu i stavio svoje snage u službu fašističke Italije, za borbu protiv partizanskog ustanka. Neko vreme je uspevao da obmanjuje saveznike, dok ga nisu raskrinkali i podržali partizane. Nakon sloma Italije 1943, napadom na Nemce je pokušao da vrati naklonost saveznika, ali bez uspeha. Potom je uspeo da sklopi sporazum sa Nemcima, kojeg se držao do kraja rata

PRELAZAK U CRNU GORU

General Mihailović je pokušao da ostane prikriven u Srbiji, kako bi iz senke zapovedao svojim četnicima legalizovanim kod Nedića. Nemcima nije odgovaralo da on postane siva eminencija, pa su 15. maja pokrenuli operaciju Forstrat ("Šumar") protiv njega.

Odbačen od Nemaca u Srbiji, Mihailović prelazi u italijansku okupacionu zonu, prvo u Sandžak, a potom u Crnu Goru, gde stavlja svoje jedinice u službu fašističke Italije. Četničke jedinice su već aprila 1942. godine učestvovala u sklopu italijanske antipartizanske ofanzive u Crnoj Gori. Četnicima u italijanskoj ofanzivi je isprva rukovodio Zaharije Ostojić, načelnik Mihailovićevog operativnog odeljenja, a dolaskom u Crnu Goru 1. juna 1942. godine, Mihailović lično preuzima rukovođenje jedinicama. "Đeneral" je od fašističkog okupatora redovno primao oružje i municiju za borbu protiv partizana. Istovremeno, slavljen kao gerilac, dobijao je obilatu novčanu pomoć od Saveznika i jugoslovenske emigrantske vlade. 10. juna je zvanično imenovan Načelnikom generalštaba Jugoslovenske vojske u otadžibini. Štab mu se nalazio u selu Gornje Lipovo kod Kolašina.

Mihailovićeva dvostruka igra nije mogla proći nezapaženo. Britanski oficir za vezu Bil Hadson je već početkom maja 1942. godine javljao:

»Ja znam da stvarno partizani jedino vode borbu sa Nemcima i Italijanima, dok četnici sarađuju sa okupatorima i bore se jedino protiv partizana«.

Iako je Britancima situacija na terenu bila dobro poznata, njihova politika je bila da podržavaju jugoslovenskog kralja i njegovog ministra Mihailovića. U julu 1942. godine, šef balkanske sekcije Uprave za specijalne operacije (SOE) lord Glenkoner je pisao Foreign Office-u:

»Kao što znamo, svu aktivnost u Jugoslaviji morali bismo zapravo pripisati partizanima. Međutim, kad je riječ o javnoj upotrebi (tog podatka), ne vidim zašto bi bilo štetno da nešto od toga pripišemo u zaslugu Mihailoviću.«

Britanci su računali da će Mihailovića ipak moći da iskoriste protiv Osovine, kada za to dođe vreme. No, general je gledao da se ne zamera okupatorima, nego da se obračunava sa nersbima i komunistima, dok okupacija još traje. Uz dopuštenje Italijana, Mihailovićevi četnici su sredinom avgusta uzeli Foču od ustaša, počinivši strahovite zločine u gradu i okolini. Depešom od 23. avgusta 1942. godine Zaharije Ostojić javlja Mihailoviću:

"Juče završio akciju do Ustikoline i grebena Jahorine... Po dosadašnjim podacima 1.000 — 3.000 muslimana poklanih. Sve trupe dobri borci, ali još bolji pljačkaši, izuzev Pavla. Pad Foče ima dobrog odjeka. Muslimani u masama beže u Sarajevo... Sada su zadovoljni."

Mihailović je nameravao da uz pomoć fašističke Italije poveže četničku teritoriju. Da stvori "nacionalni koridor" od Crne Gore do Dalmacije, pa čak i od Srbije preko Crne Gore do Slovenije. U vezi toga, italijanski mezimac Ilija Trifunović-Birčanin mu 31. avgusta 1942. piše:

“Pripreme za otvaranje koridora o kome smo govorili privode se kraju, mada to umnogome zavisi od Italijana.”

U jeku borbe za Afriku, saveznički zapovednik za Sredozemlje general Vilson je septembra 1942. tražio Mihailoviću da napadne osovinske komunikacije, kako bi podržao savezničke ratne napore. Ovom zahtevu se pridružila i jugoslovenska vlada, ali Mihailović je sa Italijanima imao druge planove. U međuvremenu su izveštaji britanskih misija potvrdili ono što se sumnjalo: da njihov favorizovani gerilac Mihailović zazire od bilo kakve ozbiljne akcije protiv okupatorskih snaga. Istovremeno, neki četnici u Srbiji su preduzimali sabotaže i diverzije protiv Nemaca, zbog čega su strahovito ispaštali.

Kapetan Bil Hadson, britanski oficir za vezu kod četnika, je 15. novembra 1942. javio svojoj komandi da Mihailović koči njihove sabotaže:

“Lično sam ubeđen da bi ove četničke grupe u Srbiji mogle organizovati sabotaže na železničkim prugama tamo gde Nemci ne bi bili u stanju da preduzimaju mere odmazde prema srpskim selima. Nikakvi ozbiljni pokušaji, međutim, nisu još činjeni da bi se ispitala mogućnost vršenja takvih operacija. Slabi rezultati diverzantskih akcija do sada posledica su nedostatka volje na Mihailovićevoj strani i nedostatka energije.”

Bez obzira na služenje fašističkoj Italiji, Mihailović je još neko vreme u medijima savezničkih država prikazivan kao “gerilski vođa”, dospevši na naslovnicu časopisa Time, a o njemu je u Holivudu snimljen propagandni film “Četnici: borbena gerila” (*Chetniks! The Fighting Guerrillas*). Kapetan Hadson je na osnovu stanja na terenu to komentarisao:

“U trenutku kada je Mihailović u velikom stepenu igrao ulogu kvislinga bio je nagrađen najjačom britanskom propagandom.”

Hadson je izveštavao da mnogi borci, koji su prišli četnicima na početku ustanka protiv okupatora, bivaju razočarani preusmerenjem u borbu protiv partizana. On je izveštavao da vojnici Jugoslovenske vojske u otadžbini ne žele da ih guraju u bratoubilački rat i da je “nekoliko četničkih jedinica tražilo da bude oslobođeno zadatka borbe protiv partizana”. Međutim, general Mihailović je insistirao da su partizani veći neprijatelji od okupatora i da sa njima ne može biti nikakve saradnje “jer se bore protiv dinastije i za ostvarenje socijalne revolucije”.

“Te zlotvore i krvnike našeg naroda uništavajte bez milosti”, naređivao je on.

MOBILIZACIJA ZA OPERACIJU VAJS

Decembra 1942. godine, zahuktavaju se pripreme za osovinsku operaciju Vajs (tzv. četvrtu neprijateljsku ofanzivu) protiv Bihačke republike, oslobođene teritorije na području NDH, koja je obuhvatala zapadnu Bosnu, Liku i Kordun. General Mihailović je računao da će, uz pomoć Italijana, tući glavninu partizanske vojske, zauzeti partizansku slobodnu teritoriju i uspostaviti četnički “koridor”. Četnici su u ovoj operaciji učestvovali kao deo italijanskih kvislinških snaga. Depešom od 31. decembra 1942. godine Mihailović je javljao svojim komandantima da pripreme za operaciju dobro napreduju, da se čeka još samo odobrenje okupatora za prebacivanje crnogorskih četnika u NDH:

“Bajo je već prikupio 1200 ljudi. Pavle je već prikupio 3000 ljudi. Bajovi su u Ostrogu a Pavlovi u Kolašinu. Tetkići [Talijani] kažu da 2. januara pada odluka. Dozvoljavaju za sad pokrete do Nikšića.”

Pripremajući se za dotad najveću osovinsku ofanzivu u okupiranoj Jugoslaviji, Mihailović je 2. januara 1943. uputio direktivu svojim komandantima u kojoj govori o “oslobađanju srpske teritorije od komunističkog terora”, ne pominjući okupatora:

“Naša je namera da iz obuhvatnog položaja koga imaju naše snage izvrše koncentričan napad na komuniste na označenoj prostoriji, komunisti unište i time oslobode ovu srpsku teritoriju komunističkog terora.”

Za predstojeću ofanzivu, general Mihailović je uspeo da fašističkoj Italiji stavi na raspolaganje 19.000 četnika, o čemu je italijanski general Mario Roata 3. januara 1943. izvestio nemačkog generala Aleksandra Lera, glavnog planera udružene osovinske operacije:

“Pod italijanskom komandom ima 19.000 četnika grupisanih u bande. Od ovih: — 3000 duž železničke pruge Ogulin—Vrhovine, — 8000 između Gračaca i Knina, — 8000 u Hercegovini.”

Međutim, vlasti NDH su bile protiv prebacivanja četnika na njihovu teritoriju. Na intervenciju ustaša i Nemaca, Italijani su obustavili organizovan transport crnogorskih četnika u NDH. Uprkos tome, Mihailović je pokušavao da sprovede svoje planove. On je naredio Pavlu Đurišiću da prebaci svoje snage peške za Bosnu, i uz put “očisti” muslimansko stanovništvo u pograničnoj oblasti.

POKOLJ MUSLIMANA SANDŽAKA I ISTOČNE BOSNE

Naoružani od okupatora za operaciju Vajs, četnici su početkom 1943. godine proveli opsežne operacije etničkog čišćenja u istočnoj Bosni i Sandžaku. Ovim operacijama je rukovodio general Mihailović, preko svojih komandanata Pavla Đurišića, Vojislava Lukačevića i Petra Baćovića. General Mihailović je 2. januara 1943. godine uputio depešu Petru Baćoviću povodom “projekta za raščišćavanje Turske u oblasti Čajniča”:

“Povodom projekta za raščišćavanje Turske u oblasti Čajniča naredio sam Pavlu da sa Vojom izvrši potrebne pripreme za polovinu januara...”

O “čišćenju” muslimanskog stanovništva general Mihailović je redovno izveštavan. Pavle Đurišić je nakon izvršenog pokolja u okolini Bijelog Polja, 10. januara 1943. podneo Mihailoviću izveštaj kojim javlja da je akcija “izvedena tačno po utvrđenom planu”, da su potpuno uništena “ukupno 33 muslimanska sela” i da je najviše ubijeno žena i dece:

“Žrtve: Muslimana boraca oko 400 (stotine) Žena i dece oko 1000.”

Nakon pokolja u bjelopoljskom kraju, četničke snage mobilisane za italijansku ofanzivu su nastavile preko Sandžaka ka istočnoj Bosni, zatirući sve živo. Snage mileševskog, limskog, durmitorskog i drinskog korpusa Jugoslovenske vojske u otadžbini, ukupne jačine oko 5.000 boraca, započele su 5. februara ujutro opšti napad na muslimanska sela u okolini Pljevalja, Čajniča i Foče. Oko sela su se nalazile samo straže koje nisu pružile značajan otpor. Budući da četnici nisu naišli na organizovanu vojnu silu, bez ometanja je danima vršeno uništavanje stanovništva. Do 10. februara jedna od najvećih operacija Jugoslovenske vojske u otadžbini je okončana. Sva sela u zahvatu operacije su opljačkana i do temelja spaljena. Sve stanovništvo koje nije uspelo da se skloni je ubijeno, “bez obzira na pol i godine starosti”, kako generala Mihailovića izveštava izvršilac radova, mlad major Pavle Đurišić.

Tokom akcije “čišćenja” general Mihailović se nalazio u svom štabu u Gornjem Lipovu kod Kolašina, stotinjak kilometara od zone dejstava. Putem radio veze je pažljivo pratio izvođenje operacije, o čemu je redovno obaveštavao svoje potčinjene. Svojim depešama je tih dana pobedonosno javljao:

1. februar: *“Pavle krenuo u pravcu Branka i usput čisti sve pred sobom. Naša akcija ima zamah čišćenja cele Bosne.”*

2. februar: *“Preko Ostojića upućene su snage koje moraju sada preko Sandžaka. One usput čiste teren i idu ka Ostojiću. Naravno čisteći turke u Sandžaku moraju ići ilegalno a ne kako smo predviđali. Stiće na vreme za definitivno čišćenje Bosne od komunista.”*

8. februar: *“Što se tiče Turaka, Pavle izveštava da Turci skoro nedaju nikakav otpor. Tetkići [Talijani] mole i preklinju da se prestane.”*

Kao i prilikom prethodnog pokolja, major Đurišić je 13. februara uredno raportirao generalu Mihailoviću o rezultatima akcije protivu muslimana u pljevaljskom, čajničkom i fočanskom srezu:

“Operacije su izvedene tačno po naređenju i izdatoj zapovesti. Napad je počeo u određeno vreme. Svi komandanti i jedinice izvršili su dobijene zadatke na opšte zadovoljstvo. Sva muslimanska sela u tri pomenuta sreza su potpuno spaljena da nijedan njihov dom nije ostao čitav. Sva imovina je uništena sem stoke, žita i sena. Za vreme operacija se pristupilo potpunom uništavanju muslimanskog življa bez obzira na pol i godine starosti.

Žrtve. — Naše ukupne žrtve su bile 22 mrtva od kojih 2 nesrećnim slučajem i 32 ranjena. Kod muslimana oko 1.200 boraca i do 8.000 ostalih žrtava: žena, staraca i dece.”

Ovaj pokolj o kojem počinioci tako sladostrasno izveštavaju, bio je najmasovniji četnički zločin u drugom svetskom ratu. Đurišićev izveštaj jeste preteran, a prema posleratnim popisima stradalo je oko 3.000 civila. Struktura žrtava je ono što užasava. Preko polovine ukupnog broja žrtava (oko 53,5 %) čine deca ispod 14 godina. Veći deo ubijene dece čine devojčice.

FRANCUSKO ODLIKOVANJE

U vreme dok su Mihailovićeви četnici naoružani od strane fašističke Italije po bosanskim goletima tamanili nejač, vođa francuskog otpora general Šarl de Gol, očigledno neobavešten ili imun na činjenice, odlikovao je generala Dragoljuba Mihailovića Ratnim krstom. Uz odlikovanje je izdao i pohvalnu naredbu, koja je 2. februara 1943. godine pročitana francuskim jedinicama:

“Armijski general Dragoljub D. Mihailović, legendarni junak, simbol najčistijeg rodoljublja i najviših jugoslovenskih vojničkih vrlina, nije prestao voditi borbu na okupiranom nacionalnom tlu. Uz pomoć rodoljuba, on bez sustajanja ne da mira okupatorskoj vojsci, tako pripremajući onaj konačan juriš koji će dovesti do oslobođenja njegove otadžbine i celog sveta, rame uz rame s onima koji nikad nisu smatrali da se jedna velika zemlja može da pokori surovom zavojevaču.”

Naši izbegli političari su pošto-poto pokušavali da održe lik Draže Mihailovića kao gerilskog vođe u zapadnom javnom mnjenju. Jugoslovenski premijer Slobodan Jovanović je početkom februara poveo kampanju u američkoj štampi da general Mihailović “ni jednog dana nije prestao da se bori, da je učinio sve da spreči bratoubilačku borbu i da ne saraduje ni sa jednim okupatorom niti narodnim izdajnikom”.

3. Borba protiv partizana na Neretvi (02.07.2013)

Pukovnik Mihailović je u vreme partizanskog ustanka u Srbiji 1941. pokušao da se stavi u službu Nemaca, ali je odbijen, jer su neki njegovi četnici prišli ustanku. Onda je 1942. prešao u italijansku okupacionu zonu i stavio svoje snage u službu fašističke Italije, za borbu protiv partizanskog ustanka. Neko vreme je uspevao da obmanjuje saveznike, dok ga nisu raskrinkali i podržali partizane. Nakon sloma Italije 1943, napadom na Nemce je pokušao da vrati naklonost saveznika, ali bez uspeha. Potom je uspeo da sklopi sporazum sa Nemcima, kojeg se držao do kraja rata

MOBILIZACIJA STANOVNIŠTVA ZA OSOVINSKU OPERACIJU

Januara 1943. godine Nemci su pokrenuli operaciju Vajs, dotada najveću operaciju u okupiranoj Jugoslaviji. Protiv slobodne partizanske teritorije u NDH nastupali su Nemci i ustaše sa jedne, a Italijani i četnici sa druge strane. General Mihailović je planirao da pod okriljem italijanske ofanzive uništi glavninu partizanske vojske, sačuva svoje snage, preuzme delove partizanske teritorije i stvori koridor duž italijanske okupacione zone.

U ovome su ga, svesno ili ne, podržavale izbeglička jugoslovenska vlada i Velika Britanija. U jeku četničke mobilizacije za osovinsku operaciju Vajs, preko BBC je objavljen apel:

“General Mihailović vodi beskompromisnu borbu protiv Nemaca, ustaša, Italijana i njihovih najamnika. Svi oni koji hoće da idu mudro i da ne poginu ludo... neka se okupe oko Jugoslovenske vojske i oficira na čijem se čelu nalazi general Mihailović... Svi oko Draže!”

Nedelju dana uoči opšteg napada na partizane, 11. januara 1943. godine, predsednik jugoslovenske vlade u Londonu Slobodan Jovanović je tražio od britanskog šefa diplomatije Entoni Idena hitnu dostavu hrane, odeće i naoružanja generalu Mihailoviću:

“Bilo bi od neocenjive koristi da se đeneralu Mihailoviću dostavi što pre sledeće:

— 30.000 pari odela, obuće, rublja, da bi đeneral mogao da odene svoje četnike za zimu.

— Koncentrisanu hranu ...

— Što veći broj ručnih bombi i lakog automatskog naoružanja sa što više municije.”

Fašistička Italija je za predstojeću ofanzivu pod svojom komandom imala oko 19.000 četnika. Hercegovačke četnike su transportovali čak u Liku kako bi učestvovali u napadu na ustaničku teritoriju. Mihailovićevi komandanti su lagali borbe da ne idu u borbu samo protiv partizana, već i protiv ustaša i Nemaca, što je više odgovaralo opštem raspoloženju. Međutim, planirano je da tokom operacije četnici uopšte ne dođu sa potonjima u kontakt. Italijanski general Mario Roata je 15. januara izdao naređenje:

“Ne sme (naglašavam: ne sme) se dogoditi da četnici, za vreme i posle operacije, dođu u dodir sa nemačkim i hrvatskim trupama...”

OPŠTI NAPAD NA BIHAČKU REPUBLIKU

20. januara 1943. godine počela je četvrta neprijateljska ofanziva, opštim napadom na Bihaćku republiku. Odozgo su nadirali Nemci i ustaše, a odozdo Italijani i četnici. 21. januara 1943. godine komandant hercegovačkih četnika Petar Baćović izveštava Dražu Mihailovića o toku operacije:

„Nemci i Italijani zatvaraju ostupne pravce. Za naše ljudstvo daju 100 metaka vojniku, 1000 puškomitraljescu, 10 teških bacača sa 3000 granata. Komandant armije [Mario Roata] izjavio je da se divi našoj vojsci i daje joj sve. Organizaciju oslobođene zone prepuštaju nama.”

General Mihailović je imao problema da svojim borcima objasni zašto napadaju Srbe u NDH umesto ustaše ili okupatore. Govorio im je da prvo moraju “uništiti komuniste koji nas

sprečavaju u rušenju Pavelićeve Hrvatske”, odnosno da je borba protiv partizana priprema za borbu protiv Rajha:

“Nemcima se bliži kraj. Pripremajte se za odsudnu akciju. Račistite teren svuda od komunista da bismo imali određene ruke za odsudni momenat.”

27. januara, uvidevši da ne mogu odbraniti slobodnu teritoriju, partizani iz zapadne Bosne kreću u proboj ka istočnoj Hercegovini. 29. januara uveče 7. SS divizija ulazi u napušteni Bihać. Nakon pada republike, Mihailović zapoveda “gonjenje i uništavanje komunista u celoj Bosni”. Istovremeno, majoru Pavlu Đurišiću naređuje da njegovi ljudi “ne sede besposleni”, da iz Crne Gore krenu u pravcu Bosne i “usput očiste oblast Čajniče” (misli se na čišćenje muslimana – nap. red).

Britanci, videvši da je njihova podrška zlupotrebljena, pozivaju na pomirenje četnika i partizana u borbi protiv Osovine. No, general Mihailović 31. januara 1943. naređuje svojim trupama da nastave građanski rat:

“Izjava Idnova o mirenju ne važi ništa. Čistiti komuniste do poslednjeg.”

7. februara vođa hercegovačkih četnika Petar Bačović izveštava Mihailovića da sa Italijanima napada partizane u Krajini, da njegovi ljudi traže da se vrate kući, da Đujićevi ljudi prilaze partizanima, i da četnici nikako ne mogu držati teren izvan italijanske žice:

“Prekosutra preduzimam sledeću operaciju: sa 2000 ljudi i italijanskom artiljerijom napadam pravac Strmica —Tiškovac — Srb, gde je gro komunističkih snaga... Naši ljudi traže da se vrate kući... Đujićevih 130 ljudi sa bacačima i teškim oruđem otišlo je partizanima. Ponavljam, a to mi je i dužnost, da na teritoriji Dinarske oblasti nema ni jedno slobodno mesto, niti su ga dinarci u stanju držati, izvan talijanske žice.”

10. februara 1943. godine četnička komanda izdaje pobedonosni proglas stanovništvu u zoni dejstava:

“Pošto smo očistili Srbiju, Crnu Goru i Hercegovinu, došli smo Vam u pomoć da razbijemo žalosne ostatke komunističke međunarodne, zlikovačke bande Tita, Moše Pijade, Levi Vajnerta i drugih plaćenih jevreja. Petnajest hiljada četnika do zuba naoružanih napada sa raznih strana i uništava na svom istoriskom pohodu sve što pokazuje otpor. Komunisti će biti istrebljeni. Prema njima nema milosti.”

14. februara rukovodilac četničkih operacija Zaharije Ostojić javlja majoru Andriji Veskoviću da se razbijeni partizani povlače ka Neretvi gde ih treba dokrajčiti sa Italijanima:

„Komunisti u Liki tučeni. Njihove glavne snage povlače se ka Hercegovini i već su delom prišle desnoj obali Neretve... Momenat je da se otsudno tuku... Od Grahova nadiru Hercegovci i Dinarci sa Talijanima, a od Prozora će ići Crnogorci i Hercegovci sa 4000 Talijana od Imotskog.“

15. februara general Mihailović šalje upute Petru Bačoviću kako da sarađuje sa Italijanima:

“Sa Tetkićima [Italijanima] taktizirati kao što Vam je i Branko javio, a inicijativu držati u svojim rukama. Koristiti sve protiv svih.”

ČETNICI I TALIJANI ZAJEDNO NA NERETVI

Položaje na Neretvi držali su četnici, zajedno sa Italijanima. 15. februara rukovodilac četničkih operacija Zaharije Ostojić javlja generalu Mihailoviću da su četnici raspoređeni, a ako Đurišićevi četnici dođu na vreme "veruje u uspeh". Sutradan ga upozorava da će se Nemci i ustaše nakon uništenja partizana okrenuti protiv njih, i javlja da su streljani četnici koji nisu hteli da se bore protiv braće:

“Pavelićev ministar Vrančić u govoru zapretio da će posle komunista ustaše i nemci izbaciti iz Hercegovine četnike i italijane... Pre nekoliko dana bila pobuna u Popovopoljskom bataljonu, koja je ugušena. 8 streljano a nesigurni razoružani.”

U međuvremenu, Druga proleterska divizija je izbila na Neretvu i zauzela Drežnicu i Grabovicu. 16. februara njeni delovi su prešli na levu obalu reke, o čemu je Mihailović odmah obavestjen. Čim je vest potvrđena, general Mihailović preko Ostojića naređuje mobilizaciju novih trupa. 17. februara Zaharije Ostojić javlja Mihailoviću da partizani nadiru bez otpora, a Đurišićeve trupe neće stići na vreme:

„Komunističko nadiranje bez otpora... zauzeli žel. stanicu Drežnicu i napali Konjic. Jačina njihovih snaga ceni se na 6.000 ljudi proletera iz Crne Gore, Hercegovine i Srbije... Pošto sam uveren da Crnogorci ne mogu stići na vreme, jer sam čuo da su raspušteni kućama umesto da ostanu u Čajničkom srezu kako sam molio, sa raspoloživim snagama učiniću sve što mogu do poslednjeg čoveka.“

17. februara pred zoru, partizani su zauzeli Prozor (“Prozor mora pasti!”), savladali italijanski garnizon od 800 ljudi i oteli gomilu automatskog i teškog naoružanja. U međuvremenu, Zaharije shvata da partizana ima duplo više nego što je mislio, oko 3 divizije jačine 12.000 boraca. 18. februara major Zaharije javlja generalu Mihailoviću o uspesima partizana, teškom porazu Italijana, dezertiranju četnika i pridruživanju meštana partizanskim jedinicama:

„Komunisti juče zauzeli Prozor, Drežnicu, Ostrožac i Gorance. Talijani izgubili 2000 ljudi, 4 topa, 10 bacača i mnogo hrane i municije... Iz Blagajskog bataljona pobešlo 50 ljudi u šumu i ceo muslimanski bataljon. Jedinice u Južnoj Hercegovini nesigurne... Od brzine pristizanja pojačanja zavisi odbrana hercegovine i tučenje komunista. Talijani ne izlaze iz varoši... Snage komunista se pojačavaju prilaskom meštana...“

18. februara 1943. rukovodilac četničkih operacija Zaharije Ostojić naređuje opšti napad na partizane u dolini Nereve, a preko izaslanika Jevđevića traži da Italijani prevezu četnike i što jače bombarduju partizane:

„Preko Talijana izradi prevoz Bajovih od Gacka i Bileća... Traži da što jače bombarduju komuniste jer ih to najviše rastrojava, naročito one prema Konjicu i Mostaru... Sigurno ćemo do nogu potući komuniste, samo izvršavajte sva naređenja i sprečite upad na levoj obali...“

ĐURIŠIĆEVI ČETNICI KASNE ZBOG PLJAČKE

Istog dana, general Mihailović javlja Zahariju da Đurišićevi četnici kasne jer su morali da odnesu opljačkane stvari kućama nakon pokolja muslimana:

“Ja sam Pavlu bio naredio da posle Čajniča odmah produži ka Vama. Izgleda da su zemljaci morali da odnesu stvari kući, i da u tome leži izgovor za jedan kratak odmor kućama.”

19. februara major Zaharije upozorava Mihailovića da “lakomisleno vraćanje ljudi kućama radi odnošenja plena, može dovesti do vrlo teških potresa”. 20. februara Zaharije Ostojić upućuje generalu Mihailoviću dramatičnu depešu u kojoj zaključuje da je odnošenje pljačke kućama nakon pokolja muslimana, umesto dolaska pravo na front, katastrofalna greška:

„Po žestini napada sigurno je da imamo posla sa njihovim proleterskim brigadama odlično naoružanim... Italijani neaktivni i kao jagnjad idu mirno pod nož. Očigledno da će sva pojačanja iz Crne Gore stići dockan za održanje sadašnjih položaja, a Vi znate kako pada moral ljudi pri povlačenju. Bojim se da odlazak Crnogoraca iz Čajniča kući umesto kod mene, ne bude katastrofalna greška po sve ove krajeve... Dok sam živ neću zaboraviti da se u ovakav kritičan položaj došlo zbog odnošenja pljačke.“

NEKA IH BOMBARDUJE AVIJACIJA!

Istog dana, Zaharije Ostojić upućuje Jevđeviću depešu kojom očajnički traži podršku italijanske artiljerije i avijacije:

„Traži od Tetkića [Italijana] teške bacače i artiljeriju da pojačaju Pantića jer će tako lakše uspeti... Neka sa izviđanjem iz vazduha utvrde tačno pravac njihovog nadiranja na celom frontu i iz pozadine, gde se pojačavaju... Mogu li baciti hranu i municiju iz vazduha; ovo će trebati Voji Lukačeviću... Kako je moglo preći preko Neretve 3.500 ljudi za kratko vreme? Koliko mostova imaju? Neka ih bombarduje avijacija.“

21. februara Ostojić upućuje optimističnu depešu Mihailoviću, da je Vojislav Lukačević stigao, da se situacija na frontu popravlja, da će "sačuvati Hercegovinu" uz pomoć fašističke Italije i da preki sudovi popravljaju duh boraca:

„Voja Lukačević stigao u Glavatičevo i verovatno produžava za Konjic... Major Pantić uspeo da odbije napad, a komunisti su se potom povukli na desnu obalu Neretve kod Drežnice. Naredio sam napad sa 1300 ljudi pravcem Mostar — Goranci — Drežnica i sa 500 ljudi pravcem Ravni — Senjani — Drežnica uz pomoć artiljerije i avijacije... Besomučnom propagandom, pretnjama i prekim sudovima, uspeo se da se povрати duh boraca... Verujem da ćemo sačuvati Hercegovinu, jer kriza prolazi...“

I Mihailović je bio ubeđen da su partizani gotovi, te istog dana javlja potčinjenima da sa "sada bijemo s njima poslednju bitku".

4. Nacisti i fašisti, dobri neki ljudi (06.07.2013)

Major Zaharije 26. februara javlja generalu Draži da Italijani sve daju protiv ustanika (bombardovanje iz vazduha, artileriju, automatsko oruđe), a da okupacione trupe slušaju Vojina naređenja: „Mislim da imamo nadmoćnost... Tetkići daju sve... Voja kaže da nemački i italijanski komandanti izvršavaju sva njegova naređenja za posjedanje položaja kod Konjica. Dobri neki ljudi.“ Nakon što je general Mihailović zaključio da je „situacija kod komunista bezizlazna“, Zaharije Ostojić istog dana naređuje opšti napad. 27. februara Draža javlja Baćoviću da je stiglo preko 5000 Crnogoraca i daje pregled stanja na frontu

DRAŽINA MIŠOLOVKA NA NERETVI

General Mihailović je uz pomoć fašističke Italije postavio "mišolovku" na Neretvi, ali partizani nikako nisu dali da budu uništeni. Četnički rukovodilac operacija Zaharije Ostojić depešom javlja nadređenom Mihailoviću 22. februara da su partizani razbili Italijane i ušli u Jablanicu: „*Sva Titova vojska krenula sa Prozora i sinoć uzela Jablanicu i zarobila 800 talijana. Komunisti vode mnogo ljudi bez oružja i naoružavaju ih od plena.*“

Major Borivoje Radulović u depeši Zahariju Ostojiću opisuje ludu hrabrost partizana u borbama na Neretvi: „*U borbama su odlični. Naoružani automatskim oružjem i pikavcima. **Napadaju smelo, brzo i mangupski: "Hopa Miko!" i "Hopa Seko!" to su im komande koje zbunjuju naše vojnike.***“

Istog dana, Zaharije Ostojić naređuje Vojislavu Lukačeviću da hitno posedne levu obalu Neretve, da od Italijana uzme bateriju i bacače. 23. februara Voja Lukačević, komandant konjičke grupe, javlja nadređenom Ostojiću da pomaže Italijanima i Nemcima u borbama za Konjic: „*Dobih hitan poziv od Vukčevića i italijanske komande u Konjicu da im pritekнем u pomoć, jer su u toku 22. februara partizani probili odbranbenu liniju... Ja sam drumom došao u Konjic, gde sam zatekao pravu paniku... Borba je trajala neprekidno danas od 1 časa pa sve do 16 časova. Naši su potpuno razbili partizane i pored njihovog upornog i žilavog otpora... Jučer oko 10 časova 22. II. stigla je u Konjic jedna nemačko-hrvatska kolona.... **Otežava mi rad to što moram svaki čas da trčim u Konjic i da podižem moral italijanskoj komandi koji sramno gube moral kad nisam tu.***“

Ugroženi od partizana, Italijani su to veče prebacili 500 četnika pukovnika Baja Stanišića kamionima iz Bileće u Mostar. Usput, Zaharije Ostojić im izdaje naređenje da "se pobiju komunisti u Mostaru". Takođe, Ostojić upozorava potčinjene da je verovatna namera Nemaca i ustaša da posednu celu Dalmaciju, Hercegovinu, a možda i ostatak morske obale. Međutim, Dobroslav Jevđević mu javlja da je sa Nemcima je dogovorio da ne prelaze levu obalu Neretve, a da pojačanja Italijana ("Tetkića") stižu na front: „***Danas sam sa Nemačkim oficirima napravio sporazum da ne prelaze levu obalu Neretve, a da međusobno izbegavamo kontakt... Tetkići sa 5 bataljona idu sa Crnogorcima sa desne strane Neretve. A mi sa 800 Tetkića sa leve da unište grupu u Drežnici.***“

23. februara general Mihailović javlja Ostojiću da dolazak nemačkih trupa na Neretvu znači da su partizani u klopci i da ih treba uništiti, jer "**to su najveći zlotvori koje vodi jevrejšina.**" 24. februara italijanski general Mario Roboti traži od svoje Vrhovne komande da Nemci i ustaše ne prelaze dogovorenu liniju, jer je upotreba formacija MVAC, kako su Italijani zvali četnike, sada "apsolutno potrebna":

„*Predstavio sam nemačkim komandama apsolutnu potrebu da nemačko-hrvatske borbene grupe ne prelaze ka jugu usek Prozor—dolina Rame—dolina Neretve—Konjic ili drugu liniju koju će tok operacija eventualno zahtevati da bude određena. Ovo pitanje treba hitno rešiti s*

obzirom na nepopustljivost koju su pokazale nemačke komande **u pogledu formacija MVAC** koje su pod našom komandom, jer i u sadašnjoj situaciji i dalje hoće da ih smatraju neprijateljskim, dok je, međutim, **njihova sadašnja upotreba, koja je u toku, apsolutno potrebna.**“

24. februara Draža Mihailović javlja Petru Baćoviću da su crnogorski četnici stigli u Hercegovinu te pobedonosno zaključuje: „*Sad se vidi koliko sam ja imao pravo za tu mišolovku.*“

KOLABORACIJA JE NAJVEĆA NEISTINA I KOMUNISTIČKA PROPAGANDA

Iako su zapovednici nastojali da četnike na frontu drže odvojene od Nemaca, došlo je do direktnog sadejstva u borbama za Konjic. 24. februara Vojislav Lukačević izveštava nadređenog Ostojića kako ih partizani bombarduju u Konjicu, a on izdaje zapovesti Italijanima i Nemcima: „*Juče u toku dana komunisti su topovima bombardovali Konjic i porušili 2 ital. bunkera i naneli dosta teške gubitke a sinoć su bacačima bombardovali moje položaje... Italijani i Nemci ništa ne rade a da me ne pitaju. Juče sam im formalno izdavao naređenja za posjedanje položaja oko Konjica... Nemačka 2 kolona koja je trebala da stigne još nije stigla, kada ona stigne krenućemo u napad.*“

25. februara Zaharije Ostojić izveštava Mihailovića da partizani napadaju četnike i Nemce u Konjicu, da su nemačke snage imale velikih gubitaka, i da uskoro kreće četnički napad "za uništenje komunista u džepu Neretve":

„*Komunisti napadaju juče i danas Voju. Sad dobih od njega izveštaj od juče u kome kaže da je vodio borbu 16 sati neprekidno i dva puta povratio Konjic... Voja u Konjicu razgovarao sa njemačkim komandantom... Priznao je da su imali velike gubitke od komunista na Ivanu... Danas sam izradio ideju za napad za uništenje komunista u džepu Neretve sa tri kolone. Početak napada kada se snage prikupe.*“

Istog dana, izbeglička vlada upozorava Mihailovića da su u zapadnu štampu počeli prodirati glasovi o četničkoj kolaboraciji sa fašističkom Italijom, te traži tačna obaveštenja. Mihailović je odgovorio da je to "najveća neistina" i komunistička propaganda. Sutradan, 26. februara Petar Baćović saopštava Mihailoviću da njegovi četnici naoružani od Italijana stižu na Neretvu: „*Uspeo sam da Italijani u Splitu dozvole naš prolaz do Solina i peške na Vrgorac — Ljubuški — Mostar...*

Municiju smo primili.“

Iako su Italijani naoružavali četnike za borbu protiv partizana, sledeća operacija se spremala protiv njih. Ratni dnevnik Vrhovne komande Vermahta od 26. februara 1943. beleži: „*U Rimu nemačka delegacija, na čelu sa ministrom spoljnih poslova Trećeg Rajha, vodila razgovore sa Italijanima. Primio ih je i Duče. Nemačka strana je naglasila, nakon što se završi operacija protiv komunista, da se krene protiv četničkog pokreta i da se zajedničkim nemačko-italijanskim snagama čitav Mihailovićev pokret uništi. U vezi ovog predloga, Duče je dao svoju punu podršku.*“

OKUPATORI DAJU SVE, DOBRI NEKI LJUDI

26. februara major Zaharije javlja generalu Draži da Italijani sve daju protiv ustanika (bombardovanje iz vazduha, artileriju, automatsko oruđe), a da okupacione trupe slušaju Vojina naređenja: „*Mislim da imamo nadmoćnost... Tetkići daju sve... Voja kaže da nemački i italijanski komandanti izvršavaju sva njegova naređenja za posjedanje položaja kod Konjica. Dobri neki ljudi.*“

Nakon što je general Mihailović zaključio da je „*situacija kod komunista bezizlazna*“, Zaharije Ostojić istog dana naređuje opšti napad. 27. februara Draža javlja Baćoviću da je stiglo preko 5000 Crnogoraca i daje pregled stanja na frontu: „*Konjic je u našim rukama. Nemci napadaju*

komuniste u pravcu Prozora i preko Ivan planine. Baja Stanišić je na desnoj obali Neretve severno od Mostara u pravcu Drežnice sa oko 2000 ljudi. Tetkići su u Mostaru...“

27. februara Ostojić javlja vrhovnom zapovedniku Mihailoviću da očekuje uništenje partizana i dobar plen. Izgleda, četnički napad nije išao po planu. 28. februara Zaharije Ostojić krivi crnogorskog vođu Baja Stanišića za neuspeh u napadu na partizane. U pismu "ministru" Draži on kaže: „*Van sebe sam od besa što su mi potpuno upropastiti plan za uništenje komunista u džepu Neretve, a ovako idealna prilika više se neće pružiti.*“

Istovremeno on pretilo Bajju Stanišiću prekim sudom zbog nesposobnosti: „*Gospodine Pukovniče... izvešten sam da juče iako ste imali ogromnu nadmoćnost u svakom pogledu, a otpora tako reći nije ni bilo. Vaše kolone nisu ništa uradile, ovo dokazuje potpunu nesposobnost komandnog osoblja, i neshvatanje ideje napada... Obaveštavam Vas da sam o svemu ovome izvestio Gospodina Ministra i da ću ako Vaše kolone danas ne postignu date im ciljeve, biti primoran da smenim sve Vaše komandante i da ih stavim pod sud radi nesposobnosti i neizvršenja naređenja Vrhovne komande.*“

SELA SU PORUŠENA, POPALJENA, GRADOVI UNIŠTENI

Toga dana, 28. februara vojvoda Momčilo Đujić izveštava Mihailovića da je četničko-italijanska ofanziva u Lici "sasvim promašena", da se sve svelo na palež i pljačku stanovništva: *"Italijani su, u krajevima gde su sami operisali, pljačkali i palili sve do čega su stigli. Čak su skinuli i zvona sa srpskih crkava u Bruvnu i Mazinu. Hercegovci, u pogledu pljačke, za vreme operacije nisu ni ukoliko zaostajali za Italijanima. Ova pljačka je vršena nerazumno i divljački. Na primer, u jednoj kući se uzme brašno, ali se u drugoj naiđe na dragoceniji plen, pa se brašno prosipa, ma gde da bi se novi plen uzeo... Krajevi, kroz koje smo operacije vršili ostavljaju nezaboravno tužan utisak: sela su porušena, popaljena, gradovi uništeni, sve je opljačkano, stoka nestala, zemlja napuštena, neobrađena."*

Dnevnik Vrhovne komande Vermahta od 28. februara beleži da je "četničko pitanje postalo naročito hitno", jer su se u okolini Mostara čak sukobili sa Nemcima, a kod Italijana vode "snažnu propagandu protiv Nemaca i Hrvata". Istog dana, Zaharije Ostojić traži Jevdeviću da sa Nemcima dogovori razgraničenje, a sa Italijanima snabdevanje: „*Da se četnicima dade za čišćenje zona: Rama — Prozor — Šujica — Livno — Makarska — morska obala do ušća Neretve — desna obala Neretve — Rama, s tim da Nemci na ovu zonu ne prelaze, već čiste ostalu zonu severnu. Da Italijani dadu municiju, hranu i automatsko oruđe za 20.000 četnika za ove operacije... Obezbedi davanje topova i bacača i pomoć avijacije za bombardovanje i izviđanje.*“

MOJI NEPRIJATELJI SU PARTIZANI, USTAŠE, MUSLIMANI I HRVATI

Uporedo sa borbama u Jugoslaviji, italijanska vojska je vodila borbe protiv Britanaca u Africi. Krajem februara šef britanske misije je ponovo sugerisao Mihailoviću da mora smeniti crnogorske komandante koji saraduju sa Italijanima (Blažo Đukanović, Bajo Stanišić i Dordije Lašić) ili im narediti da napuste gradove sa italijanskim garnizonima, u kojima su našli utočište, i povuku se u brda. Međutim, Mihailović je pukovniku Bejlju uporno dokazivao kako je ova taktika opravdano "iskorišćavanje neprijatelja" za savezničke ciljeve. Napetost između Mihailovića i Bejlja kulminirala je 28. februara 1943. godine, na krštenju sina predsednika opštine u Gornjem Lipovu, kada je "đeneral" okupljenim četnicima, činovnicima i seljacima objasnio svoje prioritete:

"Sve dok Italijani budu naš jedini pravi izvor pomoći i opšte podrške, saveznici neće uopšte moći uticati na mene da izmenim svoj stav prema njima. Moji neprijatelji su partizani, ustaše,

muslimani i Hrvati. Kada se s njima budem obračunao, onda ću krenuti protiv Italijana i Nemaca."

Na njegovu žalost, pukovnik Bejli je ovo preneo Čerčilu, napomenuvši da je Mihailović izgubio kontrolu nad sobom "dobrim delom zahvaljujući šljivovici koju su pili svi prisutni izuzev novorođenčeta." Posledice ovog pijanog govora u crnogorskoj zabiti bile su dalekosežne.

Istovremeno, britanska misija u Mihailovićevom štabu načula je o teškim borbama na Neretvi, a početkom marta čula se neprestana topovska grmljavina sa severozapada. Mihailovićeve snage su bile u pokretu, što je pokušavao da sakrije od britanskih oficira.

POPULARNOST KOD OKUPATORA

1. marta Ostojić javlja Draži da će pokušati od Nemaca da dobije dozvolu "za gonjenje komunista kroz Bosnu", i čišćenje partizana do mora: „Preko Voje pokušaću da iskoristim prijateljstvo nemačkog komandanta iz Konjica, za dobijanje dozvole za gonjenje komunista kroz Bosnu, ali ako osetim da to neće biti opasno za nas. Od Jevđe sam tražio da izradi preko tetkića da nemci ostave nama za raščišćavanje od boljševika zonu Rama — Prozor — Sujica — Livno — Makarska — morska obala — desna obala Neretve, s tim da tetkići daju sve za 20.000 četnika.“

Istog dana, Zaharije Ostojić javlja svom vođi Mihailoviću da ljudi izbegavaju borbu protiv partizana za račun okupatora: „Ima slučajeva begstva iz borbe od 20 — 30 ljudi. Naredio sam da se kolovođe streljaju, ostali razoružaju i zatvore...“

Sutradan, 3. marta major Zaharije javlja generalu Mihailoviću da je Vojislav Lukačević kod okupatora stekao popularnost i da Nemci raspoređuju trupe na njegov zahtev: „Voja razbio drugu diviziju a Bajo i Pantić diviziju Peka Dapčevića... Pobeda je naša... Inače talijani i nemci Voji daju sve i prvi ga pozdravljaju. Zovu ga četničkim đeneralom. **Voja je stekao rano opštu popularnost, ne samo kod naših, nego čak i kod okupatora...** Nemci na Vojin zahtev užurbano zatvaraju pravce na frontu Ivan — Bitovnja — Prozor.“

BEDNICI ŽABARSKI NAM DUGUJU ŽIVOTE

Tih dana je došlo do razilaženja sa italijanskom komandom, oko plana napada na partizane. Ostojić je nameravao da napadne partizane kod Jablanice i Drežnice, a italijanska komanda je tražila da napadaju partizane na drugom pravcu. Italijanski plan napada prihvatili su neki četnički komandanti, ali je Zaharije Ostojić bio žestoko protiv. 3. marta je zapretio majoru Borivoju Raduloviću prekidom kolaboracije i prekim sudom:

„Pošto bednici žabarski, pored toga što nam oni u Mostaru i Konjicu duguju živote, i pored svih vas tamo hoće da nas vuku za nos, iako raspolažemo snagom da za 24 sata zauzmemo celu Hercegovinu, rešio sam da prekinemo svaku dalju vezu sa njima, ako ne prihvate naše zahteve... Svima komandantima saopštiti da budu gotovi za napad na Talijane, ako ma šta preduzmu protivu nas... Saopštiti svima komandantima da tražim bezuslovno izvršavanje naređenja, jer ću ih inače smesta smenjivati i stavljati pod preki sud.“

Istog dana, on se žalio Mihailoviću kako Italijani nisu usvojili njegov plan, preti da će pustiti "da boljševici zakolju žabarske garnizone", samo kada bi četnici mogli bez njihove hrane i municije: „**Bojim se da mi žabari ne pokvare sve planove za uništenje boljševika, a opet ne možemo bez njihove hrane i municije.**“

4. marta general Mihailović naređuje Ostojiću da budu pripralni na otpor okupatorima, ali da im prvo traže dva miliona metaka unapred: „Jevđa da zauzme energičan stav uopšte i da pripreti žabarima, da ako nas Nemci napadnu, prvo ćemo mi njih, i ne dozvoljavam da se sa nama igra, pošto se mi borimo za sebe, a ne za njih... Ako ma šta osetimo, dići ćemo im čitavu

Bosnu. Rušenje komunikacija naredite da se pripremi... Tražite unapred 2.000.000 metaka i hranu za 7 dana unapred.“

Istog dana, Ostojić javlja Draži da Nemci pomažu Lukačevića, i da su Italijani ipak prihvatili njegov plan: „**Nemci dali Voji hranu i municiju i bombardovali boljševike po Vojnim zahtevima.** Skrenuo sam mu samo pažnju da im ne veruje... Zadnje namere Nemaca su očigledne, ali ja se staram da im podvalim i ubacimo ostatke crvenih u Bosnu da se zabavljaju sa njima... Danas bila kriza u odnosu sa žabarima. Hteo sam da im pokažem da mi imamo snage da se bijemo sa svima redom i da njihovu hranu i municiju uzmemo milom ili silom... **Žabari daće 100.000 obroka i pristali na moj plan.“**

Četnički rukovodilac Zaharije Ostojić je bio zabrinut zbog blizine nemačkih trupa. No, popularni Voja Lukačević mu 5. marta iz Konjica javlja da Nemci daju municiju, da neće napasti četnike dok su im potrebni, i da ne strahuju preterano: „*Vidim da je glavna tvoja briga kako ćemo sa Nemcima... Ja mislim da je naima najpreči za sada cilj uništenje komunista i to što brže. Ne sme nas zateći iskrcavanje u borbi sa komunistima, a isto tako ne smemo početi borbu sa Nemcima dok komunisti nisu likvidirani... Čvrsto sam ubeđen da nas Nemci neće napasti sve dok se vode borbe sa komunistima te je strahovanje u tom pravcu preterano... **Dobio sam sinoć preko Nemaca 30.000 metaka...***“

BOGU HVALA, IZGLEDA DA SMO KOMUNISTE POTUKLI

5. marta 1943. general Mihailović pobedonosno javlja Baćoviću za osovinsku pobedu na Neretvi: „*Sitracija na Neretvi odlična. Komunisti potučeni. Konjic, Jablanica, Rama u našim rukama.*“

Istog dana, Mihailović javlja četnicima na Dinari da su razbili većinu partizanskih snaga: „*Ovamo smo razbili 2/3 ukupnih komunističkih snaga. Beže u neredu. Razbijena je druga divizija i divizija Peke Dapčevića.*“

6. marta, ubeđen da je bitka dobijena, general Mihailović zahvaljuje svom glavnom rukovodiocu operacija Zahariju Ostojiću: „**Bogu hvala, izgleda da smo komuniste potukli...** Vama lično zahvaljujem na zalaganju i požrtvovanju i najuspešnijem vođenju operacija. U moje ime zahvalite i trupama kao i svima saradnicima na ovom velikom delu.“

5. Četničko rasulo na Neretvi (10.07.2013)

Prva proleterska i Druga dalmatinska brigada izbijaju na Drinu kod Foče, gde se nalazio general Mihailović sa Italijanima. A daleko u Londonu, britanski premijer Winston Čerčil je toga dana uputio oštru notu jugoslovenskom premijeru Slobodanu Jovanoviću, opominjući ga da izveštaji ne ostavljaju sumnju da se Mihailović u borbi protiv partizana "povezao, direktno ili indirektno, s italijanskom okupacionom vojskom". Čerčil ga podseća da je Britanija dve godine podržavala Dražu Mihailovića i slala mu materijalnu pomoć, ali je neprihvatljivo "da njegovi neprijatelji nisu Nemci i Italijani, upadači u njegovu zemlju, nego njegovi sugrađani Jugosloveni, a na prvom mestu oni koji se u ovom času bore i daju svoje živote da oslobode svoju zemlju od jarma stranaca". Čerčil najavljuje da to više neće trpeti

PARTIZANSKI PROBOJ NA NERETVI

Početak marta partizani su kod Gornjeg Vakufa zarobili nemačkog majora Artura Štrekera, najviše rangiranog oficira do tad, nakon čega su otpočeli pregovore o razmeni. Koristeći zatišje na frontu kod Vakufa, jedna grupa partizana je noću 6. marta 1943. godine prešla Neretvu, razbila četničku 2. durmitorsku brigadu, i uspostavila mostobran. Do zore 7. marta, partizanske jedinice su uspele da u četničkim redovima izazovu paniku, odbacujući ih prema istoku. Istog dana Vojislav Lukačević izveštava generala Mihailovića o ovom "lokalnom neuspehu":

*„Komunisti stegnuti obručom uništenja odlučili su se za izvršenje proboja... U tu svrhu nekoliko odlučnih odeljenja naoružanih velikim brojem automatskih oruđa prebacili su se preko mosta na Neretvi. Pobili stražare i jakom automatskom vatrom branili uži mostobran koji se postepeno proširivao. Usled noći i nespremnosti jedinica, nastalo je vatreno dejstvo međusobno, a potom gubljenje veze i odstupanje bez plana i komande. U toku 7. o. m. komunisti su u svojim rukama imali Krstac i dovoljnu snagu prebačenu preko Neretve i sa uspehom gonili demoralisane delove Leve kolone... **Danas tamo upućena pojačanja Nemaca sa bornim kolima i topovima.**“*

Sutradan 8. marta, kada je Druga proleterska brigada noćnim napadima slomila ostatke četnika u okuci Neretve, mostobran je bio definitivno učvršćen. Istovremeno sa njima, u protivnapad je krenula i Treća divizija NOVJ.

ČETNICI U PANIČNOM BEKSTVU

Lukačević 9. marta izveštava nadređenog Ostojića da su četnici Nikole Bojovića razbijeni u paničnom bekstvu: *„Sada smo se stabilizovali ali dosta slabo. Zapravo stabilizovali smo se što su boljševici stali... 7 ov. mes. u 8h izvešten sam da je Bojović razbijen, da su partizani prešli Neretvu i zauzeli s. Krstac. Odmah sam naredio letećoj pokret a ja automobilom krenuo napred... **Uz put oko već u 8,30 sreo sam celu Bojovićeve brigadu kod samog Konjica u paničnom bekstvu.** Jedva sam ih zadržao, možeš misliti šta sam im sve radio. Pokrenuti ih napred nisam mogao... Sa kose gledao sam kako grupice četnika beže bezobzirice prema Konjicu... **Kakva je panika bila sve zahvatila nemogu ti opisati o tome ćemo razgovarati kada se budemo videli, ako se ikad vidimo.**“*

Paralelno sa probojem Druge proleterske brigade na levu obalu, Treća divizija NOVJ je nadirala desnom obalom Neretve ka Konjicu, 9. marta prešla pritoku Neretvicu, potisnula delove 718. nemačke divizije i četnike Voje Lukačevića. Istog dana, Zaharije Ostojić se jada Draži Mihailoviću da je do prodora partizana došlo zbog "neposlušnosti, nesposobnosti i nemarnosti komandnog elementa". Petar Bačović 10. marta izveštava Dražu da su partizani potpuno razbili četiri četničke crnogorske brigade, čiji su se ostaci prikupili čak u Bijelom Polju:

„Partizani prešli reku Neretvu kod Rame i Jablanice... Branile su Neretvu četiri crnogorske brigade: Lukačevića, Kasalovića, Bojovića i Ružica. **U toku 7. i 8. marta ove brigade su razbijene od partizana kada su se njihovi manji delovi prikupili čak u Bijelom Polju i Aleksinom Hanu a ostatku njihovih snaga kao i o njima nemamo nikakvih podataka...**“

Takođe ga izveštava da je general Mario Roboti, komandant italijanske 2. armije, lično stigao na front. 12. marta major Zaharije izveštava Dražu da je partizanima moral dobar "zbog mase automatskog oružja, topova, ruskih uspeha i propagande Londona."

UZDIGNUTA PESNICA I SMRT FAŠIZMU

Baćović 13. marta javlja generalu Mihailoviću da je situacija kritična, da crnogorski i sandžački borci odbijaju da se bore protiv "svojih sinova, sestara i braće" i da dočekuju partizane sa povcima "smrt fašizmu": „Situacija na levoj obali Neretve je ozbiljna. Grupa kapetana Lukačevića u kojoj je pored domaćih bosanaca bilo i Crnogoraca razbijena je i rasturena. Obe durmitorske brigade i Sandžaklije izdali su, jer su javno izjavili da **neće da se bore protiv svojih sinova, sestara i braće koji se nalaze u redovima komunista. Pri nailasku komunista iste su pozdravljali sa pesnicom sa uzvikom: »Smrt fašizmu«.**“

POBEGAO KORPUS, POBEGLA ARTILJERIJA, BRIGADE NE POSTOJE

Sve se odigralo tako brzo. Istog dana i major Zaharije izveštava glavnokomandujućeg Dražu Mihailovića o četničkom slomu: „**Durmitorski korpus pobegao skoro ceo... Baćović pritešnjen ali drži jučerašnji položaj samo pobegla žabarska artiljerija.** Činim sve da sprečim upad ali je neophodno da Pavle krene još danas sa jurišnim bataljonom i stalnim četnicima kamionima... Bez svežih snaga sa sadašnjim trupama bojim se da prodor nećemo sprečiti...**Vojin korpus demoralisan i u raspadanju se povlači od Glavatičeva ka meni. Kriza u punom jeku... Jedini izlaz da Pavle stigne sa traženim trupama u toku sutrašnjeg dana u Nevesinje...**“

Tog dana je i pukovnik Bajo Stanišić izvešten o potpunom rasulu četničke vojske: „**Konjička i Sarajevska brigada su u rasulu i, prema dobijenim izveštajima, ne postoje, a takođe ne postoje na terenu ni 1. ni 2. durmitorska brigada, već su u najvećem neredu pobile kućama u Crnu Goru.**“

Sutradan, 14. marta Petar Baćović upućuje generalu Mihailoviću još jednu lošu vest o "divljem bekstvu" četnika: „Komandant Konjičke brigade javlja kurirom: **1. i 2. Durmitorska brigada te Fočanska u divljem bekstvu povlače se prema Kalinoviku.**“

Ojačana Druga proleterska divizija nastavila je dalje sa zadatkom da definitivno razbije ostatke četničke "mišolovke" i produži u Hercegovinu. U noći između 14. i 15. marta puca centar četničke odbrane kod Čičeva, koji je bio obrazovan od Crnogoraca pod komandom pukovnika Baja Stanišića, a iduće noći iznenadno napada Stanišićevu rezervu, razbija je i zauzima Glavatičevo. Do 15. marta na levu obalu Neretve prebačene su i ostale partizanske jedinice, a noću između 15. i 16. marta i poslednja grupa ranjenika sa zaštitnicom.

TRAŽIM POJAČANJE ITALIJANA, NAŠE TRUPE SU INFERIORNIJE

Baćović 16. marta javlja Mihailoviću da je tražio pojačanja Italijana, da su četnici zauzeli Jablanicu, ali im je borbenih duh nizak: „**Zahtevao sam od kolone Italijana da jedan bataljon upute u reon Čepa radi pojačanja...** Sporazumeo sam se sa talijanskom Vrhovnom komandom da talijanska vojska posle operacija napusti garnizone Nevesinje i Gacko. Tražili su kao uslov da ne diramo garnizone hrvatske u ta dva grada... Svuda na terenu kuda nailaze naše kolone nailazi se na bezbroj leševa. Isto i u Jablanici. To je kasapnica. Sa velikom ofanzivnom snagom i

odlučnošću probijaju se komunisti Srbiji. Naše trupe su inferiornije po borbenom duhu i osećanju ideje..."

Baćović još napominje da su mu Nemci ponudili snage "za odbranu Kalinovika i Nevesinja", ali je odbio jer se boji da ne ostanu. 17. marta Baćović javlja Draži da Ostojić hoće saradnju Nemaca, ali da ne može "u ovaj čas iz političkih razloga jer ćemo izgubiti sav vojnički prestiž."

Istovremeno, izveštaj nemačke 718. divizije od 17. marta svedoči da i njima partizani zadaju muke: *"Borbena grupa Anaker naišla na snažan otpor neprijatelja. Sopstveni gubici: 6 Nemaca poginulo, 14 ranjeno (među njima poručnik Hercog)."*

Nemačke divizije su 17. marta izbile na Neretvu, koju su partizani već prešli. Nemačka operacija Vajs bila je time završena.

MIHAILOVIĆ LIČNO KREĆE NA FRONT

General Mihailović 17. marta napušta svoj štab kod Kolašina, da lično preuzme komandu nad razbijenim trupama. Italijanskim automobilom, Vrhovni komandant i ministar Draža Mihailović je oko ponoći stigao u Čajniče, gde je sa Đurišićem razradio plan druge linije odbrane. Mihailović je ujutro nastavio za Foču, a Đurišić je italijanskim kamionima počeo da prebacuje trupe ka Kalinoviku.

Major Borivoje Radulović 18. marta izveštava nadređenog Zaharija Ostojića o četničkoj bežaniji i strahovitom pljačkanju sela: *„Dezerteri crnogorskih jedinica pri povratku u Crnu Goru strahovito pljačkaju usputna srpska sela.“*

PARTIZANI PUŠTAJU ČETNIKE, MIHAILOVIĆ IH ZATVARA U LOGORE

Istog dana Baćović izveštava Mihailovića da su partizani pustili četnike iz zarobljeništva, i da nikog nisu ubili, samo ih je korio Peko Dapčević: *„Ovog momenta vratilo se 10 Crnogoraca nikšičke brigade koji su bih zarobljeni kod boljševika. Oni pričaju: zarobljenih je 90 u noćnom napadu... Od svih zarobljenika pušteno je 10 starih. Ostale su zadržali. Zarobljenike su vodili pred Peka Dapčevića koji ih je korio. Ubili nisu nikoga.“*

Dragoljub Mihailović je u Kalinovik stigao 19. marta, a odmah za njim i Pavle Đurišić sa jurišnim bataljonima, koji su predstavljali poslednju nadu. Ovde se nalazio i Zaharije Ostojić sa ostacima. Tu, kod Kalinovika, general Mihailović se nadao da će sprečiti dalje rasulo, komandujući lično svojim snagama. Prvo njegovo naređenje bilo je da se četnici, koje su partizani pustili, odmah zatvore u logore: *„Sve puštene četnike iz boljševičkog ropstva zatvorite u odvojene logore daleko u pozadinu i ne dozvolite nikakvo mešanje sa ljudstvom radi sprečavanja širenja defetizma, zbog čega su ih komunisti i propustili.“*

ODBRANA DRINE ITALIJANSKOM ARTILJERIJOM

Istovremeno sa Mihailovićem, kod Kalinovika je stigao i Peko Dapčević sa svojim proleterima. General Mihailović je sa osmatračnice posmatrao silovit napad Druge proleterske divizije i rasulo koje je usledilo u njegovim redovima. Među četničkim ljudstvom se mesecima toga podrugljivo pričalo kako je "student Peko Dapčević" rasturio Vrhovni štab.

Pred mrak 22. marta, Draža Mihailović je sa štabom napustio Kalinovik povlačeći se u Foču, gde se nalazio italijanski garnizon. 25. marta general Mihailović javlja Baćoviću da se nalazi u oblasti Foče, da četnici napuštaju Kalinovik, ali da stiže "5000 prvoklasnih boraca iz Srbije". Nedugo potom, general Mihailović 28. marta naređuje Zahariju Ostojiću da sa Italijanima na Drini zaustavi partizane:

*„Bolje linije nego što je Drina u vezi sa Pivom ne možemo imati za odbranu. Moramo je braniti jakim snagama sa dobrim moralom... Komunisti u ovom momentu pripremaju nešto... **Ako iziđu na grebene dobro ih poduhvatiti sa Italijanima. Juče su dobro pomogli...**“*

PARTIZANI NISU NIKOM NIŠTA URADILI

Dok Mihailović priprema odbranu Drine sa Italijanima, Baćović mu javlja da ni nakon zauzimanja Nevesinja partizani nisu "nikom ništa uradili": *„**Karakteristično je da komunisti nisu nikome pa ni našim najsigurnijim porodicama apsolutno ništa uradili, niti su koga ubili.** Razvili su bili odmah ogromnu propagandu, sastanke, pozorišne predstave, letke. Bilo bi vrlo užasno da su ostali duže.“*

Još istog dana, 28. marta, Prva proleterska i Druga dalmatinska brigada izbijaju na Drinu kod Foče, gde se nalazio general Mihailović sa Italijanima. A daleko u Londonu, britanski premijer Winston Čerčil je toga dana uputio oštru notu jugoslovenskom premijeru Slobodanu Jovanoviću, opominjući ga da izveštaji ne ostavljaju sumnju da se Mihailović u borbi protiv partizana "povezao, direktno ili indirektno, s italijanskom okupacionom vojskom". Čerčil ga podseća da je Britanija dve godine podržavala Dražu Mihailovića i slala mu materijalnu pomoć, ali je neprihvatljivo "da njegovi neprijatelji nisu Nemci i Italijani, upadači u njegovu zemlju, nego njegovi sugrađani Jugosloveni, a na prvom mestu oni koji se u ovom času bore i daju svoje živote da oslobode svoju zemlju od jarma stranaca". Čerčil najavljuje da to više neće trpeti:

“Vi ćete, siguran sam, shvatiti da će, ukoliko general Mihailović nije spreman izmeniti svoju politiku prema italijanskom neprijatelju i prema svojim jugoslovenskim sugrađanima, za vladu Njegovog veličanstva zaista biti potrebno da revidira svoju sadanju politiku podupiranja generala Mihailovića.”

SELA PALIM, SVAKI DAN STRELJAM

A dole na frontu, četnici su streljali. Baćović 31. marta javlja generalu Mihailoviću da je u borbama oko Nevesinja "zarobljeno i streljano 40 partizana sa komandrom". Baćović 3. aprila šalje dramatičnu depešu Mihailoviću kako spaljuje sela i svaki dan strelja, ali uzalud: *„Nisam naivan da ne znam i ne vidim situaciju... Iako mi je javljeno da će te hrabre jedinice odbraniti Hercegovinu, Pavlovu pomoć nisam osetio... **Čitava sela sam spržio, 170 imam u zatvoru. Svaki dan streljam.**“*

Paljenje sela i streljanje izgleda nije pomoglo. Druga dalmatinska brigada početkom aprila kod Broda forsira Drinu i posle razbijanja četnika na tome sektoru obezbeđuje mostobran. Istovremeno, jugoslovenski premijer Slobodan Jovanović 5. aprila 1943. upozorava generala Mihailovića:

*“Nemci i Italijani koji su rasparčali Jugoslaviju i oduzeli našem narodu slobodu jesu naši prvi i glavni neprijatelji. Protiv njih valja udružiti sve borbene snage Jugoslavije ostavljajući na stranu naše unutrašnje razmirice... U svakom slučaju **vojnu pomoć Velike Britanije mi možemo tražiti samo za borbu protiv Nemaca i Italijana, kao i njihovih satelita, ali ne i za međusobne sukobe.**“*

NEKA ITALIJANI POŠALJU BAR JEDNU ČETU

Ne obazirući se na upozorenja svog predsednika vlade, ministar vojske Mihailović u depeši Zahariju Ostojiću 7. aprila traži hitnu pomoć Italijana: *„**Preduzmite na svaki način da Italijani što pre pošalju na desnu obalu Dragočevske reke bar jednu četu i da se postavi iznad Strugare.**“*

Samo četrdesetak minuta kasnije, major Zaharije mu odgovara da su Italijani poslali ne četu nego bataljon: „**Italijani izveštavaju da je jedan bataljon upućen ka Dragočevskoj Reci i izveštavaju da je ovaj bataljon još u sumrak otišao pozadi patrole.**“

Draž Mihailović potom obaveštava svog komandanta desnog odseka da italijanski bataljon stiže, i da će četnike pomoći artiljerija i avijacija: „**Italijani obećali da će u toku noći stići i njihov bataljon u Potpeć i da će produžiti ka Dragočavi, on ima i artiljerije, biće dobro ako stigne... Tražili smo da artiljerija tuče ispred Broda i levu obalu Drine ispred vas a sutra i avijacija.**“

Istog dana i Zaharije Ostojić naređuje Lukačeviću da traži pojačanja od Italijana kako bi sačuvali Foču: „**Traži od Italijana da te pojačaju na delu Čehotina — Crni Vrh odnosno Okrugljica i traži da artiljerija što češće dejstvuje... Sad je glavno da sačuvamo Foču, zašto nam je potrebna pomoć Italijana.**“

General Mihailović 8. aprila naređuje kapetanu Momčiloviću da se položaj uz pomoć Italijana mora održati po svaku cenu: „**Položaj se po svaku cenu ima održati i što bolje iskoristiti bataljon i bateriju Italijana koji se nalaze na Vašem otseku.**“

No, delovi Druge proleterske divizije razbijaju osovinske snage i 9. aprila ulaze u Foču na levoj obali Čehotine.

BEG GENERALA MIHAILOVIĆA

Ozbiljno ugrožen, general Mihailović na brzinu prikuplja razbijene delove, ostavlja Zaharija da obrazuje novu liniju odbrane oko Pljevalja, i hita u Lipovo kod Kolašina. Po dolasku u Lipovo, saznaje da su partizani u noći između 17. i 18. aprila potukli i Đurišićeve snage, čiji ostaci u neredu beže preko reke Tare, ka Kolašinu. **Partizani su od Bihaća do Kolašina prešli šest stotina kilometara pod borbom i stigli do štaba generala Mihailovića.** Izvukao se za dlaku. Još istog dana Mihailović naređuje povlačenje Vrhovne komande ka Srbiji.

Mihailović 19. aprila napušta Gornje Lipovo, a uveče stiže u Mojkovac. Sutradan u Mojkovac stižu i ljudi majora Đurišića, "vrlo umorni, gladni i zabrinuta lica". Vladala je prava panika, oni su "pričali neverovatne stvari". Mihailović je požurio ka selu Zaostro kod Priboja, gde je smestio svoj štab u školi. Ubrzo mu general Blažo Đukanović iz Crne Gore javlja da je situacija "vrlo teška", a odziv na opštu mobilizaciju "dosta slab".

MOBILIZACIJA REGRUTA IZ SRBIJE

Da bi obezbedio svoje povlačenje ka Srbiji, Mihailović je naredio Dragutinu Keseroviću da odmah izvrši mobilizaciju na Kopaoniku i krene prema Limu, njemu u susret. Isto to, Mihailović 20. aprila naređuje i komandantu Drugog ravnogorskog korpusa Predragu Rakoviću: „**Razbijeni i obezglavljeni partizani, bežeći ispred jakih naših snaga koje ih gone, probijaju se ka Sandžaku i Zapadnoj Srbiji, u nameri da se tamo prikupe i dignu narod na prevremeni ustanak. Obzirom na ovo stanje Vrhovna Komanda je 16 ov. meseca naredila mobilizaciju jednog dela obveznika Drugog Ravnogorskog Korpusa s oružjem i pokret u pravcu Nove Varoši...**“

POBUNA SRPSKIH REGRUTA

General Mihailović 7. maja uveče je sa svojim štabom iz Zaostra nastavio ka Srbiji. Ujutru 8. maja našao se Keserovićem trupama i naredio im da posednu obalu desnu Lima, da partizani ne bi prešli u Srbiju. 9. maja sa olakšavanjem javlja Ostojiću: "ne brinite za mene" a Baćoviću: "kriza prošla". 10. maja stigle su i trupe Predraga Rakovića, koje je Draža takođe poslao protiv partizana. Međutim, mnogi su otkazali poslušnost, o čemu svedoči komandant Čačanske brigade poručnik Milorad Ristović (kasnije streljan zbog pobune):

„Kada sam naredio pokret ka položaju... neko je uzviknuo: **"Nećemo bratoubilačku borbu!"** Mnogi su ovo prihvatili, a komandir štabne čete nastavio je: "Preko Lima ima preko trideset hiljada dobro naoružanih partizana koji se bore protiv okupatora. I Đurišićevi četnici su bacili oružje i vratili se svojim kućama. A kuda sada mi da idemo i za koga da se borimo? Ja neću da se borim sa svojom braćom. Ko se slaže sa ovim neka pođe sa mnom kući." **Ogromna većina krenula je za njim. Nisam bio u stanju da ih zaustavim...**"

General Mihailović 13. maja je naredio da se begunci razoružaju i zatvore ili poubijaju: „Dva cela bataljona i štabna četa čačanske brigade u broju od 123 naoružana četnika pobjegli su kući. **Sačekati ih u Dragačevu... razoružati ih i zadržati ih kod sebe u pritvoru... Ako na poziv mirnim putem ne predadnu oružje, pucati u meso.**"

ČETNIČKI OSTACI SABIJENI U KOLAŠINU

Uprkos svim merama, partizani su od četnika i Italijana u veoma kratkom roku nakon Hercegovine uzeli i Crnu Goru. 14. maja lokalni komandant Ljevorečkog četničkog bataljona javlja nadređenom Đorđu Lašiću da su partizani sabili sve četnike u Kolašin sa Italijanima: „Gornja Morača pala je. Na Crkvinama kod Kolašina partizani su izbili... Lutovo je spremno da se priključi partizanima... **Sve četničke snage sa italijanska 3 bataljona nalaze se u Kolašinu.**"

Toga dana, Nemci su zaključili da su se partizani i četnici dovoljno ubijali i da je vreme da se umeštaju.

6. Četništvo je sinonim razbojničke bande (17.07.2013)

Izaslanik Vrhovne komande Mladen Žujović 6. avgusta 1943. godine obaveštava Mihailovića o stvarnom stanju u četničkoj Dinarskoj diviziji: "Vojska je uglavnom sedela u žici i samo povremeno odlazila u tzv. akciju čišćenja terena. Posle svakog čišćenja trupe su vraćane u žicu a partizani se vraćali na stara mesta, u kojima je akcijama često puta učestvovala i Italijanska vojska. Kako je svaka od tih akcija bila praćena pljačkom pa i zločinima, to je svet i iz tog razloga smatrao četnike običnim zločincima i tuđim plaćenicima... U svim prečanskim krajevima četništvo je sinonim skoro razbojničke bande"

DOŠLI ČETNICI NA RED

Nakon što su pomogli okupatorima u borbi protiv partizana, četnici su sledeći došli na red. Očekujući savezničko iskrcavanje u Jugoslaviji, Nemci su pokrenuli operaciju Švarc, da obezbede jadransko zaleđe. Četnici su morali biti razoružani, a partizani uništeni. Italijani su se protivili razoružanju njihovih pomoćnih trupa, ali usled opasnosti od iskrcavanja, postignut je dogovor Hitlera i Musolinija da se četnici razoružaju.

ITALIJANI BRANE ĐURIŠIĆA

Operacija Švarc je započela upadom nemačkih trupa u italijansku okupacionu zonu. Prva brdska divizija Vermahta je 14. maja ujutro na prepad pohvatila oko 2000 Đurišićevih četnika u Kolašinu, koji su se bez borbe predali. General Mihailović je na vreme umakao iz Crne Gore. Jedan od četnika, Mirko Kuklić u izveštaju generalu Mihailoviću to ovako opisuje:

„14. maja ujutru oko 7 i po časova me je vojnik izvestio da su došli u Kolašin i oko njega Nemci sa motorizacijom. U Pavlovom stanu zatekao sam samo pola pratnje... kada sam hteo i ja poslednji da izađem, začuo se signalni pucanj u varoši, i odmah zaklaparale nemačke čizme na stepenicama stana... Skočio sam sa sprata stana u baštu, ugledao u susednoj bašti Nemce, jurnuo kroz hodnik zgrade pored drugog... na ulici najašem na trećeg koji me mitraljetom natera u prizemlje kod pratnje Pavlove koja je već slagala oružje na gomilu i odvođena.“

I pored dogovora Berlina i Rima, zbog hapšenja četnika došlo do sukoba Nemaca i Italijana na terenu. Italijanski general Ercole Ronkalja je upozorio Nemce da njihova akcija predstavlja povredu "italijanskih suverenih prava" i da moraju pustiti njihovog pulena Đurišića:

"Ako se razoružavanje smesta ne obustavi, znaću da vas silom oružja sprečim. Guverner Crne Gore je naredio da Đurišić, koji je već u nemačkim rukama, smesta bude oslobođen i četnici opet naoružani. Bude li se nemačka akcija i nadalje izvodila, smatraću to direktnom akcijom protiv Italije."

Italijanska vojska je opkolila nemački štab gde se nalazio zarobljeni Pavle Đurišić, i na položaje postavila mitraljeze i jaku pešadiju. Nemački general fon Štetner je o tome izvestio svoje nadređene 14. maja 1943. godine:

*„Pri divizijskom komandnom mestu u Andrijevici, događaji su se odigravali ovako: odmah po privođenju Đurišića, italijanski komandant mesta pojavio se kod načelnika 1. divizije, i zatražio izručenje Đurišića. On ima striktno naređenje da Đurišića po svaku cenu dobije u svoje ruke. Mesto je u to vreme bilo od Italijana sa svih strana zaprečeno i opkoljeno. Izručenje je bilo odbijeno sa pozivom na jasno naređenje pretpostavljene komande. **Situacija u Andrijevici ličila je vanrednom stanju koje su objavili Italijani.**“*

Nemci su zarobljenog Đurišića uspeli da odvedu Italijanima ispred nosa sanitetskim vozilom. Ponegde je dolazilo i do puškaranja, a četnici iz Bileće su se izvukli preobučeni u italijanske uniforme, o čemu svedoči dnevnik Vrhovne komande Vermahta od 16. maja:

"Italijanske vojne jedinice iz Bileća odbile su ponudu za razgovor... Pre nego što je stigla SS-divizija, četnici su se povukli uz podršku Italijana. Italijani su im dali svoje uniforme i kamione, a za to imamo nepobitne dokaze."

ČETNICI SU NAM POMOGLI, PUSTITE IH

Čak i 1. brdska divizija Vermahta 21. maja je apelovala na svoju komandu da preispita odluku o hapšenju njihovih saboraca:

"Četničke jedinice koje su od Kolašina prodrle u planinu, su silom prilika, zbog vrlo napregnute situacije i zbog nedostatka naših snaga, bile angažovane kao osiguravajući zastor nemačkih jedinica. Bilo je to rešenje koje je nametnula nužda i samo takvom rešenju možemo zahvaliti što smo uspeli da u teškim borbama zauzmemo i očistimo visove zapadno od Kolašina, visove na kojima se nalazilo 2000—3000 komunista... Sada se divizija nalazi praktično u situaciji da ove četnike koji su, boreći se zajedno sa nemačkim trupama pretrpeli jake gubitke (za 3 dana 60 mrtvih) i koji su se pokazali verni i pouzdani, šalje u zarobljeništvo."

Međutim, Hitler je četnike smatrao probritanskim elementom, i bio je neumoljiv da se oni razoružaju.

PARTIZANI PROTIV NEMACA, ČETNICI PROTIV PARTIZANA

Za razliku od Mihailovićevih četnika, partizani su Nemcima pružili odlučan otpor. Teške borbe počele su u Crnoj Gori odmah po ulasku nemačkih trupa. Ali udružene snage četiri fašističke države, Nemačke, Italije, Bugarske i NDH, uspele su opkoliti jugoslovenske partizane na Durmitoru. General Mihailović je seirio. On 27. maja naređuje Nikoli Kalabiću, koji vreba na Drini, da dokrajči partizane ukoliko pokušaju proboj u Srbiju:

"Komunisti su opkoljeni od Nemaca i Talijana južno od linije Plevlje — Prijepolje... Vodite računa i budite na oprezi da se ne prebace u pravcu Zlatibora i Tare. Uništavati ih gde god se nađu."

Britanci su videli da se u Jugoslaviji nešto krupno dešava. Te noći 27. maja, Britanci su padobranom spustili svoju prvu misiju u Titov štab, kojom je rukovodio pukovnik Vilijem Dikin. Njegov saborac Ficroj Meklejn to ovako opisuje:

„Stigao je pravo od kancelarijskog stola iz Kaira i naleteo na nemačku petu ofanzivu u punom jeku i na partizane u pokretu... On i Tito bili su ranjeni istom bombom“.

BRITANCI TRAŽE OTPOR U SRBIJI

General Mihailović je 28. maja 1943. dobio dve poruke. Jednu od Slobodana Jovanovića, a drugu od nadležne britanske komande. Obe glase da prioritet mora biti otpor Osovinu, i izbegavanje sukoba s partizanima. Upozoren je da će britanski radio "napasti kao izdajnike sve kvislinge koji se bore sa Talijanima", uključujući Baja Stanišića, Blaža Đukanovića i Dobroslava Jevđevića, i da imenuje druge umesto njih. Štaviše, zapovednik Srednjeg istoka general Vilson mu je tražio da Crnu Goru i Bosnu ostavi partizanima, i otpočne borbu protiv okupatora u Srbiji:

"Mihailović ne predstavlja borbenu snagu od nekog značaja zapadno od Kopaonika. Njegove jedinice u Crnoj Gori, Hercegovini i Bosni već su uništene ili tesno saraduju sa Osovinom... Partizani predstavljaju dobru i efikasnu borbenu snagu u svim krajevima, gde jedino kvislinzi predstavljaju generala Mihailovića. Zato je odlučeno: obavestićete Mihailovića da britanska Glavna komanda Srednjeg istoka zahteva da on, kao saveznik, prekine svaku saradnju sa Osovinom i da krene na istok, u Srbiju... ako je potrebno, neka se probija silom, oružanim snagama."

Ovo se nikako nije poklapalo sa Mihailovićevom taktikom da ne izaziva okupatora na svojoj teritoriji, već da "koristi okupatora" protiv partizana na teritoriji koju oni drže. U istu svrhu je

koristio i Britance. 30. maja Mihailović prekoreva svog komandanta u Sloveniji, Karla Novaka, što je Britancima otvoreno tražio oružje za borbu protiv partizana:

"Mnogo ste pogrešili što ste neposredno od Kaira tražili oružje za borbu protiv komunista."

Mihailović je 1. juna 1943. odgovorio da je "dosadašnja materijalna pomoć mala, slaba i nedovoljna", da želi da sarađuje sa britanskom komandom, ali da mu ne postavljaju zahteve koje ne može ispuniti. Poricao je bilo kakvu saradnju četnika sa Osovinom. Vadio se da ustupanje teritorije partizanima ne spada u njegovu nadležnost, te odluku prepušta kralju i vladi. Kasnije će se ispostaviti da njihovu odluku neće prihvatiti.

DOK PARTIZANI GINU NA SUTJESCI ČETNICI SLAVE

Sredinom juna je partizanska vojska, uz strahovite gubitke, probila nemački obruč na Sutjesci. Nemački izveštaj 369. pešadijske divizije od 15. juna 1943. godine beleži taj trenutak:

"Na dan 12. 6. u 04,00 časa pojavili su se prvo pojedini borci, zatim cela odeljenja iz sastava II/724. puka u potpunom neredu, krećući se istočno od Jeleča kroz divizijska osiguranja pozadinskih delova. Komandiri odeljenja su izjavili da je njihov bataljon razbijen i da su partizani izvršili proboj. Dobili su naređenje da se povlače u pravcu Sarajeva."

Na bojnopolju ostalo je skoro 10.000 mrtvih, od čega preko 7.000 partizana. Mислеći da su svi partizani izginuli, 19. juna 1943. godine četnički major Rudolf Perhinek iz Crne Gore radosno javlja radosnu vest Draži Mihailoviću:

"Mi smo se samo bojali da komunističko vodstvo neće primiti borbu sa Nemcima čime bi ostala netaknuta borbena snaga komunista... Srećom komunisti su morali primiti borbu, jer bi inače sebe kompromitovali pred narodom kome stalno govore da se samo oni bore protivu okupatora... Po prikupljanju dovoljno snaga Nemci su preduzeli koncentrično dejstvo protivu crvenih i ubrzo ih potpuno uništili."

Nakon bitke na Sutjesci, Narodnooslobodilačka vojska je ubrzo priznata kao saveznička sila, dok je Mihailović ubzano gubio kredibilitet.

POMOĆ IZ INOSTRANSTVA

Glas o nadljudskoj borbi partizana, privukao je naše ljude iz inostranstva. Emigrantska vlada dobrovoljcima nije dozvoljavala odlazak u partizane, jer je njihova pobeda značila gubitak njenih privilegija. Petar Živković 26. juna u telegramu jugoslovenskoj Vrhovnoj komandi u Kairu kaže:

"Obratite pažnju da se naši ljudi, i to sa vašim znanjem mogu ubacivati u zemlju samo kod đenerala Mihailovića."

Za razliku od partizana, četnici su od početka rata imali pomoć jugoslovenske vlade, Velike Britanije i fašističke Italije. 1. jula 1943. Mihailović od jugoslovenske vlade ponovo traži "velika novčana sredstva", navodno da spreči obraćanje naroda okupatoru:

"Hitno su mi potrebna velika novčana sredstva u lirama i dolarima. Samo na taj način biću u stanju da sprečim da se narod pod pritiskom gladi opet obraća okupatoru, jer Italijani naročito taj momenat koriste."

BRITANSKI RADIO POČINJE DA HVALI PARTIZANE

Uporedo sa traženjem novca, ministar Mihailović 7. jula upućuje protest izbegličkoj vladi zato što radio London sve češće izveštava o borbama partizana:

"Propaganda preko Radio-Londona izaziva sve veći revolt u narodu... Zbog ovoga dolazi do velikog neraspoloženja čak i prema engleskim misijama na terenu."

17. jula 1943. Draža Mihailović objašnjava svom komandantu Đorđu Lašiću zašto se o njima sve manje govori:

"Što se o našoj akciji sada manje govori preko radio Londona, to je zbog toga što sam odbio da se stavim pod njihovu komandu i izvršavam sva njihova naređenja kao i da ustupim jedan deo teritorije komunistima."

Uviđajući da britanska bezuslovna podrška četnicima prestaje, general Mihailović tih dana uspostavlja direktnu radio vezu sa Amerikom.

NEMAČKA NIČIM IZAZVANA POTERA

Nemci su sredinom jula preduzeli operaciju protiv Mihailovićevih snaga u Srbiji. U toku operacije Nemci su vršili zločine nad civilnim stanovništvom, ali četnike nisu uspeali da uhvate. Komandant 1. Takovske brigade u naređenju od 22. jula 1943. otkriva da su četnici bili lojalni prema Nemcima i da je represija ničim izazvana:

"Svesni svireposti okupatora nastojali smo svima silama da ga ničim ne izazovemo. Davali smo mu sve šta je tražio: hranu, stoku i ostale životne potrebe, lišavajući se na taj način najpotrebnijih sredstava za život, samo da ga ne izazovemo."

Za Mihailovićem je ponovo raspisana poternica, ali on se primirio.

STVARNO STANJE ČETNIKA

Petar Živković je 31. jula jugoslovenskoj Vrhovnoj komandi u Kairu tražio da interveniše kod strane novinarko koja "veliča partizane", tražeći da joj se objasni "stvarno stanje" kod četnika:

"Dopisnica Njus Kronikla Berga Gaster objavila članak sa veličanjem partizana. Obavestite se o njoj i stupite u vezu sa njom. Objasnite joj stvarno stanje kod Mihailovića."

6. avgusta 1943. godine izaslanik Vrhovne komande Mladen Žujović obaveštava Mihailovića o stvarnom stanju u četničkoj Dinarskoj diviziji:

*"Vojska je uglavnom sedela u žici i samo povremeno odlazila u tzv. akciju čišćenja terena. Posle svakog čišćenja trupe su vraćane u žicu a partizani se vraćali na stara mesta, u kojima je akcijama često puta učestvovala i Italijanska vojska. Kako je svaka od tih akcija bila propraćena pljačkom pa i zločinima, to je svet i iz tog razloga smatrao četnike običnim zločincima i tuđim plaćenicima... **U svim prečanskim krajevima četništvo je sinonim skoro razbojničke bande.**"*

7. Četnička tuga zbog pada Italije (29.07.2013)

Kapitulacija fašističke Italije u septembru 1943. godine za četnike je značila prestanak snabdevanja oružjem i municijom, i gubitak vlasti nad značajnim delovima okupirane teritorije, koju su držali uz italijanski pristanak. Četnički potpukovnik Mladen Žujović u pismu Dobrosavu Jevđeviću izražava zabrinutost zbog odlaska okupatora: „Pored svih uveravanja da ostaju, da će se boriti i naš svet štititi — oni idu. To se po svemu vidi, po užurbanom odašiljanju svojih zemljaka, po hitnom likvidiranju svojih radnji. Javna je tajna da su Italijanske banke dobile nalog da pakuju i da u toku ove sedmice otputuju iz Splita. Partizani strahovito podigli glave“

KOČENJE SABOTAŽA U SRBIJI

Mihailović je nastojao od Britanaca da izvuče što više oružja, a sabotaže odlaže u nedogled. Britanci su sredinom 1943. poslali u Srbiju desetak diverzantskih misija, da sa četnicima dejstvuju na rudnicima u Boru i Trepči, na glavnoj pruzi Beograd – Solun i drugim strateškim objektima. Isprva je izgledalo da će četnici sarađivati. No, šef britanske misije je brzo uvideo da je "politika odugovlačenja i potpune neaktivnosti svojstvena svim Mihailovićevim jedinicama": *"Prvi kontakti su bili odlični i obećavali su da će četnici moći da se nagovore na korisnu antiosovinsku aktivnost... Međutim, tek što su misije poslate, počeli su da stižu izveštaji koji su potvrđivali da su već dobro dokumentovane sumnje o politici odugovlačenja i potpune neaktivnosti bile svojstvene svim Mihailovićevim jedinicama."*

ČETNICI VIŠE PROFAŠISTIČKI NEGO PROSAVEZNIČKI

Major Nil Selbi, britanski komandos kod Keserovića, je sredinom avgusta izvestio komandu da su Mihailovićeve snage više "profašističke nego prosavezničke" i da će sam krenuti dublje u okupiranu teritoriju "da učinim više za nedelju dana nego što sam učinio mesecima na Kopaoniku." Major Selbi je pokušao vršiti sabotaže uprkos neodobranju četnika, pa je ubrzo izdan Nemcima. Tokom njegovog ispitivanja u Gestapou, Nemci su saznali da sabotaže nisu vršene zato što ih general Mihailović nije odobravao. U izveštaju nemačkog obaveštajnog odeljenja od 26. avgusta 1943. stoji:

*"Major Selby imao zadatak da organizuje sabotaže i dotur materijala za iste; **Prema Selbyevim navodima, do sabotaža nije došlo zato što ih Draža Mihailović, odn. njegovi komandanti na terenu na terenu još nisu odobrili.**"*

ČETNICIMA NAREĐENO DA NE NAPADAJU NEMCE

24. avgusta 1943. pukovnik Bejli protestuje kod Mihailovića što je Đuriću zabranio protivosovinsku delatnost u Srbiji:

*"I pored uveravanja datih meni ranije, major Đurić nije dobio naređenje za saradnju u napadima na neprijateljske komunikacije... Naprotiv, **major Đurić tvrdi da je dobio naređenje kojim mu se zabranjuje svaka protivosovinska delatnost, osim na terenu južno od linije od Uroševca...** Major Đurić sada se bori sa partizanima na svojoj teritoriji sa tri hiljade boraca naoružanih od strane Vrhovne komande na Srednjem istoku... Ova akcija ide čisto na štetu opštejugoslovenskog otpora Osovini."*

ČETNICI NE ŠTITE SELJAKE OD NEMACA

Avgusta 1943. britanska misija je prisustvovala incidentu u selu Crnajki, kada su Nemci spaljivali kuće, dok su četnici Velimira Piletića stajali su u neposrednoj blizini. Britanci su događaj opisali ovako:

"Nemci došli u selo Crnajku a sledeći dan zapalili su nekoliko kuća. Ppuk. Piletić i majori Grinvud i Rutem bili su u neposrednoj blizini. Nemci su bili jačine oko 80. Piletićeve trupe znatno nadmoćnije. Piletić odbio napad i ako mu je na to skrenuo pažnju major Grinvud."

Britanci su molili Dražu da izda instrukcije komandantima da u sličnim situacijama "vrše akciju u cilju zaštite seljaka".

UNIŠTENJE PARTIZANSKIH PORODICA

Koliko su četnici bili uzdržani prema Nemcima, toliko su bili nemilosrdni prema partizanskim porodicama i simpatizerima. Mihailovićev komandant Komskog korpusa 4. septembra naređuje potčinjenima da nemilosrdno uništavaju pomagače pokreta otpora i njihove porodice:

*"Ko se uhvati da nosi hranu ili druge potrebe komunistima, a to se tačno utvrdi, komandant brigade sa čije bi teritorije bio takav krivac, **odmah će ga streljati i porodicu potpuno uništiti...** Ako u nekom selu bude ubijen makoji četnik, komandant brigade dotične teritorije odmah će streljati deset simpatizera."*

MIHAILOVIĆEV POSTUPAK VRDANJA

Pukovnik Viljem Bejli, šef britanske misije u Mihailovićevom štabu, rezimira "uobičajeni postupak" vrdanja:

*"Uobičajeni postupak u takvim slučajevima bio je otprilike sledeći: britanski oficir za vezu sa lokalnim komandantom predložio bi izvršenje akcije. Lokalni komandant bi kao pristao pod uslovom da Mihailović to odobri. Od mene bi se onda zatražilo da osiguram njegov pristanak i Mihailović bi me onda uveravao da je potrebno odobrenje dato. Ali **kad bi britanski oficir za vezu pokušao da ostvari zadatak, naišao bi ili na poricanje da su instrukcije stigle, ili na okolišenje.** Krajnji rezultat u oba slučaja bio je da se planirana operacija morala napustiti."*

Britanci su sve više uviđali da učestvuju u velikoj prevari generala Mihailovića, šaljući mu oružje i municiju za borbu protiv partizana. Istovremeno, Draža Mihailović je shvatao da je krajnje vreme da se okrene Amerikancima.

KRAĐA SAVEZNIČKOG TOVARA

U septembru je u Dražin štab spušten američki potpukovnik Albert Sajc, sa britanskim generalom Armstrongom. Njihov dolazak je obeležio incident. Četnici su im iz prtljaga pokrali neke stvari, uključujući i uniformu generala Armstronga. Draža Mihailović je bio primoran da obavesti emigrantsku vladu o tome, kako bi ponovo poslali ukradeno.

General Armstrong je zahtevao da Mihailović najzad ispuni obaveze u pogledu antiosovinske akcije na prostoru Srbije. On i pukovnik Sajc su bili tu da nadgledaju akciju.

TUGA ZBOG ODLASKA OKUPATORA

Kapitulacija fašističke Italije u septembru 1943. godine za četnike je značila prestanak snabdevanja oružjem i municijom, i gubitak vlasti nad značajnim delovima okupirane teritorije, koju su držali uz italijanski pristanak. Četnički potpukovnik Mladen Žujović u pismu Dobrosavu Jevđeviću izražava zabrinutost zbog odlaska okupatora:

*„**Pored svih uveravanja da ostaju, da će se boriti i naš svet štititi — oni idu.** To se po svemu vidi, po užurbanom odašiljanju svojih zemljaka, po hitnom likvidiranju svojih radnji. Javna je tajna da su Italijanske banke dobile nalog da pakuju i da u toku ove sedmice otputuju iz Splita. **Partizani strahovito podigli glave.**“*

Nasuprot četnicima, partizani su od sloma Italije imali ogromne koristi: stekli su kontrolu nad novim teritorijama, pridobili masu novih boraca i zaplenili velike količine oružja, municije i vozila.

Nakon odlaska Italijana, neki četnički komandanti (Dobroslav Jevđević, Momčilo Đujić) odmah su prišli Nalcima. Komandant Raške Vojislav Lukačević se, pak, odlučio na otpor.

LUKAČEVIĆEV USTANAK PROTIV NEMACA

Lukačevićev otpor potvrđuju nemački dokumenti iz tog perioda. Izveštaj Obaveštajnog odeljenja komande 21. armijskog korpusa od 12. septembra 1943. beleži:

„U prostoru oko 6 km severozapadno od Sjenice, jače četničke bande Draže Mihailovića mobilišu srpsko stanovništvo. Vođa navodno Lukačević.“

Izveštaj Obaveštajnog odeljenja 21. armijskog korpusa 14. septembra beleži da su Prijepolje i okolina u rukama četnika:

*„Po izveštaju kapetana Burgera iz Sjenice: **oblast Zlatibora i Zlatara u rukama četnika. Prijepolje zauzeto od četnika.** U toku mobilizacija muslimana u prostoru Sjenice od strane kapetana Burgera.“*

Izveštaj 2. oklopne armije od 18. septembra beleži da je Nova Varoš zauzeta od četnika:

„Crna Gora: Nova Varoš zauzeta od četnika. Odbijen komunistički napad na Nikšić.“

Izveštaj 2. oklopne armije od 19. septembra govori o nastavku četničkih borbi:

„Divizija „Venecija“ zatvorena od strane četnika u Beranama. Nastavljaju se četničke mere mobilizacije na istoku i severoistoku Crne Gore. Četnici pljačkaju i ruše mostove u prostoru Bijelo Polje – Prijepolje.“

Lukačević je od generala Mihailovića očajnički tražio da naredi opšti ustanak, ali uzalud. Do kraja meseca, i njegov kratkotrajni otpor Nalcima je usahnuo.

BEAZLENO SIMULIRANJE OTPORA

U septembru je saveznički Komandant Sredozemlja Harold Aleksander zahevao od Mihailovića da napadne nemačke komunikacije u Srbiji, kako bi pomogao ofanzivu Saveznika u severnoj Africi. Mihailović je lakonski odgovorio da izvodi "sve moguće vrste sabotaze", i da će i ubuduće tako delovati, ali o tome ne želi govoriti preko radija.

Umesto napada na nemačke komunikacije, general Mihailović je 27. septembra 1943. svojim potčinjenima naredio bezazleno simuliranje otpora u Srbiji:

“U svim varošima preduzimati misteriozne sabotaze ubacivanjem smrdljivih gasova na sve javne priredbe. Udružite se sa apotekarima. Uzmite od njih praškove za kijanje, suzavce, sumpor-vodonik i praškove za svrbljenje. Upućujte preteća pisma i uznemiravajte telefonski neprestano nemačka petokolonaška nadleštva. Ovo vršiti po mogućstvu sa javnih govornica. Stvarati svuda strah i zabunu, ali naglašavajte uvek da je to Jugoslovenska vojska.”

ČIŠĆENJE SIMPATIZERA

Partizani u Srbiji su počeli ponovo da jačaju, što je dovodilo do besa generala Mihailovića. On 5. oktobra naređuje čišćenje okoline Beograda (Kosmaj, Grocka, Umka, Vračar) od komunističkih simpatizera:

*„Naš avalski korpus sa srezovima Grocka, Vračar, Umka spava dubokim snom. **Na svim oblastima u neposrednoj blizini Beograda, nakotili su se komunisti i njihovi simpatizeri...** Naročito je važno što pre očistiti srezove Grocka i Umka.“*

MIHAILOVIĆEVA OFANZIVA U ISTOČNOJ BOSNI

Britanci su mu tražili da otpočne otpor u Srbiji, ali Mihailović je nastojao da to izbegne. On je preferirao zauzimanje istočne Bosne. Jugoslovenska vojska u otadžbini je mobilisala oko 15.000 ljudi u Srbiji i 5. oktobra 1943. udarila na Višegrad, u kojem se nalazila posada NDH zajedno sa

dve čete Vermahta. Napad su posmatrali britanski general Armstrong i američki pukovnik Sajc, kako bi se uverili u četničku borbu protiv okupatora.

Nakon pada Višegrada, četnička vojska je zauzela i Rogaticu 13. oktobra. Partizani, koji su već bili proterali Mihailovića u Srbiju, nisu mu dozvolili širenje. Dve partizanske divizije, peta krajiška i novoformirana 27. istočnobosanska (ukupno oko 5500 boraca), narednih dana su potpuno razbile najveću dotadašnju mobilizaciju srbijanskih četnika.

BRITANSKO RAZOČARENJE

Umesto da se uvere u Mihailovićevu borbu protiv Nemaca, saveznici su se uverili u potpunu neupotrebljivost njegove vojske. General Mihailović nakon propale ofanzive javlja Zahariju Ostojiću o tome:

„Britanski đeneral je dobio uverenje za celu vojsku od onog što je video kod Višegrada. On smatra da su naše jedinice vrlo rđavo vođene i da uopšte ne znaju vojnu veštinu, nasuprot komunistima koji su odlično vođeni. U ovome ima mnogo tačnih zapažanja...“

Saveznički zapovednik Srednjeg istoka general Vilson je Mihailovićevu ofanzivu koja je “potrajala šest nedelja” ocenio kao sporednu i kratkotrajnu, uz izbegavanje da se preduzme nešto na vitalnim komunikacijama u Srbiji.

NEMAČKO VRBOVANJE DRAŽE MIHAILOVIĆA

Za razliku od Britanaca, Nemci su Dražu Mihailovića smatrali veoma upotrebljivim. Specijalni izaslanik Rajha Herman Nojbaher dobio je zadatak da povede pregovore sa četnicim Draže Mihailovića "koje je Tito potisnuo u Srbiju". Dnevnik Vrhovne komande Vermahta od 30. oktobra 1943. beleži sledeće:

*"Nojbaher je primio sledeće smernice: u okviru svog zadatka na Balkanu, da sa političkim vođama vodi akciju protiv komunista. U tu svrhu on treba da ujedini nacionalne, antikomunističke snage na jugoistoku Evrope. **Nojbaher je dobio posebnu punomoć, da, recimo, sme voditi pregovore sa nacionalnim banditima, ako se za to pruži mogućnost, a to se pre svega odnosi na bande Draže Mihailovića, koje je Tito potisnuo u Srbiju.**"*

NAJOPASNIJI NEPRIJATELJ JE TITO

Te jeseni, Nemci su Tita smatrali najvećim protivnikom na okupiranom Balkanu, a Mihailovića potencijalnim saradnikom, što u svom izveštaju od 1. novembra 1943. jasno kaže komandant Jugoistoka Maksimilijan fon Vajs:

*"Situacija u unutrašnjosti Balkanskog poluostrva, u neposrednoj vezi sa zamišljenim, odnosno stvarnim tokom događaja na području Sredozemnog mora, znatno se zaoštrila... **Najopasniji neprijatelj je Tito...** Crvene snage nameravaju da prodru u Srbiju preko Drine. Mihailović vrši pripreme da ih odbije... **Zbog toga Mihailović već traži vezu sa nemačkim komandama, da ne bi potpao pod komunističku vlast.**"*

8. Zajedno s Nemcima protiv Britanaca (13.08.2013)

U skladu sa novim savezništvom, general Mihailović je pristupio sistematskom proterivanju Britanaca. 22. novembra 1943. godine Draža javlja majoru Milošu Radojloviću, komandantu Mlavsko-smederevske grupe korpusa: "Englezi su se stalno interesovali za vas i tvrdili kako ste im obećali rušenje pruge u dolini Morave i stalno traže da im ja taj predlog odobrim... Odgovorio sam Englezima da vi za sad nemate pod komandom nikakve trupe... Prema tome se upravljajte... Ostanite na svome mestu i dalje radite, a čuvajte se Engleza. Nemojte im uopšte verovati u njihove doture materijala. Oni su obični trgovci za kupovinu ljudske krvi i to za jeftinu cenu"

SAVEZNICI NAM ODOBRAVAJU POKOLJE

Nakon propale ofanzive u istočnoj Bosni, general Mihailović 7. novembra 1943. naređuje opšti ustanak protiv komunista:

"Naređujem, svi Srbi na okup u zajedničku borbu protiv najopasnijeg našeg neprijatelja komunista... Napadati ih po trojkama na putevima i svuda gde može u leđa, isto onako kao što su oni nas napadali u leđa dok smo napadali ustaše i Nemce... Suzbijajte njihovu laž da je njihovo pitanje rešeno ni konferenciji u Moskvi... Prema svim komandantima koji ne budu izvršili ovo naređenje preduzeće se mere kao prema izdajnicima... Saveznici nam ovaj stav odobravaju."

12. novembra general Mihailović u naređenju Dragutinu Keseroviću precizira da "čišćenje" komunista podrazumeva nemilosrdno likvidiranje njihovih simpatizera i jataka:

„Produžite rad na definitivnom čišćenju komunista. Oni ne smeju postojati u Srbiji... Uništavajte sve njihove simpatizere i jatake bez milosti. Kad ne budu imali simpatizere neće moći ni da postoje.“

Iako je Draža lagao da njegovu "borbu protiv komunista" saveznici odobravaju, kada je saveznička misija krenula u obilazak terena, on 13. novembra naređuje komandantima da borbu sa komunistima moraju sakriti:

"Američki pukovnik Sajc, američki kapetan Mensfield, britanski p. pukovnik Hadson i naš kapetan Bora Todorović običi će vaše korpuše... Amerikancima i Englezima ništa ne govoriti o borbama sa komunistima. To sakriti."

Četnički rat protiv komunista nije mogao proći neopaženo. 15. novembra britanski kapetan Vejd sa Kopaonika javlja da četnički komandant Cvetić pali kuće svojih boraca koji su prešli partizanima. Vejd još tvrdi da je Cvetić preko Nedićevih vlasti tražio da Nemci naoružaju po trideset ljudi u svakom selu za borbu protiv partizana.

NAROD NEĆE U ČETNIKE

16. novembra 1943. godine Draža javlja Zahariju Ostojiću da se prebegli četnici odlično bore u partizanskim redovima:

"Dobio sam izveštaj da se ljudstvo pribojske i višegradske brigade odlično bori sada u komunističkim redovima što je dokaz da je naš starešinski kadar ispod svake kritike..."

17. novembra Miloš Marković iz Požeškog korpusa javlja Draži da narod neće u četnike:

"Mobilizacija koju sprovode četnici sada nailazi na slab odziv... Sa izvesnim vodećim ljudima ovog kraja narod neće više da sarađuje jer su ostali nedisciplinovani i narod ih je sit... Četnici se opijaju, kockaju i bludniče. Svaki četnik smatra da ima pravo da tuče seljake. Narod se buni i preti."

ČIŠĆENJE KOSMAJA

Jedno od partizanskih žarišta u Srbiji bio je Kosmaj. General Mihailović 17. novembra 1943. naređuje "čišćenje" Kosmaja i okoline Beograda po svaku cenu:

„Kosmaj mora da se očisti po svaku cenu. Radite prema situaciji da se Kosmaj, pa sve do Beograda, što pre očisti.“

Za koordinatora akcije "čišćenja" Draža Mihailović je postavio pukovnika Jevrema Simića.

BRITANCI RAZOTKRIVAJU MIHAILOVIĆA

18. novembra 1943. britanski potpukovnik Koup izveštava komandu o saradnji četnika i Nedićevaca protiv partizana. Koup kaže da je većini četnika majora Radoslava Đurića neprihvatljiva ova saradnja, da neće protiv partizana zajedno sa Nedićem, i da je Đurić, uprkos suprotnim Mihailovićevim naređenjima, već kontaktirao lokalne partizane.

20. novembra kapetan Mor ocenjuje da je većina četničkih vođa protiv partizana samo zbog instrukcija generala Mihailovića. Četnički komandant Miloš Marković rekao je Moru da ne može kontaktirati partizane oko saradnje, pošto je primio naređenje od Draže Mihailovića u kojem se pretilo smrću svakome ko nije spreman da se bori protiv komunista.

DAJTE MI IMENA, IZMISLIĆU SPECIJALNE ORGANE PROTIV NJIH

20. novembra 1943. godine Draža javlja majoru Đuriću da namerava da povuče neke britanske oficire zbog njihovog "štetnog rada", i da će protiv njih uložiti žalbe od strane organa koje će izmisliti:

*"Nameran sam da tražim da se iz drugog kosov. korpusa britanski oficiri uklone i zamene drugima. Izvestite me o njihovom dosadašnjem štetnom radu u koliko ih poznajete i dajte mi njihova tačna imena gde god osetite da pojedinci od njih i suviše vršljaju **da bih ja mogao ulagati proteste ne od Vaše strane već od mojih specijalnih organa sa terena koje ću izmisliti.**"*

PRVI SPORAZUMI SA NEMCIMA

Specijalni nemački izaslanik Herman Nojbaher, poslat da pregovara sa Dražom Mihailovićem, ponudio je četnicima ugovore o uzajamnom nenapadanju i savezništvu u borbi protiv partizana. Uskoro su mnogi ovlašćeni Mihailovićevi komandanti potpisali sporazume sa Nalcima u Srbiji.

19. novembra 1943. četnički komandant Starog Rasa i osovinski heroj sa Neretve Vojislav Lukačević prvi je potpisao sporazum sa Vermahtom. Ugovor je predviđao zajedničku borbu protiv komunista, obavezu četnika da neće pomagati pripadnike snaga koje su u ratu sa Nemačkom (tj. Britance), prepuštanje dogovorenih područja četnicima "radi samostalnog vođenja borbe, koju vodi i nemački Vermaht", uključivanje četnika pod nemačko zapovedništvo prilikom većih operacija, redovnu isporuku municije i razmenu štabova za vezu.

21. novembra 1943. nemački zapovednik Balkana Maksimilijan fon Vajhs je izdao uputstvo potčinjenima o saradnji sa četnicima, koji moraju "da prekinu sve veze sa silama koje se nalaze u ratu sa Nemačkom i da izruče štabove za vezu tih sila koji se nalaze kod njih". Fon Vajhs podseća potčinjene da se lojalna orijentacija četnika ne sme uopštiti, jer neki još uvek izvode prepade i sabotaze, ali "propagandu protiv četničkog pokreta treba obustaviti", do daljnjeg. Istog dana, 21. novembra general Mihailović je uputio depešu vojvodi Momčilu Đujiću kojom mu nalaže da poveća saradnju sa Vermahtom u borbi protiv partizana, jer su oni „izdali srpsku stvar“.

22. novembra 1943. godine Dušan Radović Kondor, šef četničke obaveštajne službe, javlja generalu Mihailoviću da Nemci streljaju građane u Užicu po spiskovima koje su im četnici dostavili:

"U Užicu se već dve noći hapse komunisti po spiskovima koje je ovaj štab dostavio prestojniku gradske policije Tomoviću, koji je u našoj službi. Ovde je pomagao i šef nemačke obaveštajne službe Kolić, koji je bio na indirektan način upoznat sa podacima kojim smo raspolagali. Izvešten sam da je noću 21/22. vršeno streljanje nekoliko takvih."

Dnevnik Vrhovne komande Vermahta od 23. novembra 1943. godine beleži da četnici nisu samoinicijativno potpisali ugovore sa Nemcima, već po naređenju Mihailovića, koji se sam neće eksponirati zbog raspoloženja naroda:

"Mihailović je, prema pouzdanom izvoru, izdao naređenje svojim potčinjenima da sarađuju sa Nemcima, ali on sam ne može s obzirom na raspoloženje naroda u tom pogledu".

ČETNIČKO PROTERIVANJE BRITANACA

U skladu sa novim savezništvom, general Mihailović je pristupio sistematskom proterivanju Britanaca. 22. novembra 1943. godine Draža javlja majoru Milošu Radojloviću, komandantu Mlavsko-smederevske grupe korpusa:

"Englezi su se stalno interesovali za vas i tvrdili kako ste im obećali rušenje pruge u dolini Morave i stalno traže da im ja taj predlog odobrim... Odgovorio sam Englezima da vi za sad nemate pod komandom nikakve trupe... Prema tome se upravljajte... Ostanite na svome mestu i dalje radite, a čuvajte se Engleza. Nemojte im uopšte verovati u njihove doture materijala. Oni su obični trgovci za kupovinu ljudske krvi i to za jeftinu cenu."

23. novembra 1943. godine general Mihailović daje instrukcije Predragu Rakoviću kako treba ponižavati "Perinog šefa", tj. britanskog generala Armstronga, šefa vojne misije kod četnika:

"Izmišljajte stotinu razloga naravno opravdanih da se dolazak Perinog šefa odgodi. A kad budemo rešili da ga najzad povedemo kod Vas onda ćete doći lično da ga primite, jer taj dripac ne zaslužuje nikakvu pratnju. Zato će te ga Vi lično kao kufer voditi jer je to bezobrazan tip koga treba da vodi majstor kao Vi."

24. novembra 1943. godine Draža naređuje Milošu Radojloviću, komandantu Mlavsko-smederevske grupe korpusa, da batali razgovore sa Englezima i pomogne akciju čišćenja komunista južno od Beograda (videti pokolj u Vraniću):

"U pogledu uništavanja komunista na reonu avalskog korpusa izdato je naređenje puk. Simiću... Vi umesto što vodite neke razgovore sa Englezima koji sada idu ka vama, učinite sve da ova akcija bude potpomognuta..."

24. novembra 1943. godine general Mihailović naređuje majoru Đuriću da batali sabotaže ukoliko Englezi ne plate, da sve snage usmeri protiv partizana, i da likvidira kanadskog antifašistu Čarlsa Robertsona:

"Na Solunu je postojala grčka izreka: Nema pari, nema traka truka. Prema ovome ako nam ne pošalju avione nećemo rušiti objekte... Što se tiče komunista mi smo u stavu nužne odbrane na celoj teritoriji Jugoslavije, i to je opravdanje za akciju protiv njih. U pogledu komunista nastavite akciju do potpunog njihovog uništenja... Pazite dobro da li vaš šef misije održava vezu sa Robertsonom. Robertsona ako uhvatite odmah ga likvidirajte."

30. novembra 1943. godine general Mihailović naređuje Ljubi Patku, komandantu Timočkog korpusa, da protera britanskog majora Erika Grinvuda koji hoće da vrši sabotaže bez njegovog dopuštenja:

"Kod vas je tamo engleski major Grinvud sa telegrafistom. To je posledica prosjačenja materijala. Nije došao da vas pomogne u materijalu već da uništi naša sela za neku sitnu

sabotažu. **Naređujem da Grinvuda sa celom pratnjom najurite kao kučku po mom naređenju jer je pošao na teren bez mog odobrenja. Ponavljam najurite ga kao kučku i izvestite.**"

NOVI SPORAZUMI SA NEMCIMA

25. decembra 1943. godine i Ljuba Jovanović Patak, komandant Timočkog korpusa Jugoslovenske vojske u otadžbini, potpisao je ugovor sa nemačkom komandom u Zaječaru. Dva člana ugovora su predviđala odbacivanje Britanaca:

3) **Jovanović se obavezuje da nijedan pripadnik njemu potčinjenih jedinica neće delovati na strani sila koje su u ratu sa Nemačkom.**

4) **Obaveza Jovanovića da onemogućí obaveštajne kanale preko kojih bi neprijatelji velikonemačkog Vermahta mogli da dođu do informacija o nemačkim vojnim pokretima.**"

Istog dana, 25. decembra na sednici Nedićeve vlade je konstatovano da je pokret Draže Mihailovića lojalan prema okupatorskim i kvislinškim vlastima, a negde i aktivno saraduju:

"U pogledu akcije DM može se kao bitno naglasiti sledeće: lojalan stav prema okupatorskim i srpskim vlastima, njihovim organima i njihovim oružanim odredima. Beskompromisna borba protiv komunista, svuda gde se god susretnu. U nekim okruzima i aktivna saradnja sa nemačkim i našim predstavnicima prilikom borbi protiv komunista."

27. novembra 1943. Jevrem Simić i Nikola Kalabić potpisali su ugovor o saradnji sa Nemcima. Sporazumom su obavezani da neće vršiti sabotaže protiv Vermahta, da neće trpeti britanske misije na svom terenu (**"da se u potčinjenim jedinicama ne nalaze pripadnici sila koje su sa nemačkom u ratu"**), da će se pod komandom Vermahta boriti protiv jačih skupina partizana (**"uključivanje četničkih jedinica u nemačko borbena vođstvo prilikom većih zajedničkih borbenih dejstava"**), i da imaju određene ruke protiv lokalnih "komunista" na svom području.

Po sklapanju sporazuma, Kalabić je naredio svojim ljudima "da se Nemci i pripadnici Nemačke oružane snage ne smeju napadati pa ni razoružavati." Svaki napad na nemačke okupatore Nikola Kalabić je kažnjavao smrću:

"Za svako neizvršenje ovog naređenja, učinioca dela staviću pod preki sud i kažnjavaću smrću."

Sam Mihailović je, u skladu sa politikom simuliranja otpora, nastojao da ostane u senci.

BRITANCI PREPUŠTENI NA NEMILOST NEMCIMA

Krajem 1943. godine, Britanci u Srbiji su se našli u nezavidnoj situaciji, gonjeni od Nemaca a odbačeni od četnika. 9. decembra britanski kapetan Hargrivz iz oblasti Homolja izveštava da je njegova pozicija vrlo ozbiljna i da saveznička misija "ne dobija nikakvu pomoć od četnika ili seljaka, nego se potuca naokolo, kroz mećave i kišu, bez pratioca, nepoželjna gde god dođe". Sutradan, 10. decembra kapetan Edgar Hargrivz je zarobljen, dok je njegov saborac kapetan Naš poginuo, prilikom napada nemačkih trupa na njihovu misiju.

VILSONOV TELEGRAM

9. decembra 1943. saveznički zapovednik Sredozemlja general Vilson je poslao Mihailoviću poslednji ultimativni telegram:

"Sloboda kojom se Nemci služe železničkim prugama od Grčke do Beograda za prevoz i izdržavanje trupa nepodnošljiva je... Zato se umoljavate da, sa što manje zastoja, izvršite dva jednovremena napada radi uništenja:

a) **Železničkog mosta na pruzi Stalać — Niš, preko Morave.**

b) **Železničkog mosta na pruzi Kraljevo — Mitrovica, preko Ibra."**

Medutim, ni poslednji apel nadležne britanske komande nije imao efekta. Četnici su već ugovorom bili obavezani da neće vršiti sabotaže protiv Vermahta.

MIHAILOVIĆEV ODGOVOR BRITANACIMA

General Mihailović već sutradan, 10. decembra, naređuje svojim ljudima da maksimalno otežaju položaj britanskih misija, pa čak i da sabotiraju njihove radio stanice:

"Naređujem prema svim engleskim misijama sledeći postupak:

- 1. — Najveća, veća nego do sada, učtivost i hladnoća.*
- 2. — Preprečiti im svaku vezu sa komunistima na terenu.*
- 3. — Ne dozvoliti im apsolutno nijedan podatak ni o čemu.*
- 4. — Onemogućiti im uopšte snabdevanje benzinom, tako da što skorije prestanu njihove stanice. **U njihov benzin sipati šećer, ali to da niko ne primeti.** Ovo čuvati u najvećoj tajnosti i benzin im što pre uskratiti pod izgovorom da ga nema..."*

EVAKUACIJA BRITANACA

12. decembra pripadnici britanskih snaga u Srbiji su iz Kaira primili sledeće vesti:

"1. U roku od nekoliko dana možda će vlada Nj. V. Kralja odlučiti da odbaci Mihailovića...

2. Preko partizana je jedini put povlačenja...

3. Vama najbliži partizanski štabovi se nalaze na Jastrepču i na Kosmaju, južno od Beograda..."

NEMCI I ČETNICI SADA SU SABORCI

14. decembra 1943. Siniša Ocokoljić, komandant Mlavskog korpusa javlja Draži: **"Kapetan Mitić bio je poslednjih dana na pregovorima i sa Nemcima gde je sa njima ručao u Mažestiku..."**

*Nemci su povodom toga štampali letke blizu 2.000.000 primeraka sledeće sadržine: Narodni borci četnici, u radosti pozdravljam prestanak besmislenog međusobnog prolivanja krvi i zdrav razum koji je zavladao u vašim redovima. **Sada možemo da se zajednički borimo protivu komunizma, tog smrtnog neprijatelja Evrope..."***

15. decembra 1943. Pavle Grujić, Dražin delegat za Vojvodinu, javlja da je Hitler odobrio saradnju: *"Pod predsedništvom vojnog zapovednika za jugoistok, održana konferencija feld komandanata, predstavnika vojno upravnog štaba i šefova Gestapoa za jugoistok, raspravljano o merama u cilju konačne likvidacije partizana i iznalaženja najpogodnijeg načina saradnje sa oružanim odredima JVO... Zapovednik je dostavio stvar Nemačkoj V.K. na odluku. Odluka po ovome sa potpisom Hitlera glasi: Da Gestapo ima da zauzme umeren stav, a Vermaht da postupi po slobodnoj oceni stanja stvari na način kako to vojni položaj i opšta situacija bude zahtevala."*

BRITANSKI GENERAL RAZOČARAN

17. decembra britanski general Armstrong se sastao sa Dražom Mihailovićem, izjavljujući da je duboko razočaran:

*"Stigao sam pun nade i predviđao sam doba srećne saradnje, po dobrim i po zlim prilikama, kao i mnogo korisnih operacija protiv morskog okupatora... U prethodnih šest meseci dostavljeno je najmanje 20 transporta potpukovniku Keseroviću, 27 transporta vašim komandantima u Homolju i, kao što znate, znatno više od 40 transporta potpukovniku Đuriću i raznim drugim komandantima... Godina se ubrzo primiće svome kraju. **Gledam oko sebe da napravim pregled onoga što je postignuto protiv neprijatelja, okupatora... Da govorim bez okolišanja, duboko sam razočaran."***

9. Četnički teror u Srbiji (23.08.2013)

Major Vladimir Komarčević 17. januara 1944. godine izveštava generala Mihailovića da je "čišćenje komunista" u okolini Beograda uspešno završeno streljanjem većeg broja civila: "Na teritoriji posavskog sreza, završeno je potpuno čišćenje komunista. Zadnjih meseci po danu uhvaćeno je 37 ilegalnih komunista od kojih 22 streljano, streljano je 50 komunističkih jataka kod kojih je nađena veća količina oružja i od naših ljudi opljačkana sprema. U čišćenju učestvovali oko 500 ljudi, koji su dolazili do Čukarice." Nakon serije pokolja u avalskom kraju, 18. januara 1944. godine general Mihailović je Živana Lazovića istakao za primer ostalim komandantima: „Strahovita neaktivnost kod starešina avalskog korpusa. Živan Lazović morao je da dođe da bi vam pokazao šta se može da uradi...“

POKOLJI U OKOLINI BEOGRADA

Nakon sklapanja ugovora sa Nemcima, četnici su preduzeli stravičan teror nad simpatizerima i porodicama partizana u Srbiji. 19. decembra 1943. godine, dan uoči pokolja u Vraniću, major Svetislav Trifković izveštava generala Mihailovića o likvidacijama civila:

„Čišćenje komunističkih jataka vrši se u velikoj meri.“

21. decembra Jevrem Simić izveštava generala Dražu da priprema ubistva političkih protivnika po Beogradu:

"Nemci javno govore da će uskoro napustiti Balkan. Svi strahuju od komunista. Njih je pun Beograd. Hitno Saši naredi da mi dođe na Rasov teren, da organizujem rad »Crnim trojkama« i da počnem ubijanje poznatih komunista u Beogradu."

MEĐU ČETNICIMA NEMA JUNAKA

22. decembra 1943. Đorđije Lašić iz Crne Gore se jada Draži:

"Moje teškoće su velike... Nemam municije i automatskog oružja, kao ni materijalnih sredstava, a najmanje junaka."

23. decembra poručnik Jovan Pupavac javlja Draži da su svi četnici u Zapadnoj Bosni u službi Vermahta:

"Dinarsku oblast napustio sam iz razloga: Što je svo ljudstvo stavljeno u službu Nemaca... Hranu i ostalo primaju od Nemaca. Ljudstvo je većinom raspoređeno za čuvanje bunkera i puteva... Masovna pljačka naroda vrši se bez sprečavanja."

UBIJAMO SVE ŠTO IH SIMPATIŠE

23. decembra potpukovnik Milutin Radojević, delegat za područje Jablanice i Toplice, izveštava Dražu da čiste simpatizere bez milosti:

"Za poslednjih deset dana ovde smo likvidirali 40 partizana. Sada ih gonimo na sve strane i ubijamo sve što ih simpatiše. Za ovaj kraj ne brinite, prečistićemo sa ovim izrodima bez milosti."

27. decembra Živan Lazović, komandant Smederevskog korpusa, izveštava Dražu Mihailovića o likvidacijama komunista i simpatizera po podavalskim selima:

"Stanje u korpusu redovno. Sa 400 ljudi nalazim se u selu Boleču, srez Grocka. Selo sam blokirao 27 - XII u 4 sata izjutra, pretres otpočeo u 8 časova, uhvaćeno 11 aktivnih komunista i 15 simpatizera. Održao sam govor pred 1000 ljudi. Iz sela uopšte niko ne veruje da nas uopšte ima. Selo je potpuno komunizirano... Svi pohvatani komunisti likvidirani i to: 30, 10 iz Boleča i 20 iz ostalih sela."

28. decembra 1943. major Vladimir Komarčević izveštava Dražu o teroru civila u Valjevu:

"Noću 24/25 XII naredio sam upad 30 vojnika iz podgorske brigade u Valjevo. Izvedeno 11 opasnih komunista. Upad izvršen u centar grada. Nemci zbunjeni, Ljotićevci stali pod oružje... Akcijom rukovodio kapetan Nedić (Neško). Žrtava nije bilo."

ČETNICI NEMAČKA POLICIJA

28. decembra Živan Lazović, komandant Smederevskog korpusa, javlja Draži da četnici nose policijska odela, Nemci ih štite, a narod ne veruje:

"Nalazim se u selu Vrčinu. Komandant vračarske brigade, kome je dodeljeno ovo selo, video sam, sa sobom vodi 20 vojnika, većinom policisko odelo sa policiskim pločicama na grudima. Stalno boravi u jednom kraju, većinom blizu železničke stanice na kojoj ima 50 Nemaca, te je na ovaj način obezbeđen da ga komunisti ne napadaju... narod videći njih u policijskom odelu sa pločicama nije ubeđen da je ovo naša organizacija."

ISTREBLJENJE JATAKA, SIMPATIZERA I ČITAVIH PORODICA

28. decembra Siniša Ockoljić, komandant Mlavskog korpusa izveštava o bespoštednim ubistvima civila koji pomažu i simpatišu partizane:

"Nastavljamo bezpoštedno gonjenje ostataka ovih bednika, koji se rastureni kriju čak i po nužnicima. Istrebljenje ne samo jataka već i simpatizera komunističkih, u toku je."

28. decembra potpukovnik Milutin Radojević, delegat za područje Jablanice i Toplice, izveštava Dražu o uništenjima srpskih porodica i sela:

"Zbog toga što srpski izrodi pomažu proletarijatski ološ u pojedinim selima naredio sam uništenje celih porodica, palenje domova i celih sela, tamo, gde partizani nalaze svoja uporišta."

29. decembra Leko Damjanović sa Majevice izveštava Dražu o brutalnim pokoljima pod okriljem Nemaca:

"Bande su prsle na sve strane. Četnici i narod sa sekirama gone, razoružavaju i ubijaju sve. Četnici su svi u pokretu i u gonjenju... Nemačke trupe, koje su bile na terenu odlaze i ostavljaju četnike za čišćenje terena. Četnici za vreme njihove akcije nisu dirani, delili su im municiju. Majevice za sada je čista od komunističkih bandi... Turci me nazivaju Car Leko."

4. januara 1944. četnički komandant Zdravko Milošević, komandant Varvarinskog korpusa, izveštava Dražu Mihailovića da je odredio civile u Jagodini za likvidaciju uoči srpske nove godine: **"U Jagodini pojavom Tita narod se počeo da svrstava u naše redove, ali isto tako mnogi su počeli da dižu glave. Mnoge sam otkrio i upoznao. U većini su intelektualci. Naredite da izvršim seču većeg stila uoči Nove Godine!"**

Istog dana Miloš Vignjević, načelnik štaba Zlatiborskog korpusa, javlja Draži da sastavljaju spiskove komunista i dostavljaju Nemcima:

"Danas sam primio od Diše Jovanovića jedan spisak komunista iz Požege, koji mi je dostavljen po Vašem naređenju. Odmah sam ga na pogodan način dostavio kome treba."

IGRAJU SE POLICIJE

5. januara 1944. Živan Lazović javlja Draži da su četnici službeno postali nemačka policija:

"Na drumu Beograd — Smederevo, zaustavili smo nemačke automobile, pregledali da ne švercuju. Oružje im vratili i pustili, overio objave za put sa našim štambiljom."

ODLAGANJE SABOTAŽA

U međuvremenu, Draža Mihailović je nastavljao da igra svoju igru sa saveznicima. 6. januara 1944. godine on nalaže svom komandantu Predragu Rakoviću da britanskom generalu

Armstrongu, koji je "tvrdoglav kao slon", objasni da akcije protiv Nemaca moraju čekati zbog partizana:

*"Kažite đeneralu da ćemo mi akciju preduzeti pošto prethodno sačuvamo Javor i Dragačevo od upada komunističkog... **Đen. Armstrongu objasnite ovo sa puno pažnje pošto je on tvrdoglav kao slon, ali kažite mu da mi nemožemo dozvoliti da nas mangupi tuku dok mi radimo posao.**"*

8. januara 1944. Draža naređuje Radoslavu Cvetiću, komandantu Javorskog korpusa, da i dalje odlaže sabotaže protiv Nemaca:

*"Zbog potrebe borbe protiv komunista specijalni zadatak koji ste dobili može biti odložen... Brigadiru Armstrongu u najlepšim rečima saopštite da smo mi napadnuti i da se mi moramo braniti. **Ako đeneral Armstrong docnije bude tražio rušenje Lisanskog rudnika, kažite mu da nemate naređenje od mene i da bez moga naređenja ne smete ništa raditi.**"*

9. januara 1944. major Radoslav Đurić, koji nije bio upoznat sa potpisivanjem ugovora Nemcima, izveštava Dražu da se nešto čudno dešava:

*"**Nemci su uhvatili neke vojnike Cvetića i Keserovića sa oružjem i odmah ih pustili.**"*

POHVALA ZA POKOLJ

13. januara 1944. godine Draža Mihailović je pohvalio Žiku Lazovića za "čišćenja simpatizera" u okolini Beograda:

*"**Vrlo dobro ste uradili što ste upali u oblast Bgd-a. Tako se radi. Produžite.**"*

BITKA ZA IVANJICU

11. januara 1944. godine Nikola Kalabić javlja Draži da su četnici, Bugari i Nemci uz pomoć tenkova zauzeli Ivanjicu od partizana:

*"**Nemci i Bugari uz pomoć četnika ušli u Ivanjicu, a tenkovi produžili dalje. Komunisti odstupaju u pravcu Javor — Kušići.**"*

13. januara 1944. Jevrem Simić izveštava Dražu da se četnici bore rame uz rame sa Nemcima:

*"**Oko Arilja i Ivanjice ogorčene borbe, učestvuju i švapski tenkovi. Ovi i našima dali municiju za borbu.**"*

13. januara 1944. Predrag Raković raportira Draži da Nemci koriste četnike i Bugare za borbu protiv partizana:

*"**Nemci ne nameravaju da dovedu u ovu oblast jače snage za borbu, jer su radi da ove partizane likvidiraju sa Bugarima, srpskom državnom stražom i da im pomognu četnici D. M.**"*

16. januara 1944. Nikola Kalabić izveštava Dražu Mihailovića da udružene osovinske snage vode borbu protiv partizana:

*"**Na Javoru kod Kušića i Katića još se vodi borba između komunista s jedne i četnika, poljske straže, Nemaca i Bugara s druge strane.**"*

SABOTAŽE SE OPET ODLAŽU

11. januara 1944. godine Keserović javlja Draži da Englezi uporno hoće borbu protiv Nemaca:

"Erih Grinvud, engleski major došao je u Brus i obratio mi se jednim pismom u kome kaže, da treba da dođe kod mene radi izvršenja nekog specijalnog zadatka. Pozvao sam ga u štab, pa molim za obaveštenje, da li je poslat iz glavnog štaba i sa kakvim zadakom."

12. januara Draža odgovara Keseroviću da se odlaže borba protiv Nemaca, ali ne i protiv partizana:

"Eng. major Grinvud došao je kod Vas da bi prisustvovao izvršenju specijalnog zadatka. Pošto se sada privremeno odlaže izvršenje specijalnog zadatka i potrebno je da se Grinvud upotrebi sa

onim našim delovima koji vrše detaljno izviđanje za izvršenje spec. zadatka. Ni u kom slučaju on ne treba da bude prisutan tamo gde se borimo sa komunistima."

12. januara Draža odgovara potpukovniku Dragoslavu Pavloviću koji ga kritikuje:

*"Čudi me da vama treba da objašnjavam. **Specijalni zadatak mora se odložiti, ne po našoj volji, nego po volji komunista koji su upali u oblast Ivanjice...** Sa pripremama za izvršenje specijalnog zadatka nastavi će se, a zadatak će se izvršiti, zapamtite, onda kada otklonimo komunistički napad. **Napominjem Vam da Kralj i vlada potpuno odobravaju dosadanji moj stav...** Nemate vi šta da radite na poboljšanju naše politike. Ima ko time da se bavi. Ako nemate poverenja u mene, onda treba da imate poverenje u kralja."*

BEZ OKUPATORA NE MOŽEMO

13. januara 1944. vojvoda Momčilo Đujić, komandant Dinarske četničke divizije, javlja Draži:

*"**Povlačenjem Nemaca iz ovih krajeva, dinarska grupa našla bi se usamljena i u teškoj situaciji u kojoj bi sav teret borbe protivu komunista morala primiti na sebe, pod tim terorom slomila bi se...**"*

KOLJU PO SELIMA

15. januara 1944. Jevrem Simić izveštava Dražu Mihailovića da komandant Oplenačke brigade, Tihomir Jovanović Karađorđe, uspešno kolje po selima:

*"**Karađorđe u selu Banji zaklao 18 istaknutih i okorelih crvenih.** Čišćenje se vrši i dalje prema Darosavi."*

ĐUJIĆ TRAŽI OBJAŠNENJE

16. januara major Đurić od generala Mihailovića traži objašnjenje o saradnji četnika sa Nemcima, za koju je saznao:

*"Od SS višeg vođe i generala policije Majksnera 3-XII-1943 god. dobiveno je saopštenje: **Vojni zapovednik G. I. zaključio je sa izvesnim brojem četničkih vođa D. M. sporazum u cilju zajedničke borbe protivu komunista...** Molim za obavetenje po ovome, jer je prodrlo u narod da bi parirali ili objasnili."*

TAKO SE TO RADI

17. januara 1944. godine major Vladimir Komarčević izveštava generala Mihailovića da je "čišćenje komunista" u okolini Beograda uspešno završeno streljanjem većeg broja civila:

*"Na teritoriji posavskog sreza, završeno je potpuno čišćenje komunista. Zadnjih meseci po danu uhvaćeno je 37 ilegalnih komunista od kojih 22 streljano, **streljano je 50 komunističkih jataka** kod kojih je nađena veća količina oružja i od naših ljudi opljačkana sprema. U čišćenju učestvovali oko 500 ljudi, koji su dolazili do Čukarice."*

18. januara 1944. godine, nakon serije pokolja u avalskom kraju, general Mihailović je Živana Lazovića istakao za primer ostalim komandantima:

*„**Strahovita neaktivnost kod starešina avalskog korpusa. Živan Lazović morao je da dođe da bi vam pokazao šta se može da uradi...**“*

NA KONGRES NEMAČKIM KAMIONIMA

Uporedo sa likvidacijama političkih protivnika, general Mihailović je krajem januara 1944. organizovao ravnogorski kongres u selu Ba. 18. januara 1944. major Zdravko Milošević javlja generalu Mihailoviću da su omladinski delegati na kongres išli nemačkim kamionima:

*"**Omladinci štaba 501 i 601 prolazeći kanalom sreza temničkog za deligradski korpus, hvalili se narodu kako su ih Nemci na istoj i susednoj teritoriji sve vozili svojim kamionima. Ovakva***

vest u narodu ostavlja rđav utisak. Odmah sam im kategorički zabranio da ništa pred narodom ne govore."

NOVI UGOVORI SA NEMCIMA

23. januara 1944. godine nemačka komanda je izvestila o novom sporazumu četnika i Nemaca. Četnici su bili obavezni da učestvuju u sprečavanju sabotaža, da se „uklope“ u nemačku borbu protiv partizana, da potvrde da se na ugovornom području ne nalaze "pripadnici sila koje su u ratu sa Nemačkom". Za četnike koji ne priznaju ugovor, "pukovnik Simić će te jedinice ili potčiniti sebi ili će se postarati da one napuste taj reon." Pritom, četnici Draže Mihailovića su bili obavezni na cinkarenje okupatorima:

"Za borbu protiv komunista, četnici DM stavljaju na raspolaganje snagama za održavanje poretka svoje podatke i svoju obaveštajnu službu."

LAZOVIĆ UBIJA I PLJAČKA, DRAŽA GA UNAPREĐUJE I HVALI

23. januara Sveta Trifković, komandant Avalskog korpusa, javlja Draži:

"Celo selo Boleč mi se žalilo, da je Lazović opljačkao u vrednosti preko milijon dinara. Ovaj jedini prolazak Lazovića kroz ovaj teren ostavio je rđav utisak zbog velike pljačke koju i dalje proveravam."

25. januara 1944. general Draža Mihailović javlja Saši Mihailoviću, komandantu Beograda, da uprkos žalbama potčinjenih daje vlast Živanu Lazoviću da čisti komuniste u okolini Beograda:

"Pošto se major Trifković nije pokazao dovoljno energičan u čišćenju terena avalskog korpusa od komunista a kapetan Lazović je pokazao vrlo veliku aktivnost, zato sam privremeno stavio gročanski srez pod Lazovićevo komandu. Ovako će da ostane dok se komunisti potpuno ne raščiste..."

ČUVAMO NEMAČKE KOLONE

27. januara 1944. Ljubomir Lazarević iz Kolašina izveštava Dražu:

"Po selima Crne Gore gospodare komunisti. Naše akcije vrše se samo u cilju osiguranja ili odbrane nemačkih kolona."

JEDAN NEPOLUŠAN HOĆE DA NAPADA NEMCE

27. januara Jevrem Simić javlja Draži:

"Poručnik Vasiljević, komandant kolubarske brigade pod uticajem Ninkovića nijednog mog naređenja nije se do danas pridržavao ni izvršavao... Ti naredi njegovu smenu definitivno i rasporedi ga negde dalje. Njegovi postupci navući će potere i neću moći na miru od Nemaca da očistim komuniste i organizujem avalski korpus... Zabranio sam napad i razoružanje Nemaca a ovaj 25 o.m. to za inat učinio."

NE DOZVOLITE ENGLEZIMA AKCIJE PROTIV NEMACA

27. januara 1944. major Radoslav Đurić izveštava generala Mihailovića da je britanskim komandosima dosta čekanja i da će krenuti sami da vrše diverzije na nemačkim komunikacijama:

"Moj šef misije saopštio je da će 28-1 uputiti svoja tri oficira radi sabotaže na pruzi bez obzira da li za ovo ima našu saglasnost ili ne. Mesto na kome ima nameru sabotažu da izvrši, nije kazao. Molim instrukcije po ovome."

28. januara 1944. Draža javlja generalu Miroslavu Trifunoviću, komandantu Srbije, da Britancima neće dozvoliti antiosovinske akcije:

*"Đurić javio da mu je šef engleske misije saopštio da će od 28. preduzeti sabotaze, bez obzira na našu pomoć. **Javio sam Đuriću da ne dozvoli Englezima vršljanje i da akcije sabotaze ne mogu vršiti bez nas.**"*

31. januara kapetan Bora Todorović, pratilac američke misije, apeluje na generala Mihailovića da preispita svoju odluku o zabrani sabotaza, jer će posledice biti ozbiljne:

"U interesu uspeha naše misije, neophodno je ukoliko već nije urađeno, da se odmah izvrše rušenja koja su Englezi tražili. Pukovnih Beli plaši se mnogo posledica zbog neizvršenja ovog engleskog zahteva."

POKOLJ U POMORAVLJU

U noći 1. februara 1944. četnici su počinili pokolj civila u Jagodini, Čupriji i Paraćinu. Nakon pokolja, komandant Ljubomir Mihailović je izvestio generala Dražu Mihailovića:

*„**Noću 1/2 - II preduzeo sam čišćenje komunista po varošima.** Rezultat je ovaj: u Jagodini 17 muškaraca i 7 ženskih, u Čupriji 9 muškaraca i 1 ženska, u Paraćinu 11 muškaraca i 1 ženska, svega 37 muškaraca i 9 žena. Sa ovim likvidirane su glavne vođe i organizatori.“*

ARMSTRONG UHVATIO ČETNIKE NA DELU

2. februara 1944. Draža Mihailović javlja svom komandantu Srbije generalu Miroslavu Trifunoviću, da ih je raskrinkao britanski general Armstronga, koji kaže:

*"Sledio sam Cvetića do Negbine, ali Cvetić je bio više za napad. Nisam video da su komunisti napali četnike. Nisam video ništa strašno. Nema zapaljenih sela. **Jasno je da su partizani napali osovinu u Ivanjici i posle su partizani bili gonjeni.** Tačno je da četnici, Nemci i Bugari napadaju partizane blizu Zlatibora. Niži Cvetićevi oficiri zaboravljaju Nemce i mesto Nemaca oni misle da su partizani neprijatelji. Molim da gospodin Ministar naredi da se odmah potpukovnik Keserović i Major Cvetić vrate za napad na pruge prema direktivama."*

KRALJ I VLADA SU SAGLASNI SA MOJIM RADOM

2. februara 1944. general Draža Mihailović naređuje pukovniku Dragoslavu Pavloviću da ne sluša Engleze i ne vrši sabotaze, jer su kralj i vlada saglasni sa takvim radom:

*"**Ako se borite za Kralja, kao što to stalno tvrdite i naglašavate, onda ne padajte u pogrešku koju ja vidim.** Izgleda da je Vama mnogo stalo da zadovoljite Engleze... **Rušenje objekata izvršiće se kada ja budem naredio...** Vi treba da znate da su Kralj i vlada saglasni sa mojim radom."*

POŠTENI ČETNICI SE BUNE

16. februara major Radoslav Đurić je poslao oštar protest generalu Mihailoviću zbog klanja ljudi i žena u okolini Beograda:

*„U poslednje vreme mnogo se komentariše kako u Beogradu tako i unutrašnjosti pa čak i u vozovima postupci naših ljudi u okolini Beograda, a naročito na teritoriji smederevskog korpusa. **Najviše se govori o klanju ljudi i žena, što narod strašno osuđuje i gnuša se svega.** Proveravajući sve na terenu prikupio sam mnogo podataka i utvrdio porazne činjenice. Ovo se najviše odnosi na rad kapetana Lazovića koji je glavni akter svega negativnog... Akcija Lazarevića ka Beogradu nije naš uspeh, već najveća sramota, jer je za vreme ove vršena ordinarna pljačka i klanje nevinog stanovništva. Sve se radilo u ime Nj. V. Kralja i Vaše lično... **Kapetana Lazarevića treba hitno ukloniti sa dužnosti i staviti pod istragu, da narod ne izgubi veru u nas...**“*

Marta 1944. godine potpukovnik Miodrag Palošević, saznajući za Simićev sporazum sa Nemcima, uputio je Mihailoviću sledeći zahtev:

"Molim g. Ministra da me odmah razreši svakog službenog odnosa sa pukovnikom Simićem iz razloga što je pukovnik Simić zaključio pismeni sporazum sa Nemcima... Smatram da je to, u svakom slučaju, protivno mome ličnom ubeđenju i mojoj oficirskoj časti. Da sam drugačije mislio, ja bih se još 1941. godine javio Nediću."

10. Ko napada Nemce, taj pomaže partizane (13.09.2013)

Mihailović 7. maja 1944. naređuje svojim potčinjenima da ne napadaju Nemce, jer time pomažu partizane(!?): "Potrebno je da se prema Nemcima prekine svaka akcija. Ovo je potrebno ovako: jer kad bi napali na Nemce, direktno bi pomagali komuniste, a time bi otežavali samo akciju naših snaga. Stoga ima da se prekine, do mog daljeg naređenja, svaka oružana akcija prema okupatorskim snagama"

POVRATAK PARTIZANA U SRBIJU

Četnički teror je kulminirao proleća 1944. godine, kada su partizani započeli proboj nazad u Srbiju. Tokom marta 1944. dve proleTERSKE divizije su započele proboj ka Toplici i Jablanici, najjačem partizanskom uporištu u Srbiji. Protiv njih, nemački komandant Srbije je angažovao Bugare, ljotićevce, ruske kvislinge i četnike Draže Mihailovića. Osovinske snage su zaposele levu obalu Ibra bunkerima, artiljerijom i tenkovima.

21. marta 1944. godine četnički kapetan Mitić iz Ivanjice javlja generalu Mihailoviću kako ih Nemci hrane i naoružavaju:

"Cvetiću sam dodelio 10.500 kgr. kukuruza, Markoviću 5.000, Kalaitoviću 10.000. U rezervi imam 15.000. Ovo je dobijeno od Nemaca. Obećano još 3 vagona, ali ja računam samo sa onim što imam u rukama. 40.000 razne municije podeljeno Cvetiću, Markoviću i Kalabiću..."

UJEDINJENJE SRPSKIH KVISLINGA

Blizina partizana momentalno je ujedinila razne kvislinške frakcije u Srbiji. 24. marta 1944. godine Božidar Nedić, brat generala Milana Nedića, u režimskom listu Novo vreme proglašava nacionalno ujedinjenje srpskih kvislinga:

"Kažite svakom ko vam kaže da ima još nedićevaca, dražinovaca, ljotićevaca da je to laž, jer od danas ima samo Srba, s jedne, i komuniste, s druge strane."

NOVI SPORAZUMI S NEMCIMA

25. marta 1944. godine nemačka komanda Čačka je nadležnima poslala tekst sporazuma sa četničkim komandantom Predragom Rakovićem, koji je sklopljen po nalogu Draže Mihailovića:

"Po nalogu DM. Raković je ponovo precizirao:

1. Pismene garancije da ne postoje ni najmanje namere da se planira opšti ustanak ili da se sprovede sabotažne akcije.
2. Primirje na teritoriji Srbije.
3. Spremnost za borbu protiv komuniste i izvan Srbije, uz isporuke municije."

NEMCI DAJU MUNICIJU, MI UBIJAMO

27. marta Ratomir Perić, komandant Kolubarske brigade, izveštava Mihailovića da je primio municiju od Nemaca:

"25. III oko 19 h primio sam u Užicu sledeću količinu municije: 60.000 metaka puščane municije... 21.150 metaka mitraljeske municije, 400 bombi za bacač... Obećano nam je još 30.000 metaka puščane municije. Dobićemo čim transport stigne u Užice."

Istoga dana u 18 časova Draža Mihailović odgovara Periću da samo tako nastavi:

"Dobili smo Vaš izveštaj... Dobro je da su Dobrovoljci, SDS, Nemci i Bugari krenuli u napad. Našim snagama naređeno da preduzmu najenergičnije napade sa svih skoro strana. Za Ajdačića, poslali smo naređenje da se prikupi u Dragačevu... Nemojte ga prebacivati automobilima. Vrlo dobro ste uspeali u pogledu municije. Nastanite da još izvučete..."

NAROD SE OKREĆE PARTIZANIMA

28. marta 1944. godine kapetan Mitić javlja generalu Mihailoviću da ih okupatori ne pomažu dovoljno, a narod se sve više okreće partizanima:

„O nekoj akciji Bugara ili Nemaca protivu crvenih dublje na terenu nema ni govora... Ako se hoće uništenje komunista, onda to moramo mi da uradimo. Možemo da računamo na pomoć uzduž komunikacija, na municiju i avijaciju, mada ona ne može mnogo da pomogne. Ali moraju biti hitno bačene masovne snage i lično da vodite operacije, naravno kao 'siva eminencija', inače Peko ode u Toplicu i dalje... Moral kod naših ljudi u reonima gde su prošli komunisti je mnogo opao. Sve veća sumnja u snagu naših i Nemaca i sve veći respekt prema crvenima.”

ČETNICI BRANE NEMAČKE PUTEVE, PARTIZANI IH RUŠE

30. marta Predrag Raković izveštava Dražu Mihailovića kako je Nemcima njihova pomoć neophodna da zaustave partizane:

"Nemci kažu da su uhvatili i dešifrovali depešu koju je Tito poslao Peku, da Peko ima zadatak da što pre poruši mostove na pruzi i putu Kraljevo — Raška — Mitrovica — Skoplje i da mu je to cilj prodiranja ka toj pruzi. Nemci su bacili dosta svojih snaga u Ibarsku dolinu da sačuvaju prugu. Vapiju za našom pomoći.“

ČERČIL REKAO DOSTA

Videvši da četnici brane nemačke položaje i komunikacije, Čerčil je 13. aprila 1944. informisao kralja Petra da će, ukoliko ne ukloni Dražu Mihailovića iz emigrantske vlade, Velika Britanija početi da tretira jugoslovenskog kralja i njegovu vladu kao saradnike Osovine.

NEMCI HVALE ČETNIKE

17. aprila Milutin Janković, komandant Dragačevske brigade, izveštava Dražu Mihailovića da Nemci cene njihove ratne napore:

"Na dan 9. aprila 1944. godine, po odobrenju Komandanta korpusa gde smo bili zajedno, a u vezi sa situacijom, sastali smo se sa Nemcima u selu Guči u blizini varošice... Na dan 10. aprila pošla je jedna četa Nemaca desnom kolonom a ja sam sa oko sto naših pošao levom kolonom u napad na komuniste... Borba je trajala 5 časova, kakva nije viđena na ovom sektoru za celo vreme. Jaka komunistička banda tačno je bila informisana gde se nalazi naš štab i ceo raspored po kućama, te su u rasvit napali mesto gde se je štab nalazio... U ovoj borbi, koja je zaista bila paklena, sa svojom grupom i pridodatim ljudima postigao sam dobre rezultate, tako da su se i Nemci divili...“

ČETNICI POD NEMAČKOM KOMANDOM

20. aprila 1944. godine Jevrem Simić zvan Drška izveštava generala Mihailovića o direktnoj potčinjenosti četnika Nemcima:

"Vučković sa 130 odabranih četnika stavio se pod komandu nemačkog poručnika Kerpera i nalazi se južno od Jasenova na Beloj Glavi. Naredio sam mu da odmah izađe na Okruglicu i ojača medvede.“

DRAŽA SIMULIRA OTPOR

21. aprila 1944. godine Draža Mihailović u radiografskom obraćanju narodu simulira borbu protiv okupatora:

„Propao je nemačko-ljotičevački pokušaj razbijanja naših snaga u oblasti Beograda, Aranđelovca, Smedereva i u Zapadnoj Srbiji... Lokalni napadi na naše štabove i pojedine grupe svuda razbijeni...“

U nastavku proglašenja on izveštava da se partizani nalaze u „obručju vrlo jakih snaga“, neznanostima čijih:

„Komunistička grupa od dve divizije, koja je uspela po cenu velikih žrtava da se probije do doline Lima preko Zlatibora i reona Ivanjice, i Ibra, uništava se u obruču vrlo jakih snaga na prostoriji: Zlatibora i reona Ivanjice, Nova Varoš, Golija, Dragačevo...”

KO NAPADA NEMCE, TAJ POMAŽE PARTIZANE

7. maja 1944. Mihailović naređuje svojim potčinjenima da ne napadaju Nemce, jer time pomažu partizane(!?):

"Potrebno je da se prema Nemcima prekine svaka akcija. Ovo je potrebno ovako: jer kad bi napali na Nemce, direktno bi pomagali komuniste, a time bi otežavali samo akciju naših snaga. Stoga ima da se prekine, do mog daljeg naređenja, svaka oružana akcija prema okupatorskim snagama."

BRANIMO SRBIJU UZ POMOĆ NACISTA

8. maja Neško Nedić, komandant Valjevskog korpusa, izveštava generala Mihailovića da četnici sa Nemcima drže položaje na reci Gradac:

"Snage potčinjene meni prešle su trenutno u odbranu na liniji Bačevci — Kosjerić i to: valjevski korpus sa delom Nemaca drži levo obalu Graca u visini Lipa — Ravan. Juče su na ovom odseku odbijeni svi napadi komunista. Ajdačić sa delom Nemaca zatvara položaj Bukovi — Kažana... Moja težnja je da sa naslonom na Nemce, stvorim čvrstu odbranu linije Bačevci — Kosjerić, dok se snage ne prikupe i ne stvore preduslovi za uništavajući udar..."

Istod dana, i komandant Zlatiborskog korpusa izveštava Dražu Mihailovića o zajedničkoj osovinskoj borbi:

"Celog dana 7-og maja, Nemci, Bugari, Dobrovoljci i moje zlatiborske i račanske snage vodile su jaku borbu sa kolonama crvenih na prostoru Solotuša, Bioska, Kadinjača, Zaglavak, Dub. Bugarska artiljerija dejstvuje vrlo uspešno. Odred nemačkih padobranaca na Kadinjači naneo mnogo gubitaka crvenima... Crveni otstupaju u neredu preko Tare u pravcu Zaovine i Mokre Gore... Okupator ih goni. Sa brigadama produžujem gonjenje."

NIKO NEĆE OSTATI ČIST

11. maja 1944. Dragoslav Račić, komandant Cersko-majevičke grupe korpusa apeluje na Dražu Mihailovića da smanji saradnju:

"Saznajem da su Užice pune Jankovićevih četnika i da Raković, Neško, Ajdačić, Janković i Mitić drže neke konferencije sa Nemcima. Ako boga znate sprečavajte ovo... Ako dalje budem vodio borbu protiv komunista zajedno sa Nemcima, ja ću duboko zaglaviti... Neko od nas mora ostati čist."

Međutim, četnici koji su hteli da "ostanu čisti" od zajedničke borbe sa Nemcima nisu dobro prolazili. 12. maja Keserović je smenio majora Jocu Mihailovića zato što "nije u potpunosti izvršio naređenje za napad na komuniste".

SA KIM SMO MI U RATU

21. maja 1944. godine general Mihailović je uputio svim svojim komandantima telegram, iz kog se očitava rasulo u četničkim redovima i protest protiv služenja okupatoru:

"U našim starešinama i borcima pojavljuju se strahoviti znaci nediscipline i samovolje... Jedan komandant bez odobrenja VK napušta sa svim snagama prostoriju gde je bio grupisan... Drugi komandant, koji je takođe bio u strategijskoj rezervi sa izgledom da bude svakog momenta upotrebljen, odlazi sa delom snage na sasvim drugu stranu da izvrši neki svoj sporedni zadatak... Jedan komandant ide toliko daleko pa traži objašnjenje sa kim smo u ratu..."

Među četničkim borcima se pričalo da je Vrhovna komanda prevršila svaku meru u saradnji sa Nemcima, a Britanci su shvatili da Mihailović uporno podriva njihove vojne napore. Opštoj konfuziji doprinela je proosovinska naredba emigrantske vlade od 22. maja 1944. godine, da će biti najstrože kažnjeni svi koji se bore u partizanima i da moraju stupiti u četničke redove. Naredba je bacana iz aviona nad okupiranom Jugoslavijom:

“Svim vojnim obveznicima Kraljevine Jugoslavije naređuje se ovim putem da stupaju u oružane snage đenerala Draže Mihailovića, našeg vojnog ministra, radi organizovanja i vođenja oružanog otpora za oslobođenje Otadžbine. Svi vojni obveznici i građani Kraljevine Jugoslavije koji se sada aktivno bore u redovima Josipa Broza Tita dužni su da iste odmah napuste i stave se pod komandu đenerala Mihailovića... Prestupnici će iskusiti kaznu po odgovarajućim pozitivnim zakonima Kraljevine Jugoslavije.”

SMENA MINISTRA MIHAILOVIĆA

Odmah nakon ove Purićeve naredbe, početkom juna je formirana nova Šubašićeva vlada, a general Mihailović je smenjen sa položaja ministra vojnog. Draža Mihailović se ovoj odluci nije pokorio, a njegovi potčinjeni su prkosno nastavili da ga oslovljavaju sa “gospodine Ministre”. Na zahtev Britanaca, nekoliko četničkih vođa (Lukačević, Baćović, Ostojić...) je pokušalo da se distancira od smenjenog ministra Mihailovića, u cilju prestanka rata sa partizanima i otpočinjanja borbe protiv okupatora. Oni su pokušali da formiraju Nezavisnu grupu nacionalnog otpora, ali bez većeg uspeha.

11. Čičina ponuda Hitleru (04.10.2013)

U Vučjoj jami, Hitlerovom bunkeru u Berlinu, 22. avgusta 1944. održano je savetovanje kojem su prisustvovali nemački vođa Adolf Hitler, glavnokomandujući Vermahta Vilhelm Kajtel, glavnokomandujući Jugoistoka Maksimilijan fon Vajhs, specijalni izaslanik Herman Nojbaher i još par generala. Službeni zapisnik nam otkriva da je fon Vajhs preneo Hitleru ponudu Draže Mihailovića, pojasnivši da je on vođa svih "antikomunističkih snaga", koji želi da ostane u pozadini, zbog ugleda u narodu i posleratnog razvoja: "Draža Mihailović, koji je u stvarnosti vođa svih antikomunističkih i za borbu voljnih elemenata Srbije, no koji, iz obzira prema svom narodu, koji u njemu želi da vidi nepomirljivog nacionalnog heroja, i s obzirom na kasniji vojnički i politički razvoj u Srbiji, želi da svojoj ličnosti nametne svaku političku suzdržljivost"

ČETNIČKO-NEMAČKA SARADNJA U SENCI EVAKUACIJE AVIJATIČAR

Crvena armija se približavala, što je nagovestilo skori kraj rata, ali i borbu za posleratnom podelom sfera uticaja. Suočeni sa izvesnošću kapitulacije, pripadnici Vermahta su se nadali da će završiti u rukama Amerikanaca, a ne Rusa, kojima su mnogo zla naneli. Draža Mihailović je takođe video svoju šansu u američkom prisustvu na Balkanu.

Avgusta 1944. godine Amerikanci su u saradnji sa četnicima preduzeli operaciju Vazdušni most, u cilju evakuacije oborenih avijatičara. Tokom operacije nije bilo ometanja od strane Nemaca. Štaviše, četnici su imali intenzivnu saradnju sa Vermahtom dok su američki avioni sletali i poletali.

SAMO BEZ NEMAČKE UNIFORME

11. avgusta u Topoli, Mihailovićeви izaslanici Nikola Kalabić, Dragoslav Račić i Neško Nedić su potpisali sporazum sa Nemcima o zajedničkoj borbi protiv partizana. Delegati četničkog vođe Mihailovića su preneli Nemcima dva najvažnija uslova za saradnju:

- da Draža Mihailović ostane lično u ilegali,
- da pokret Draže Mihailovića ne bude odenut u nemačke uniforme.

Račić je podsetio Nemce da se politička orijentacija četnika potpuno izmenila, da sada traže ujedinjenje sa Ljotićem i Nedićem i opštu mobilizaciju svih vojno sposobnih za borbu protiv "komunizma" pod nemačkom komandom. Nemački zapisnik beleži:

"Politička usmerenost Draže Mihailovića i njegovog pokreta potpuno se izmenila. Oni predlažu stvaranje jednog nacionalnog fronta koji bi obuhvatio Srpsku državnu stražu, Srpski dobrovoljački korpus, formacije Draže Mihailovića i sve nacionalne snage koje su protiv komunizma... Glavni zadatak je opšta mobilizacija i stvaranje jedne srpske nacionalne armije za uništenje komunizma u Srbiji. Kada komunizam u Srbiji bude pobeđen, pokret Draže Mihailovića je spreman da se, po naređenju nemačkog vođstva, angažuje na Balkanu i svuda drugde."

Nemački zapisnik od 11. avgusta 1944. sumira ponudu Vermahtu koju su preneli predstavnici Draže Mihailovića:

1. **DM želi da razgovara sa opunomoćenikom firera za jugoistočni prostor.**
2. **On teži okupljanju svih nacionalnih srpskih snaga.**
3. **Mobilizacija i naoružavanje svih za oružje sposobnih Srba za borbu protiv komunizma. Naoružavanje i vođstvo pod nemačkim Vermahtom.**
4. **DM moli da sam ostane u ilegali.**
5. **Pripadnici DM-pokreta ne treba da budu u nemačkim uniformama.**

DRAŽA I NEDIĆ TRAŽE ORUŽJE OD NEMACA

Dva dana nakon sastanka sa Nemcima, 13. avgusta 1944. su se sastali Draža Mihailović i Milan Nedić u selu Ražani. General Mihailović je tražio generalu Nediću da od Nemaca izdejstvuje oružje za četnike. Mihailović je tvrdio da ima dovoljno ljudstva, samo mu nedostaju oružje i municija.

Nedić je bio prezren zbog otvorene kolaboracije, dok je Mihailović antinemačkom retorikom uspevao da održi uticaj u narodu. Nedić se nadao da će priklanjanjem Draži uspeti da se održi na vlasti posle odlaska Nemaca. Herman Nojbaher u svom izveštaju od 16. avgusta to dobro zapaža:

"Nedić sa svojim sledbenicima ne vidi, na osnovu slabljenja sopstvenog političkog položaja u zemlji, sada nikakav drugi put za spasavanje nacionalnog srpstva do pakta sa Dražom Mihailovićem."

Istog dana, 16. avgusta 1944. godine nemačka komanda je odobrila isporuku oružja i municije četnicima.

NEDIĆEVA VLADA U KOMANDI JUGOISTOKA

17. avgusta 1944. godine održana je vanredna sednica Nedićeve vlade u nemačkoj okupacionoj komandi u Beogradu. General Nedić je nemačkom komandantu Jugoistoka fon Vajhsu sumirao Mihailovićeve predloge:

a) ***Bezuslovno obećanje, da nijedan nemački vojnik neće biti napadnut od četnika. Davanje talaca.***

b) ***Zajednička borba isključivo protiv komunista u cilju uspostavljanja mira i reda. Nemci i četnici ne moraju biti neprijatelji.***

c) ***Neprijatelj br. 1 su komunisti i svi oni koji ih podržavaju ili ne sadejstvuju u borbi protiv komunista***

g) ***U slučaju invazije nema borbe protiv Nemaca. Borba protiv komunista će se produžiti.***

h) ***Draža Mihajlović nema veze s Englezima. On i ne želi više da je ima, odgovarajući engleskom držanju prema srpskom narodu.***

Milan Nedić je garantovao da će Dražini četnici osiguravati bezbednost saobraćaja, rudnika i drugih objekata za Nemce:

"Ljudstvo Draže Mihailovića u buduće će osiguravati bezbednost cesta, železnice, transporta žita, rudnika i ostale pogone koji su od značaja za Nemce."

NEDIĆ GOVORI U IME DRAŽE MIHAILOVIĆA

Dnevnik Vrhovne komande Vermahta od 17. avgusta 1944. godine beleži da je Nedić kod nemačke komande nastupao u ime Mihailovića:

"Nemačka komanda javlja, da je Nedić ponudio, nakon upada komunista u Srbiju, u ime veoma ozbiljnog ugoženog srpstva, vojnu saradnju svih srpskih snaga. Nedić je naglasio, da on takođe službeno govori i u ime Mihailovića, koga je nedavno posetio. Od nemačkih vojnih vlasti zatražio je dozvolu, da odmah formira srpsku vojsku u snazi od 50 000 boraca, koja bi se regrutovala iz četničkih jedinica. Komanda Vermahta za Jugoistok, posle razgovora sa Herman Nojbaherom, rešila je da se izađe u susret Nedićevoj molbi."

PROSJAČENJE KOD OKUPATORA

Sutradan, 18. avgusta obaveštajno odeljenje komandanta Jugoistoka je Mihailovićevo "prosjačenje kod okupatora" ocenilo kao ozbiljnu ponudu i prosledilo je nemačkom vođi Adolfu Hitleru:

"Draža Mihailović je neosporno dokazao:

1. da želi da održava primirje s okupacionim silama i

2. da je on toliko antikomunista, da je usprkos engleskim ponudama dao prednost prosjačenju kod okupatora pred slogom s crvenom stranom.

Obećanja Draže Mihajlovića u pogledu lojalnog držanja treba uzeti ozbiljno, pošto je Draža Mihajlović u pitanju antikomunizma uvek zauzimao dosledno držanje."

DRAŽINA ZAHVALNOST NOJBAHERU

General Mihaiović je bio oduševljen austrijskim nacistom Nojbaherom, koji mu je pružio ruku saradnje. Herman Nojbaher se priseća u svojim memoarima da je Draža Mihailović za njega govorio:

"Mi znamo koliko srpske krvi dugujemo Nojbaheru. Zato će on, na području u kome ja komandujem, putovati ne kao ministar, nego kao princ. Ako Nojbaher želi, staviću mu na raspolaganje, kao telesnu gardu, konjicu, a biće obučeni u srpsku narodnu nošnju!"

NA NEMCE NEĆE BITI ISPALJEN NIJEDAN METAK

20. avgusta 1944. godine Nojbaher izveštava svog nadređenog Joahima fon Ribentropa, ministra inostranih poslova Trećeg rajha, da će Dražini četnici Nemcima garantovati bezbednost:

"Prilikom razgovora sa čitavom srpskom vladom kod Vojnog zapovednika Jugoistoka, na dan 17. o. m., u mom prisustvu, Nedić je posle iscrpnog prikazivanja opasnosti situacije u srpskom, a time i u čitavom jugoistočnom prostoru davao izjave i u ime Draže Mihailovića. Nedić je zajemčio da će se pokret DM uzdržati od svake neprijateljske radnje protiv Nemaca i da ni u slučaju povlačenja Nemaca iz Srbije neće na Nemce biti ispaljen nijedan metak. Njegova vlada preuzima, dalje, punu odgovornost za to da će dražinovci po svaku cenu garantovati Nemcima bezbednost drumova, železnica, rudnika i ostalih objekata koji interesuju Nemce."

Nojbaher je u izveštaju Ribentropu izneo uverenje da je general Mihailović odan Nemcima i će neutralisati pripadnike svoje organizacije koji su protiv njih:

"Spreman sam, posle jednog ličnog razgovora sa D. M., da preuzmem odgovornost za to da nas taj čovek neće napasti s leđa i da će on sam učiniti bezopasnim one elemente svoga pokreta koji su nepouzđani u pogledu nas."

Nemački okupatori su ponovo 20. avgusta, uoči polaska Nojbahera i fon Vajhsa u Hitlerov štab, vodili razgovore sa Dražinim izaslanikom Neškom Nedićem, o naoružavanju četnika koji se bore pod nemačkom komandom.

ČETNIČKA PREDSTAVA U PRANJANIMA

Naravno, Mihailović je za javnost i dalje izvodio svoju predstavu. Četnici u Pranjanima, naoružani nemačkim oružjem, simulirali su ilegalu, spavali po štalama, tobože se krili od nekoga. O Mihailovićevoj dvoličnoj igri piše jedan od učesnika, Thomas Matteson, komandir obalske straže SAD:

"Nekima je možda teško razumeti kako četnici mogu da spašavaju američke avijatičare od Nemaca, kao što su učinili najmanje u jednom slučaju, a istovremeno, da sarađuju sa tim istim snagama. Odgovor leži u četničkoj percepciji ko je stvarno neprijatelj. Četnici smatraju partizanski komunistički pokret daleko većom pretnjom po Jugoslaviju nego nemačke okupacione snage. Obnovljena američka podrška bila je Mihailoviću jedino sredstvo suprotstavljanja partizanskoj prevlasti... Učiniti bilo šta osim spasavanja i zaštite američkih avijatičara značilo bi im gubitak poslednjeg izvora podrške i spasa."

U selu Pranjani se pored četničkog aerodroma nalazio i štab Draže Mihailovića. U selo su dovođeni uhapšeni partizani i pripadnici pokreta otpora, odakle su predavani specijalnoj policiji iz Beograda.

ČETNICI PACIFIKUJU SRBIJU ZA NEMCE

Specijalni nemački izaslanik Herman Nojrbaher u svojim memoarima naglašava koliko je u to vreme bila bitna uloga Mihailovićeve četnika u pacifikaciji Srbije:

„Ništa bolje ne može da opiše stanje u Srbiji od činjenice da je krajem avgusta 1944. bila stacionirana samo jedna nemačka borbena jedinica i to jedan policijski bataljon, koji i nije bio kompletan u odnosu na brojno stanje.“

DRAŽINA PONUDA HITLERU

22. avgusta 1944. održano je savetovanje u Vučjoj jami, Hitlerovom bunkeru u Berlinu, kojem su prisustvovali nemački vođa Adolf Hitler, glavnokomandujući Vermahta Vilhelm Kajtel, glavnokomandujući Jugoistoka Maksimilijan fon Vajhs, specijalni izaslanik Herman Nojrbaher i još par generala. Službeni zapisnik nam otkriva da je fon Vajhs preneo Hitleru ponudu Draže Mihailovića, pojasnivši da je on vođa svih “antikomunističkih snaga”, koji želi da ostane u pozadini, zbog ugleda u narodu i posleratnog razvoja:

“Draža Mihailović, koji je u stvarnosti vođa svih antikomunističkih i za borbu voljnih elemenata Srbije, no koji, iz obzira prema svom narodu, koji u njemu želi da vidi nepomirljivog nacionalnog heroja, i s obzirom na kasniji vojnički i politički razvoj u Srbiji, želi da svojoj ličnosti nametne svaku političku suzdržljivost.”

HITLEROV ODGOVOR

Uprkos zalaganju fon Vajhsa i Nojrbahera, Hitler je odbacio ponudu generala Mihailovića, ocenjujući da će nemačko oružje "jednom kasnijom prilikom biti upravljeno protiv Nemaca." On je izjavio da nema pouzdanja u "narode Istoka", da u Srbima postoji “bezobzirna otporna snaga” i da “ono što dolazi iz Beograda znači opasnost”. Hitler je nacističku vrhušku upozorio da bi formiranje srpske armije išlo na štetu Trećeg Rajha:

“Ako bi mi s naše strane pristali na srpsku ponudu, i ako bi im stavili na raspolaganje oružje i municiju, onda, doduše, verujem da će se Srbi s uspehom boriti protiv Tita. No isto tako sam ubeđen da će onda velikosrpska ideja odmah ponovno da zaplamt na našu štetu. A to je nepodnosivo.”

Nakon podužeg izlaganja, Hitler je zaključio:

- a) da **nema ništa protiv "malih taktičkih manevara" s pokretom Draže Mihailovića,**
- b) da traženo formiranje armije, koja bi bila jačine 50.000 ljudi, nikako ne dolazi u obzir.

SMENA GENERALA MIHAILOVIĆA

Par dana nakon što je njegova ponuda prosleđena Hitleru, Mihailović je konačno igubio podršku kralja i emigrantske vlade. 29. avgusta 1944. godine jugoslovenski kralj Petar II Karađorđević je smenio generala Mihailovića sa mesta Načelnika Štaba Jugoslovenske vojske u otadžbini.

Mihailović ovu odluku kralja nije prihvatio, postavši odmetnik. On je vojsci nastavio da izdaje naređenja u ime kralja.

12. Borbe protiv oslobođenja Srbije (26.10.2013)

Odmetnuti general Mihailović je 13. septembra 1944. uputio raspis svojim komandantima kojim osporava kraljev proglas, tvrdeći da je kraljev govor falsifikat, zavera ustaša da razbiju srpstvo: "Nj. V. kralj Petar II sprečen je u vršenju svojih kraljevskih dužnosti i nije u mogućnosti da da slobodno svoju reč... Šubašić i hrvatska klika na strani, kao i njihovi jednomišljenici Pavelić i Josip Broz-Tito čine sve što im je moguće da razbiju srpstvo... Na dan 11. septembra preko radio Londona napravili su najobičniji falsifikat sa kraljevim imenom, prenoseći tobož Kraljev govor... Ovaj kraljev govor potpuna je izmišljotina... Srbi i Slovenci, zbijte redove... Šubašić je ustaša... Šubašić misli isto što i Pavelić. Oni hoće granice na Drini. Oni hoće Srbe da rasparčaju... Živeo kralj Petar II..."

DOLAZAK AMERIČKOG ŠPIJUNA

26. avgusta američki obaveštajac Robert Mekdauel je sleteo u štab odmetnutog generala Mihailovića. Glavni zadatak Mekdauela bila je uspostava proameričke vlasti u Srbiji, nakon kapitulacije Nemačke na Balkanu. Mekdauel je bio profesor istorije bez vojnog čina, koji je privremeno proglašen "pukovnikom" za potrebe misije. Ovaj „pukovnik“ je savetovao četničkog vođu da se ne bori protiv Nemaca, već protiv komunističkog uticaja u Jugoslaviji. Njegova misija je mirisala na hladni rat.

NEMAČKA ISPORUKA MUNICIJE

Uoči presudne bitke za Srbiju, Nemci su odobrili isporuku oružja, municije i opreme odmetnutom generalu Mihailoviću. Po povratku sa savetovanja u Hitlerovom štabu, komandant Jugoistoka Maksimilijan fon Vajhs naredio je da se četnicima isporuči 5 miliona metaka. Pored toga, odobreno je 11.000 pušaka, zaplenjenih od jugoslovenske vojske, za naoružanje Mihailovićeve 4. grupe jurišnih korpusa.

Ovo nije ni izdaleka zadovoljilo Mihailovićev zahtev za formiranjem i naoružavanjem armije od 50.000 četnika.

NOJBAHEROVA PODRŠKA DRAŽI

30. avgusta 1944. godine u Beogradu je održano savetovanje nemačkih vođa povodom Hitlerovog neprihvatanja Mihailovićeve ponude. Sastanku su prisustvovali general-feldmaršal fon Vajhs, ministar Nojbaher, general Felber i ostale nacističke glavešine. Uprkos Hitlerovom mišljenju, Nojbaher je i dalje tvrdio da Draža Mihailović verno služi nemačkim interesima. Zapisnik sa sastanka beleži sledeće:

"Ministar Nojbaher konstatuje da premijer Nedić verno služi nemačkim interesima. Slično je i s Dražom Mihajlovićem, koji se do danas trudio da ne zauzme neprijateljsko držanje prema okupatoru. To isto važi i za ostale vodeće Srbe, koji su se, pod parolom 'Dajte nam oružje - onda pripadamo Vama', lojalno držali."

Nojbaher je ocenio da će Draža Mihailović, zbog neispunjenja njegovih zahteva za oružjem i municijom, sve teže držati ljude na okupu. Izaslanik Nojbaher je 1. septembra 1944. obavestio Ribentropa o vojno-političkoj situaciji u Srbiji sa posebnim osvrtom na Mihailovića:

"Draža Mihailović, zadržavajući simbolički svoje neprijateljstvo prema okupatoru, neće ni po koju cenu da se bori protiv nas. [...] D. M. je uveren da ćemo mi u dogledno vreme evakuisati zemlju, nada se da se to neće dogoditi tako brzo; priprema se isključivo za odbranu nacionalne monarhije protiv komunizma; bez prekida nastavlja tu borbu i želeo bi, kada mi jednom odemo, da bez borbe stupi na naše ključne položaje."

DRAŽINA OPŠTA MOBILIZACIJA

Nakon dogovora sa Nemcima, odmetnuti general Mihailović je, u ime jugoslovenskog kralja koji ga se odrekao, naredio opštu mobilizaciju:

“U ime Nj. V. kralja Petra II, u saglasnosti sa našim moćnim saveznicima, a na osnovu datih mi ovlašćenja, proglašujem sa danom 1. septembra 1944. godine u nula časova opštu mobilizaciju celog naroda protivu svih neprijatelja...”

Iako je proglasio mobilizaciju “protiv svih neprijatelja”, bilo je očigledno protiv koga je njegova mobilizacija usmerena. Već sutradan, 2. septembra 1944. godine četnički vođa je pozvao Nedićeve i Ljotićeve delegate u svoj štab.

Tih dana, u Mihailovićevom štabu u Pranjanima je „vrilo kao u košnici“. Svuda naokolo jurili su kuriri, komandanti, regruti. Istovremeno, u selo su počeli pristizati transporti oružja, municije i zlata iz Beograda. Sprovodio ih je četnički komandant Predrag Raković.

NEMAČKA DELEGACIJA U PRANJANIMA

Već 4. septembra u četničkom štabu u Pranjanima, gde se nalazio i improvizovani aerodrom, održan je sastanak između četničkog vođe Mihailovića, nemačkog majora Šterkera i američkog obaveštajca Mekdauela. Nemci su bili veoma zainteresovani za dogovor sa SAD, jer im se Crvena armija opasno približavala. Tražili su separatan sporazum s Anglo-Amerikancima, kako bi se njihove snage sa Balkana povukle severno za borbu protiv Rusa. Mekdauel im je tražio da ostave naoružanje generalu Mihailoviću, koji će nastaviti “borbu protiv komunizma”.

NAPAD NA NEMCE JE DELO IZDAJE

Na dan sastanka, 4. septembra 1944. godine Mihailović je svojim starešinama uputio sramni raspis br. 677, kojim im pretili krivičnom odgovornošću za “delo izdaje” ukoliko preduzmu akciju protiv Nemaca:

“Šef američke vojne misije pukovnik Mek Dauel, koji je stigao u moj štab 26. avgusta, ima široka politička ovlašćenja. Sa njim sam izradio veliki saveznički vojnički i politički plan. Sada je potrebno da svaki starešina vrši samo ono što mu ja naredim. Svaka inicijativa van okvira mojih naređenja može sve da nam pokvari. Zato naređujem da se nikakva akcija bez moga naređenja osim protiv komunista ne sme preduzimati. Starešine koje rade protiv ovog naređenja i svojim postupcima onemogućavaju izvršenje vojnog plana koji sam utvrdio sa pukovnikom Mek Dauealom odgovaraće za delo izdaje...”

MIHAILOVIĆ ĆE PREUZETI VLAST

Odmetnuti general i fiktivni pukovnik su bezočno lagali jedan drugog. Mekdauel je bez ikakvih trupa pokušao da ostvari američki vojni uticaj na Balkanu, dok je Mihailović predstavljao da kod sebe ima regularnu savezničku misiju. Mekdauel je govorio da će se Nemci povući do kraja meseca, da Rusi ne smeju ući u Jugoslaviju, da će se zapadni saveznici doći, da će Mihailović preuzeti vlast. Mihailović je govorio da ima pod oružjem 100.000 ljudi, **i još pola miliona mobilisanih**, bez oružja. Iako je Mekdauel govorio stvari bez ikakvog pokrića, “njemu se verovalo neograničeno” (Đuro Đurović). Njegovo prisustvo je bilo “mana u pustinji” za moral srpskih kolaboracionističkih snaga (Herman Nojbaher).

UJEDINJENJE KVISLINŠKIH SNAGA

6. septembra 1944. godine, u prisustvu delegata nedićevskih i ljotićevskih formacija, Draža Mihailović je proglasio ujedinjenje svih “nacionalnih snaga”. Verovali su da Crvena Armija ne sme preći Dunav i da će oni preuzeti svu vlast po odlasku Nemaca. Draža Mihailović je govorio:

“Sovjeti ne smeju preći Dunav, jer bi to bilo, prema izjavi šefa američke misije, pukovnika Mek Dauela, povod za prekid odnosa i otvoren sukob između Sovjeta i Angloamerikanaca.”

Istog dana, Nedićeve snage su stavljene pod komandu generala Mihailovića. U pobedničkom raspoređenju Mihailovićeve komanda je objavila propagandni letak da je “šef američke misije kod Vrhovne komande Kraljevske jugoslovenske vojske u Otadžbini pukovnik Mek Dauel” službeno saopštio da je “partizanima u Jugoslaviji ukinuta svaka saveznička pomoć”, a “u Kraljevini Jugoslaviji će se uskoro iskrcati samo američke trupe.”

SRČANI UDAR ZBOG CRVENE ARMIIJE

8. septembra započelo je stalno zasedanje četničkog Centralnog nacionalnog komiteta u selu Milićevcima. U toku sednice stigla je "potvrđena vest" da su prethodnice Crvene armije prešle Dunav i ušle u Kladovo. Među prisutnima je zavladao panika, a predsednik CNK Mihailo Kujundžić je ostao na mestu mrtav od srčanog udara. No, to je bila samo izvidnica Crvene armije, a Kladovo je oslobođeno dve sedmice potom.

Mihailovićeve planove za preuzimanje vlasti nisu pomrsili Rusi, već neočekivano brzo napredovanje partizana kroz Srbiju. Usled približavanja partizana Valjevu, članovi Centralnog nacionalnog komiteta napustili su glavom bez obzira selo Milićevce.

POVRATAK PARTIZANA

U međuvremenu, partizani su se probili u okupiranu Srbiju, razbivši nemačko-četničku odbranu. Čim je nemačka glavina pošla ka istočnoj Srbiji u susret Crvenoj Armiji, partizani su bez problema potukli četnike u zapadnoj Srbiji. 9. septembra Prvi proleterski korpus je razbio četničku glavinu u bici na Jelovoj gori, a 10. septembra Mihailovićev štab je krenuo u povlačenje ka Bosni.

11. septembra Mihailovićeve kolona je naletela na partizane, a pucnjava iz automatskog oružja se začula u njegovoj neposrednoj blizini. Tada je Šesta lička divizija NOVJ, u nastupanju ka Valjevu, zarobila njegovu komoru u kojoj je bila arhiva Centralnog nacionalnog komiteta. Delovi Mihailovićeve Vrhovne komande sakupili su se u selu Divci, dok su drumom ka Valjevu jurile nemačke motorizovane kolone.

BORBE ZA OSLOBOĐENJE VALJEVA

Tokom borbi za oslobođenje Valjeva, načelnik štaba 4. grupe jurišnih korpusa JVuO Neško Nedić naredio je svom komandantu korpusa da se bori rame uz rame s Nemcima:

*“Tvoj korpus za sada ostaje za akciju prema Valjevu — prema komunističkoj grupi dejstvuje u Kolubari. **Pošto ovu akciju vode uglavnom Nemci to će tvoja uloga biti da naslonom naših i u sporazumu sa njima izvršiš tučenje crvenih sugerišući Nemcima najpogodnija rešenja. Od Nemaca ćeš neposredno da se snabdevaš municijom, a glavni zadatak ti je da prisustvom uz nemačke trupe goniš i hvataš komuniste koje oni razbijaju.**”*

KRALJ PROTIV DRAŽE

12. septembra 1944. godine kralj Petar II Karađorđević je pozvao četnike da pristupe Narodnooslobodilačkoj vojsci, a one koji to odbiju osudio kao izdajnike koji “zloupotrebjavaju ime kralja i autoritet krune” radi pravdanja saradnje sa neprijateljem:

*“**Svi oni, koji se oslanjaju na neprijatelja protiv interesa svog vlastitog naroda i njegove budućnosti, i koji se ne bi odazvali ovom pozivu, neće uspeti da se oslobode izdajničkog žiga, ni pred narodom ni pred istorijom. Ovom mojom porukom vama, odlučno osuđujem zloupotrebu imena kralja i autoriteta krune, kojom se pokušavalo opravdati saradnja sa neprijateljem i izazvati razdor među borbenim narodom u najtežim časovima njegove istorije, koristeći time samo neprijatelju.**”*

USTANAK PROTIV NEMACA

Povratak Koče Popovića i njegovih proletera bio je ravan čudu. Otišao je kao progonjeni ustanik, a vratio se kao general regularne vojske. Proboj partizana, kraljev proglas i blizina Crvene armije imali su domino efekat. Neki četnički komandanti su samoinicijativno udarili na Nemce. Neki su, i pored ideoloških neslaganja, prišli partizanima da bi stupili u borbu.

Sve je više Srba uviđalo da Draža Mihailović ne diže ustanak protiv Nemaca, da ne sluša vladu, kralja ni saveznike, da njegovi potčinjeni šuruju sa okupatorom. U zapadnoj Srbiji je ponovo buknuo narodni ustanak, a odmetnuti general Mihailović je 13. septembra pobjegao s Ravne gore na neosedlanom konju, prema svedočenjima preživelih boraca.

DRAŽA PROTIV KRALJA

Odmetnuti general Mihailović je 13. septembra 1944. uputio raspis svojim komandantima kojim osporava kraljev proglas, tvrdeći da je kraljev govor falsifikat, zavera ustaša da razbiju srpstvo:

"Nj. V. kralj Petar II sprečen je u vršenju svojih kraljevskih dužnosti i nije u mogućnosti da da slobodno svoju reč... Šubašić i hrvatska klika na strani, kao i njihovi jednomišljenici Pavelić i Josip Broz-Tito čine sve što im je moguće da razbiju srpstvo... Na dan 11. septembra preko radio Londona napravili su najobičniji falsifikat sa kraljevim imenom, prenoseći tobož Kraljev govor...

Ovaj kraljev govor potpuna je izmišljotina... Srbi i Slovenci, zbijte redove... Šubašić je ustaša... Šubašić misli isto što i Pavelić. Oni hoće granice na Drini. Oni hoće Srbe da rasparčaju... Živeo kralj Petar II..."

OPOZIV MEKDAUELA

Britanski premijer Čerčil je saznao da Mekdauel, protivno savezničkom dogovoru, boravi kod četnika. Čerčil je oštro prigovorio američkom predsedniku Ruzveltu, koji je odmah naredio načelniku službe generalu Donovanu da opozove misiju.

18. septembra američki obaveštajac Mekdauel je primio naređenje da se odmah evakuše, da ne preduzima nikakve pregovore, niti bilo koje druge aktivnosti. Međutim, on je raznim izgovorima odlagao svoju evakuaciju, nastavljajući da agituje u korist četnika.

Istog dana partizani su slomili nemačko-kvislinšku odbrana Valjeva. Već sutradan, 19. septembra, partizani su udarili na Arandjelovac, na oko 60-70 kilometara od Beograda.

POBUNA PROTIV DRAŽINE POLITIKE

19. septembra četnički pukovnici Zaharije Ostojić i Petar Baćović su uputili Mihailoviću oštar radiogram:

*"Sa Vašim odgovorom nisu zadovoljni ni borci ni starešine, jer ne vide nijedan zračak nade za izlaz iz naše očajne situacije u koju nas je dovela isključivo Vrhovna Komanda. **Narod, borci i starešine posle kraljevog govora, a zbog stalnog uveravanja da su Kralj i saveznici sa nama, ne veruju više ništa — ni Vama ni nama. Zbog ovoga je već kod većine jedinica nastupilo pravo rasulo, a svakim danom ono će biti sve veće i veće. Zar ne vidite da će nas narod ostaviti udaljene i s motikama oterati od svojih kuća? Sa kakvom parolom mi možemo danas izaći pred narod? Zar sa lažima kao do sada? ... Molim Vas za jasan precizan odgovor, koji ćemo saopštiti narodu, borcima i starešinama."***

Sutradan 20. septembra, Mihailović je primio "Memorandum" još jednog svog komandanta, majora Dragoslava Račića:

*"Od 1941. godine mi smo sebi stavili u zadatak da organizujemo vojsku i sa naslonom na naše saveznike kao potpuno legalna vojska otpočnemo borbu za oslobođenje svoje zemlje... **Za tri godine rada mi smo ispustili inicijativu iz ruku, i to zbog nejasnog zauzimanja stava... Naš nedovoljno uspešan stav prema saveznicima i nedovoljno energičan stav prema protivnicima***

doveo je do toga da su nam komunisti preoteli politički uticaj na saveznike i nas od pre nekoliko meseci stavili u ilegalnost kod saveznika... Sav dosadašnji rad zbog nejasnog stava imao je za posledicu naše očajno kolebanje u toku proteklih godina, što je često dovodilo do užasnog ponižavanja prema našim protivnicima. **Čas smo paktirali, čas bili legalni, čas zauzimali stav oružanog sukoba...**"

U zaključku, major Račić predlaže "gospodinu Ministru" (kako su ga potčinjeni zvali, iako je smenjen) da hitno odluči: ili udariti na Nemce da bi povratili stav saveznika ili se potpuno osloniti na njih da bi uništili komuniste i postali "gospodari situacije u zemlji".

IZDRŽITE SA NASLONOM NA NEMCE

Dok je Crvena armija stajala na granicama, partizani su razbijali četnike po Srbiji. 23. septembra 1944. Vojislav Marković, komandant Valjevskog korpusa, hrabri četnike da izdrže uz pomoć Nemaca dok ne dođu američke trupe:

*"Američki pukovnik izjavio 21. IX pred Čičom, Nacionalnim komitetom, šefom i Neškom: ruske trupe po ugovoru ne smeju prelaziti granicu Jugoslavije i zato su već više od 20 dana kod naše granice, ali ne prelaze unutra. Američke trupe će doći u Jugoslaviju i okupirati je tek onda, kada Nemci napuste zemlju. Tada će pod američkom okupacijom biti izvršen plebiscit na takav način, da Čiča dobije i legalno isključi Tita... Do tog momenta on traži **da izdržimo u borbi, makar i sa naslonom na Nemce...**"*

DOLAZAK CRVENE ARMIIJE

Noću 22/23. septembra Crvena armija je započela forsiranje Dunava kod Kladova. Dok su se Nemci borili sa Rusima na istoku Srbije, partizani su u zapadnoj Srbiji potukli Mihailovićevu glavninu. Već sutradan, 24. septembra Draža Mihailović sa štabom beži u Bosnu.

Partizani su stigli nadomak Beograda, četnici su bili potpuno zbunjeni. Oni u neposrednoj blizini Draže Mihailovića su ostali uz Nemce, dok su neki samoinicijativno počeli da se okreću protiv okupatora. Nemački izveštaj od 2. oktobra 1944. godine beleži:

„Četničko držanje i dalje različito. Četnici u Srbiji se bore zajedno sa Wehrmachtom protiv komunista... Suprotno tome, četnici u istočnoj Bosni, Hercegovini i južnoj Crnoj Gori su neprijateljski nastrojeni. Kreću se ka obali, kako bi u slučaju savezničkog iskrcavanja s njima uspostavili kontakt i dobili savezničku zaštitu od crvenih. Iz sigurnog izvora se doznaje da je Draža Mihailović izričito osudio njihovo protivnjemačko držanje.“

Mihailović je u blizini Brčkog, 4. oktobra primio vest da su sovjetske trupe prešle jugoslovensku granicu i da nastupaju ka Beogradu.

NEMCIMA GARANTUJE BEZBEDNOST

Sve je više četničkih boraca tražilo dugo odlagani ustanak protiv Nemaca. No, general Mihailović je okupatorima garantovao da će nastaviti "borbu protiv komunizma". Nemci su rešili da njegove trupe iskoriste kao prethodnicu prilikom povlačenja iz Srbije, o čemu svedoči dokument sa sastanka nemačke vrhuške u Beogradu od 8. oktobra:

„Draža Mihailović će nastaviti borbu protiv komunizma... Sada je stvar u tome, kako upotrebiti četničke jedinice kao prethodnice i osiguranje za komunikacije prilikom predstojećeg izmještanja njemačkih trupa iz Srbije.“

MEKDAUEL U BOSNI

Mekdauel je nastavio svoju propagandu, pravdajući se nemogućnošću evakuacije. Komanda u Bariju mu je 9. oktobra sugerisala da se pridruži najbližoj partizanskoj jedinici, ali je Mekdauel odbacio predlog kao "veoma opasan i nemoguć". Umesto toga, sa Mihailovićem je prešao u

Bosnu, gde je pozivao muslimane da pristupe četnicima. Tokom oktobra držao je vatrene govore po seoskim zborovima u Bosni. Mnogi muslimani su verovali onome "što predstavnik Amerike kaže". Govorio im je da američka omladina ne gine „da u Evropi zavlada komunizam“ i da SAD priznaju samo Mihailovića. On je čak Draži obećavao savezničku pomoć protiv partizana, što nije bilo nerealno (Britanci su malo nakon toga napali grčke partizane, koji su kontrolisali veći deo zemlje nakon povlačenje Nemaca). Prema rečima muslimana-četnika Mustafe Mulaića "on je pravio najveću zabunu i najveću smetnju Narodnooslobodilačkoj vojsci i prouzrokovao nepotrebne žrtve."

NIŠTA OD MEKDAUELOVIH OBEĆANJA

12. oktobra 1944. godine Živko Topalović iz Italije javlja poražavajuće vesti Mihailoviću:

"Britanska i američka služba ne predviđaju iskrcavanje njihovih snaga na našoj obali."

18. oktobra Draža Mihailović se obratio Živku Topaloviću apelom za evakuaciju četnika u Italiju:

"Ako nema drugog rešenja, osigurajte evakuaciju u Italiju. Mi još uvek možemo da se probijemo do mora, sa oko 50.000. Pitanje je — da li će to biti moguće i kasnije. Šaljite nam vaš savet hitno."

DAN UOČI OSLOBOĐENJA BEOGRADA, ZA USTANAK JE PRERANO

Dok su na ulicama Beograda besnele završne borbe protiv Nemaca, Draža nije ni pomišljao da im otkáže saradnju. O tome svedoči sledeći nemački izveštaj od 19. oktobra 1944. godine:

„Prema obavještenjima iz sigurnog izvora, četničke trupe u jugozapadnoj Srbiji i Sandžaku se i dalje bore protiv komunista, prema izričitom naređenju D.M.-a.“

Drugi nemački dokument od istog dana (dan uoči oslobođenja Beograda) prenosi da je četnički komandant Račić ustao protiv okupatora, dok Kalabić kaže za ustanak prerano:

"Račić je odlučio da povede borbu protiv "Okupatora", uprkos obeshrabrivanju od strane Kalabića, koji smatra takav potez preuranjenim."

13. Uz naciste do konačnog poraza (15.11.2013)

3. novembra 1944. odmetnuti general Mihailović je preko svog delegata dogovorio sadejstvo sa nemačkom armijom E: „Četnici će pratiti i potpomagati nemačke trupe u njihovom nastupanju do Sarajeva.“ Precizirano je da će u slučaju “predaje Jugoslavije boljševizmu” četnici krenuti sa Nemcima na sever, a ako Saveznici proklamuju samostalnost Jugoslavije, ostaće u Bosni da nastave “borbu protiv Tita.” 11. novembra 1944. Komanda armijske grupe E izveštava da 18.000 četnika sa njima maršira u pravcu Foče, štiteći bokove nemačkim trupama. Tokom proboja, Nemci i četnici bili su izloženi učestalim napadima, kao i intenzivnim dejstvima savezničkog vazduhoplovstva. Ovim se putem iz Srbije u istočnu Bosnu probilo oko 85.000 Nemaca i oko 20.000 četnika

PROBOJ ČETNIKA I NEMACA IZ SRBIJE

Sa slomom Vermahta u Srbiji došlo je i do sloma četnika, koji se sami nisu mogli održati. Proboj četnika i Nemaca ka Bosni počeo je krajem oktobra 1944, jedinim raspoloživim putem koji je vodio kroz Sandžak. Četnički vođa Draža Mihailović se u Bosnu povukao prvi, još u septembru. Njegovu vojsku su dobrim delom činili prinudno mobilisani regruti iz Srbije.

Istovremeno, nestalo je i poslednje nade u američku pomoć. Fiktivni “pukovnik” Mekdauel, koji je savetovao Mihailoviću da se ne bori protiv Nemaca već partizana, konačno je evakuisan iz Jugoslavije 1. novembra 1944. godine. Njegove izjave navodno nisu predstavljale službenu politiku SAD, ali nikada nije odgovarao zbog izgovorenog.

ČETNICI PRATE I POMAŽU NEMAČKE TRUPE

3. novembra 1944. odmetnuti general Mihailović je preko svog delegata dogovorio sadejstvo sa nemačkom armijom E:

„Četnici će pratiti i potpomagati nemačke trupe u njihovom nastupanju do Sarajeva.“

Precizirano je da će u slučaju “predaje Jugoslavije boljševizmu” četnici krenuti sa Nemcima na sever, a ako Saveznici proklamuju samostalnost Jugoslavije, ostaće u Bosni da nastave “borbu protiv Tita.”

11. novembra 1944. Komanda armijske grupe E izveštava da 18.000 četnika sa njima maršira u pravcu Foče, štiteći bokove nemačkim trupama. Tokom proboja, Nemci i četnici bili su izloženi učestalim napadima, kao i intenzivnim dejstvima savezničkog vazduhoplovstva. Ovim se putem iz Srbije u istočnu Bosnu probilo oko 85.000 Nemaca i oko 20.000 četnika.

Istovremeno, četnici vojvode Đujića na tromeđi Like, Bosne i Dalmacije su se borili pod direktnom komandom Vermahta. Izveštaj načelnika štaba 15. nemačkog korpusa od 19. novembra 1943. godine beleži:

“Borbena sadejstva sa četničkim grupama duž glavne saobraćajnice Bihać — Gračac — Knin — Drniš — Šibenik sastoji se u tome što su četnici okupljeni u posebnim uporištima uz oslonac na nemačke trupe. Četničke vođe primaju naloge i uputstva o vršenju zadataka obezbeđenja i izviđanja od zapovednika nemačkih uporišta... Pored toga, specijalne četničke grupe upućuju se prema našim direktivama u komunističku pozadinu.”

NAŠI ODREDI SU VRŠILI NASILJA I UZIMALI VELIKE DAŽBINE

Početak decembra 1944. godine, odmetnuti general Mihailović je izradio "projekat akcija u Srbiji", u kojem konstatuje da je povratak četničkih odreda u Srbiju trenutno nemoguć, zbog prisustva Crvene armije i zbog loše reputacije u narodu:

„U ovakvoj situaciji povratak naših jačih odreda je nemoguć. Neminovno bi doveo do sukoba sa sovjetskim trupama, što bi naš politički položaj pogoršalo i moglo dovesti do potpunog našeg

vojničkog uništenja. S druge strane, pak, **povratak ovih odreda, na čelu sa njihovim starim komandantima, psihološki bi u većini slučajeva odjeknuo, s obzirom na njihovu raniju netaktičnost, vrlo nepovoljno kod naroda, stavljajući mu opet u izgled nasilja i velike dažbine.**"

On zato odlučuje da u Srbiju započne ubacivanje "kraljevih komandosa" (nemaju nikakve veze sa kraljem koji ga se odrekao) koji bi vršili atentate na nosioce vlasti i sabotaže, kako bi se onemogućilo sređivanje prilika u zemlji.

NEMCI DAJU MUNICIJU DA UBIJAMO SRBE

Nakon što su njegove snage prikupile u istočnoj Bosni, odmetnuti general Mihailović je 8. decembra 1944. započeo veliku ofanzivu protiv partizana. Municiju je primao od nadležne nemačke komande. Mihailovićev izaslanik za pregovore sa nemačkom komandom u Sarajevu bio je pukovnik Gojko Borota, komandant Romanijskog korpusa JVuO. 10. decembra 1944. godine štab Armijske grupe E je obavestio potčinjene komandante o detaljima saradnje sa četnicima:

"DM garantuje najlojalnije držanje prema nemačkim jedinicama i nudi saradnju. Znak raspoznavanja za saradnju između nemačkih jedinica i četnika je: Mitrovica. Četnike u što većoj meri koristiti za službu izviđanja. Materijalna pomoć može im se obezbediti u ograničenim razmerama ukoliko se stave na raspolaganje za borbu protiv bandi."

14. decembra 1944. general Draža Mihailović naređuje svom čoveku pod pseudonim "Binder":
"Ako uspete da dobijete municiju, šaljite je za selo Košutice, ponavljam Košutice. Hitno nam je potrebna."

17. decembra "Binder" izveštava generala Mihailovića o uspešnom preuzimanju municije od Nemaca:

"Municiju prvu partiju primili smo i to 40000 metaka. Nemci traže ime lica kome njihov vojnici treba da preda, kao i to da se uvek označava ime mesta, kao i najbolji put... Raspoloženi su da nam municiju stave uvek."

Sutradan 18. decembra 1944. godine četnički "đeneral" naređuje Gojku Boroti u Sarajevu da energično traži municiju od Nemaca:

"Vrlo mi je važno da što pre dobijemo municiju... Treba da je bude u što većem broju kako za puške tako i za bacače. Tražite ovo energično..."

Mihailovićeva ofanziva bila je značajna podrška proboju nemačke armije "E" ka Sremskom frontu. Nemačka komanda bila je zadovoljna upotrebom četnika, o čemu svedoči uputstvo načelnika štaba 91. armijskog korpusa iz decembra 1944. godine:

"Upotreba četnika u različitim područjima je je dala dobre rezultate. Pogotovo je njihovo poznavanje terena i izviđačka aktivnost protiv Titovih bandi od koristi Wehrmachtu. Naslanjanje četnika na Wehrmacht je ipak samo posledica njihove slabosti u odnosu na Titove snage. Oružana intervencija Anglo-amerikanaca bi sigurno izazvala njihov trenutajući prelazak u neprijateljski tabor."

I pored nesrazmerne brojčane nadmoći, četnička ofanziva u istočnoj Bosni decembra 1944. je propala. Četnici su prvo razbijeni kod Zvornika, a potom i kod Tuzle. Neuspeh Mihailovićeve ofanzive doveo je do pada morala i osipanja.

NE SMEMO SLUŽITI OKUPATORU, ALI IPAK SLUŽIMO

23. decembra 1944. godine Draža Mihailović poručuje vojvodi Momčilu Đujiću, koji sa Nemcima odlazi u Istru:

"U osnovi se ne slažem sa napuštanjem terena i odlaskom za Istru... Vojnici moraju da produže borbu na celom prostranstvu Jugoslavije. Ni u kom slučaju naši vojnici ne smeju biti izbeglice niti služiti okupatoru."

Izveštaj Komande Jugoistoka od istog dana, 23. decembra 1944. godine svedoči da su Mihailovićeви četnici ipak služili okupatoru, osiguravajući nemačke komunikacije u Bosni, zajedno sa ustašama:

„Jače banditske snage (partizanske snage – red.) potisle četnička osiguranja od Trnova ka Kasindolu (6 km južno od Sarajeva). 1. bataljon 734. lovačkog puka, prebačen iz Podromanije motorizovanim transportom, stupio u kontranapad u saradnji sa ustašama i četnicima.“

NEMCI ISPUNJAVAJU SVE ŽELJE

5. januara 1945. godine pukovnik Gojko Borota iz Sarajeva odgovara na očajničko traženje generala Mihailovića:

"Nemci su poručili hitno sledeće: Sve želje u pogledu municije ispunjene i biće otposlati kuda treba. Da se sporazumem sa Vama i da dođem kod njih sa jednim opunomoćenikom da se stvar postavi na svoje mesto. Predlažu da bace svoje trupe po terenima a u pozadini da mi uništavamo one što oni pokrenu. Za ovo daju municiju i ostalu potrebu. Traže da se sa njima uspostavi radio veza kao najnužnije i najhitnije..."

9. januara 1945. Draža Mihailović javlja svojim ljudima:

"Vakcine najpotrebniji materijal dostaviće se ovuh dana u Sarajevo. Obećana je pomoć i u municiji i obući. Borota neka se stalno za ovo interesuje i svakoga dana neka to traži."

GLAD, BECILJE, RAZDOR

Januara 1945. Mihailović je pokušao da pregrupiše svoje gladne i demoralisane trupe na Ozrenu, ali one su bile u rasulu. 9. januara 1945. godine pukovnik Dušan Smiljanić, komandant Šumadijske grupe korpusa povučenih u Bosnu, javlja Draži:

"Nalazimo se u vrlo teškom položaju ugroženi neshvatanjem plemenskih zaslepljeni bosanskih i crnogorskih starešina, usled opšte iznurenosti, usled gladi i epidemičnog obolenja više od polovine ljudstva. Pored toga naš svaki dalji zalogaj prisiljeni smo da plaćamo krvlju bez obzira od koga ga i kako uzimamo."

ĐUJIĆ POZDRAVLJA FAŠISTIČKIM POZDRAVOM

U međuvremenu, vojvoda Momčilo Đujić se, protivno Mihailovićevim željama, povukao na područje Trećeg Rajha. 9. januara 1944. Mihailoviću stiže izveštaj iz Trsta, da ga je napustio Đujić i priklonio se srpskom fašističkom vođi Ljotiću:

"U Trstu su konferisali: jedan Hitlerov delegat, Rupnik, Ljotić i Đujić. Đujić je tvrdio da je Ljotić jedini predstavnik srpskog naroda... Jevđeviću kao predstavniku našega pokreta pretila opasnost da bude interniran, jer Đujić hoće preko Nemaca i Ljotića da potčini njegovo ljudstvo sebi..."

Sutradan, 10. januara Vasilije Marović, delegat iz Slovenije, izveštava Dražu Mihailovića da vojvoda Đujić pozdravlja Nemce nacističkim pozdravom:

"Vređajući, klevetajući Čiču i V. K. Đujić traži opravdanje za svoje postupke. On javno pozdravlja nemačke oficire rimskim pozdravom i protiv svoga ubeđenja iz inata radi na štetu opštu."

ODBRANA DRINE ZAVISI OD NEMACA

Nakon izvlačenja nemačkih ostataka iz Srbije, komanda Vermahta je uspostavila front na Drini, koji je bio južni krak Sremskog fronta i najdonji deo istočnog fronta za odbranu nacističke Nemačke. 10. januara 1945. godine četnički komandant Dragoslav Račić izveštava Dražu Mihailovića da su Nemci ljubazni prema njima i da nameravaju držati Drinu cele zime:

*"Nemci žele što jaču vezu sa nama. Traže oficira za vezu iz Vašeg štaba i radio-telegrafsku vezu. U tom slučaju obećavaju municiju, odelo, hranu, lekove i sve druge potrebe. **Prema nama i našim ljudima su veoma raspoloženi i ljubazni i predusretljivi.** Izgleda mi, da imaju naređenje od višeg vodstva da nas po svaku cenu pridobiju. Imam podataka da će Drinu utvrditi i držati preko cele zime, a možda i dalje..."*

Samo dva dana kasnije, 12. januara 1945. potpukovnik Pavle Đurišić, vođa crnogorske kolone, javlja Draži Mihailoviću da se Nemci evakušu iz Sandžaka i istočne Bosne, a četnici se tamo ne mogu održati bez njih:

"Nemci napuštaju za dva dana Priboj i sve do Drine. Usled toga nemoguće mi se održati u Sandžaku i Čajniču..."

Sutradan 13. januara 1945. godine i potpukovnik Zaharije Ostojić, komandant Istaknutog dela Vrhovne Komande JVuO, javlja Draži da četnici ne mogu "odbraniti Drinu" bez Nemaca, koji je upravo napuštaju:

*"Svi definitivno napuštaju desnu obalu Drine. Govore da će braniti levu obalu. Crveni vrše jak pritisak sa svih strana... Mobilisemo sve što možemo, ali teško ide... **Odbrana Drine zavisi od Nemaca.**"*

NEMCI ŠALJU SABOTERE

Početakom 1945. godine vaskrsla Jugoslovenska armija je vodila teške borbe protiv Nemaca na Sremskom frontu. Bilo je očigledno da je oslobođenje blizu. Mnogi četnici su iskoristili amnestiju i pridružili se regularnoj vojsci. General Mihailović nije odustajao. U oslobođenu Srbiju je slao diverzantske grupe, obučene od Gestapoa. 13. januara 1945. pukovnik Gojko Borota iz Sarajeva ga izveštava:

"Nemačka komanda stavlja nam na raspoloženje grupu od 64 sabotera, pod komandom »Gare«. Snabdeveni su sa jednom većom i tri manje radio stanice. Odlično naoružani i opremljeni... Svršili su specijalne kurseve. Svi su Srbi."

NEMCI DAJU GUME ZA OPANKE

Par dana kasnije, 16. januara 1945. pukovnik Borota javlja generalu Mihailoviću da će dobiti i gumu za opanke ukoliko pomognu nemačku ofanzivu:

*"Nemci nameravaju da prodru preko Vlasenice u Zvornik... Namerani su da očiste komunikaciju liniju Doboj — Tuzla — Zvornik i žele sudelovanje naše koje bi bilo levo i desno od te linije i zaposedanje očišćene prostorije... Mole oficira za vezu koji bi usredsredio sve poslove sa Vama i bio u vezi sa Vama. **Za obuču dobićemo gumu za pravljenje opanaka... Puk. Borota.**"*

OZNA LOŽI DRAŽU

Nakon pogibije četničkog komandanta Predraga Rakovića, kontraobaveštajna služba OZNA je preuzela njegovu radio stanicu. Organi Ozne su, predstavljajući se kao izvesni Ćosić, 17. januara 1945. godine počeli da lože odmetnutog generala Dragoljuba Mihailovića da se vrati u Srbiju:

"Narod je sve nezadovoljniji opštom mobilizacijom koju sprovode crveni... Narod je u iščekivanju i pita gde ste vi, da prekratite ove patnje."

POVLAČENJE ČETNIKA ZA NEMCIMA

21. januara 1945. načelnik komande za istočnu Bosnu Zaharije Ostojić javlja generalu Mihailoviću da se četnici bez Nemaca ne mogu održati na Drini, stoga kreću za njima na sever:

"Nemci će napustiti Drinu kroz nekoliko dana. Crveni vrše pritisak sa juga, istoka i severa. Hrane i krova za ovako velike snage nema, te je opstanak ovde nemoguć. Zbog ovoga sam rešio

u sporazumu sa Pavlom i Račićem u prisustvu Baletića da krenemo na sever jer je to jedino rešenje da održimo ovo što imamo."

22. januara 1945. godine i Pavle Đurišić informiše Dražu Mihailovića da bez Nemaca nije mogao oostati na terenu, te je krenuo u povlačenje:

"Nemci napustili su potpuno Crnu Goru, Sandžak i Istočnu Bosnu do Drine. Sam tamo nisam mogao oostati."

Jedan po jedan, četnički komandanti su napuštali svoje položaje zajedno sa nemačkim trupama i kretali se ka Mihailoviću.

BACAČI PLAMENA PROTIV PARTIZANA

24. januara 1945. godine general Miroslav Trifunović, iz Mihailovićevog štaba u Bosni, traži da im Nemci dostave bacače plamena protiv partizana:

"Vidite sa Nemcima da li bi mogli da nas snabdu sa bacačima plamena. Ovo bi nam bilo jako korisno u borbi protivu komunista. Za celu moju komandu uputio bih kod Nemaca u Sarajevu jednog višeg oficira za vezu te da se odkloni da svaka jedinica radi za sebe."

JA SAM PRVI NAPUSTIO TEREN, VI OSTANITE NA SVOJIM POLOŽAJIMA

26. januara 1945. Draža Mihailović, koji se prvi iz Srbije povukao u Bosnu, naređuje Zahariju Ostojiću da svi ostanu na svojim terenima:

"Neslažem se sa vašim rešenjem da Baćević kreće na sever. Naredio sam Baćeviću da oostane na svome mestu i svojoj prostoriji i da tamo radi po mojim naređenjima... Ako Pavlove i Račićeve snage kreću na sever, to nije znak opšteg odstupanja i napuštanja terena što ne sme da bude."

Istog dana, 26. januara 1945. Draža Mihailović naređuje i Petru Baćoviću da oostane na svom mestu:

"Neodobravam da vi sa vašim snagama idete na sever. Kada budu došle Račićeve ili Pavlove snage staviću ih neposredno pod moju komandu za akciju u Istočnoj Bosni... Vi oostanite na svome mestu."

27. januara 1945. četnički vođa ubeđuje svoje potčinjene kako oni nisu begunci:

"Suzbijajte sve glasove o nekom našem krahu, suprotno tome širite da mi nismo begunci već se i dalje borimo dokle god možemo na svome terenu."

30. januara Draža Mihailović depešom ubeđuje Petra Baćovića da četničke trupe nisu napustile Srbiju, već svakog dana jačaju:

"Neslažem se da komandanti napuštaju svoje terene i to baš onda, kada izveštavaju da na njihovim terenima oživljuje četnička akcija. Nije istina da je Srbija napuštena od naših delova. Obratno da naši delovi svakoga dana u Srbiji ojačavaju."

TRAŽIM NEMAČKU MUNICIJU I AMERIČKU INTERVENCIJU

Uporedo sa pokušajima podizanja morala potčinjenima, 31. januara 1945. četnički vođa Draža Mihailović zahteva preko Gojka Borote od Nemaca hitnu isporuku municije i razmenu oficira za vezu:

"Zašto Nemci neupućuju obećanu municiju u Rudanku. Vrlo je hitno... Da li ste izdejstvovali odobrenje za oficira za vezu. Hitno je."

Istog dana Draža Mihailović preko radio stanice javlja Ozni (ubeđen da javlja svojim) da je tražio američku intervenciju za preuzimanje vlasti u Srbiji:

„Molio sam američkog ministra obrazloženom prestavkom za pomoć i intervenciju. Da li će naši izdržati? To bi bilo potrebno po svaku cenu. Promene su ipak moguće, ako ni zbog čega drugog, ono zbog sukoba dva ideološka tabora. Samo se valja strpeti.“

NISU NEMCI OKUPATORI, OKUPATOR JE TITO

1. februara 1945. Draža naređuje Stevanu Damjanoviću da pokuša mobilizaciju Nemaca u četničke redove nakon kapitulacije Trećeg Rajha:

*"Na slučaj da bi Nemačka kapitulirala, što još nije sigurno, vaš postupak da bude sledeći: **Nemcima ponudite da nam prisitupe, a mi ćemo ih ostaviti u njihovim jedinicama. Na taj način mi ćemo dobiti pojačanje u boračkim jedinicama i dalje ćemo postupati prema situaciji i prilikama.**"*

2. februara 1945. godine Draža Mihailović naređuje četnicima da šire propagandu protiv nove Jugoslavije:

*"**U svima našim emisijama za inostranstvo i unutrašnjost, režim partizanski nazivati Titova okupacija.**"*

Depešom od 5. februara "đeneral" Mihailović naređuje svojim potčinjenima da vode propagandni rat protiv Jugoslovenske armije:

*"**Propagirajte da Tito mobiliše samo Srbe i šalje ih u Mađarsku da ginu, a muslimane i katolike čuva.**"*

AKO NEMCI NE DAJU MUNICIJU, GUBIMO RAT

6. februara 1945. godine "đeneral" Mihailović javlja pukovniku Gojku Boroti da bez municije četnici više ne mogu učestvovati u nemačkim operacijama:

*"**Poručite sledeće Nemcima: Sva obećanja do sada nisu izvršena, u pogledu municije. Zbog toga, Srbijanske snage ne mogu učestvovati u akciji prema Tuzli, niti uopšte mogu učestvovati u akcijama...**"*

LIUBAZNO I PRIJATELJSKI SA USTAŠAMA

Dok su borci ginuli na Sremskom frontu, iza kojeg je čekao još uvek neoslobođeni Jasenovac, Draža Mihailović je depešom od 7. februara 1945. zapovedao svojim ljudima da sarađuju sa ustašama:

*"**Sa ustašama u Gračanici održavati najprijateljskije veze.**"*

Sutradan 8. februara "đeneral" Mihailović pojašnjava svojim potčinjenima:

*"**Ustaše dižu glavu u Bosni, ali znajte da ima dve vrste ustaša. Samo su idejne ustaše naši neprijatelji, a ostali predstavljaju miliciju, koja je sa nama u saradnji.**"*

AKO NEMCI NE ISPORUČE MUNICIJU NAPUŠTAMO POLOŽAJE

14. februara 1945. godine Draža Mihailović konstatuje raspad svoje organizacije u istočnoj Bosni:

*"**Kosorić izveštava preko Borote, da su borci 1 Rogatičke, Čajničke i Višegradske brigade, počeli da se predaju pojedinačno i u grupama komunistima. Uzrok ovome je odlazak starešina sa ovoga terena.**"*

Sutradan, 15. februara 1945. Draža Mihailović naređuje Nešku Nediću da izvuče municiju od Nemaca ili će se svi povući:

*"**Gledajte da izvučete municiju za sve. U protivnom kažite da ćemo se mi svi povući, jer bez municije ne možemo raditi, a oni kako hoće.**"*

Tih dana, Đurišićeva kolona u povlačenju stigla je u Mihailovićev štab kod Doboja. Bili su u očajnom stanju, pratilo ih je mnoštvo izbeglica, svakodnevno su trpeli gubitke od Jugoslovenske armije. Pavle Đurišić je hteo da produže za Sloveniju, ali je Draža Mihailović insistirao da ostanu u Bosni. U razgovoru sa njim, Đurišić je otkrio da "Mihailović nema nikakav plan".

I SA CRNIM ĐAVOLOM PROTIV KOMUNISTA

1. mart 1945 godine Draža Mihailović nalaže svom delegatu u Sloveniji Vasiliju Maroviću da sarađuje sa svima protiv komunista:

*"Ništa nama ne smeta ako se slovenački domobrani organizuju na čisto klerikalnoj bazi. Kada obrazuju svoju federalnu jedinicu mogu i za svoje sinove da prave crkve. **Glavno je da budu jaki i da se bore protiv komunista.**"*

2. marta 1945. godine Draža Mihailović nalaže svom opunomoćeniku u Zagrebu da uhvati što čvršće veze sa zagrebačkim nadbiskupom Alojzijem Stepincem, bliskim režimu NDH:

*"**Nastanite da sa Stepincem, ponavljam sa Stepincem uhvatite što čvršću vezu i upoznate ga sa celim našim programom i radom...** Ako možete učinite mu zvaničnu posetu, da bismo sa tim stvorili sporazum protiv komunista... Samo o tome Mačekovci nesmeju da znaju ništa, jer u isto vreme treba raditi sa mačekovcima."*

OMOGUĆITE MI DA SE BORIM PROTIV OKUPATORA

Proleća 1945. godine, nemačka komanda je preko Draže Mihailovića počela ubacivanje diverzantskih grupa u oslobođenu Srbiju. Te grupe su bile sastavljene uglavnom od ljotićevara, obučenih u Nemačkoj za dejstva iza linija fronta. Nakon dolaska kod Mihailovića, vođa jedne od tih grupa poslao je 5. marta 1945. izveštaj nemačkom generalu fon Horstenau:

*„U sklopu priprema za akciju na prostoru Srbije, vođa za vezu za ovaj cilj formirane grupe imao je priliku da razgovara sa DM. Ti razgovori vođeni su u upadljivo prijateljskoj atmosferi. **DM je plan grupe našao korisnim i za svoj cilj - borbu protiv komunizma - i obećao svaku moguću pomoć.**“*

U to vreme, 7. marta 1945. godine u oslobođenom Beogradu je obrazovana nova jugoslovenska vlada, u kojoj su zajedno sedeli vodeći komunisti i kraljevi namesnici. Uporedo sa slanjem komandosa u Srbiju, Mihailović je apelovao na namesnike da se četničkim "narodnim vojnim snagama", pruži mogućnost da se upute protiv okupatora, kao i da se četničkom političkom vođstvu dozvoli da "slobodno izađe na političku pozornicu i pred narod iznese svoj program."

NACIONALNE SNAGE POD KOMANDOM VERMAHTA

Srpski fašistički vođa Dimitrije Ljotić nalazio se u pograničnoj zoni Trećeg Rajha (okupirana Slovenija i Istra), gde je okupljao sve "nacionalne snage" za finalni obračun sa Jugoslovenskom armijom. Sa njim su bili četnici Momčila Đujića i Dobroslava Jevđevića, kao i preostale Nedićeve snage. Ljotić je krajem februara poslao delegaciju u Bosnu na čelu sa prvim srpskim kvislingom Milanom Aćimovićem. Delegati su stigli u Mihailovićev 15. marta 1945. godine, preneviši mu poruku:

*"**Dimitrije Ljotić želi da se definitivno objedinjenje svih nacionalnih snaga bar sada izvrši i da Vi preuzmete komandu svih nacionalnih jedinica.**"*

Ljotić je tražio da general Mihailović sa "celokupnom vojskom" dođe u Sloveniju i lično preuzme komandu. Nameravali su da, po kapitulaciji Nemačke, Sloveniju proglase "slobodnom federativnom jedinicom Kraljevine Jugoslavije", da spreče ulazak Jugoslovenske armije, i dočekaju dolazak Anglo-Amerikanaca. Ljotić je računao da u Sloveniji ima oko 35 hiljada "naoružanih Srba i Slovenaca", čemu se može dodati još oko 30.000 ljudi opštom mobilizacijom. Ako bi Draža došao sa svojim ostacima (u to vreme oko 25.000), u Sloveniji bi se stvorila armija od blizu 100.000 ljudi.

Draža Mihailović je primio Ljotićev plan, poslavši svog generala Miodraga Damjanovića (inače šefa Nedićevog kabineta) da preuzme komandu u Sloveniji. U odgovoru Ljotiću 16. marta piše:

“Sa radošću pozdravljam Vaš rad na objedinjavanju svih nacionalnih snaga iako u posljednjem momentu. Vremena još ima ipak da se najnužnije organizuje i poveže. Kosta i Vaš delegat preneli su mi sve Vaše poruke i budite uvereni da ih ja primam od prve do poslednje...”

Mihailović im je najavio da će doći sa “svom svojom vojskom” u Sloveniju “kada dođe momenat”.

ĐURIŠIĆ NAPUŠTA DRAŽU

Po prijemu Ljotičevog poziva, Pavle Đurišić je rešio da krene ka Sloveniji, jer je ostanak u Bosni smatrao ravnim samoubistvu. On je govorio da će Draža “svu vojsku izgubiti”, jer je u teškoj zabludi da će ga Anglo-Amerikanci pomoći:

“Ovde neću ostati. Tifus nas satire, a i u borbama sa partizanima imamo stalno gubitke. Ako ostanem, nas će nestati. Da sam slušao Parežanina, ja bih sa mojim ljudima već odavno bio u Sloveniji, može biti još pre Đujića.”

Radi kretanja preko teritorije NDH, Pavle Đurišić je sa Sekulom Drljevićem, Pavelićevim saradnikom, 16. marta sklopio sporazum po kojem crnogorski četnici postaju Crnogorska narodna vojska, pod vrhovnom komandom Sekule Drljevića:

“Crnogorska vojska koja se sada nalazi pod komandom oficira Crnogoraca na području Nezavisne Države Hrvatske u buduće će se zvati Crnogorska Narodna vojska... Crnogorska Narodna vojska priznaje vođu Crnogorske Narodne Organizacije, dr Sekulu Drljevića svojim vrhovnim komandantom i obavezuje se pokoravati se njegovim naredbama.”

Ne čekajući dopuštenje Draže Mihailovića, Đurišić je krenuo prema zapadu. Pridružile su mu se mnoge glavešine, među kojima politički savetnik Dragiša Vasić, načelnik komande za istočnu Bosnu Zaharije Ostojić, komandant hercegovačkih četnika Petar Baćović sa svojim trupama, jedan od vodećih štabnih oficira Mirko Lalatović i mnogi drugi.

O svojom odlasku depešom su obavestili Mihailovića, koji je 16. marta odgovorio da je iznenađen, ali da on i dalje ostaje. 20. marta 1945. Draža Mihailović je u depeši Pavlu Đurišiću precizirao da će ostati u Bosni sve dok Nemci drže položaje:

“Ja sa srbijanskim i bosanskim snagama ostajem ovde dokle god okupator drži Sarajevo, Bijeljino, Brčko i sve ostale veće gradove u Bosni, iskorišćujući vreme za organizaciju jake gerile u Bosni i Srbiji.”

SUKOB ĐURIŠIĆA I MIHAILOVIĆA

Saznavši za sporazum Đurišića sa ustaškim vlastima, odmetnuti general Dragoljub Mihailović 23. marta 1945. obaveštava potčinjene o njegovoj "izdaji prema narodu, kralju i ovoj vrhovnoj komandi" i naređuje prekid svake veze sa njim:

“Pavle Đurišić izvršio je formalnu izdaju prema narodu, kralju i ovoj komandi... Crnogorci će ući u sastav Pavelićevih snaga pod komandom Sekule Drljevića, a sve srbijanske i bosanske jedinice koje se nalaze tamo biće razoružane... Ni jedan komandant od danas ne sme i ne treba da i dalje održava vezu radio-putem sa Pavlom Đurišićem... Obratiti pažnju na položaje koje drže prema nama i biti spreman na sve.”

26. marta 1945. godine Draža Mihailović šalje još preciznije obaveštenje:

“Izveštavam Vas da je Pavle Đurišić služeci Nemcima otišao je sada dalje pa se sa ustašama udružio.”

30. marta 1945. potpukovnik Đurišić prilično oštro odgovara generalu Mihailoviću:

“Lažeš i ti i svi koji kažu da sam imao vezu ma sa kim od ustaških vlasti. Ali tačno je da vi služite kao zaštitnica Nemaca...”

NEMAČKA NEĆE IZGUBITI

Početak aprila 1945. borbe su stigle nadomak Berlina. Gotovo svima je već bilo jasno da je Nemačka poražena, ali ne i Draži Mihailoviću, koji je 1. aprila hrabrio svoje potčinjene da će Nemci u Bosni izdržati i da će nastaviti gerilski otpor:

"I ako je u Nemačkoj vrlo teška situacija, ipak nemačke trupe u Bosni vrše veliku ofanzivu protiv komunista. Po svem izgledu, da Nemci hoće da razviju gerilu ne samo u Nemačkoj već i na Balkanu."

Odmetnutom generalu Mihailoviću su Nemci ostali poslednja nada. Kada su nemačke trupe počele napuštale Bijeljenu i okolinu, Mihailović je pokušao da ih zadrži da nastave borbu pod njegovom komandom kao "naši državljani". On 3. aprila 1945. naređuje Stevanu Damjanoviću:

"Ispitajte tačno razlog zašto napuštaju Bijeljenu i okolinu. Da li je to njihov manevar ili stvarno napuštaju. Pokušajte da na slučaj da se Nemci povlače da ih pridobijete da ostanu pod našom komandom kao naši državljani."

PROPAST PAVLA ĐURIŠIĆA

U međuvremenu, Pavle Đurišić je umesto ka Zagrebu, krenuo najkraćim putem u Sloveniju, preko Bosanske Krajine. Ocenivši to kao kršenje sporazuma, Sekula Drljević i vlasti NDH šalju motorizovane jedinice da ga zaustave. Istovremeno, 4. aprila 1945. godine Draža Mihailović javlja četnicima u Sloveniji da ne primaju Pavlove trupe:

"Od Pavlovih trupa nećete imati nikakve koristi. One su neborbene, pljačkaju i šire najveću demoralizaciju. Ne dozvolite da se nastane blizu Vas, ako dođu, inače ćete biti od njih odmah poplavljeni sa strahovitom defetističkom propagandom."

4. aprila 1945. snage NDH su presrele Đurišićeve četnike na Lijeveča polju kod Banja Luke, i u trodnevnim borbama ih razbile. Od mnogobrojnih četnika koji su se predali, Sekula Drljević je u Staroj Gradišci formirao tri brigade "Crnogorske narodne vojske", pod ustaškom komandom. Đurišić se sa ostacima pokušao probiti prema Bihaću, ali nije mogao zbog partizana.

Opkoljen sa svih strana, Đurišić traži od četničkih vođa zapadne Bosne, Slavoljuba Vranješevića i Lazara Tešanovića, da mu pomognu u proboju ka Sloveniji. 6. aprila 1945. godine Mihailović poručuje Vranješeviću da snage Pavla Đurišića ne predstavljaju nikakvu borbenu vrednost, da su samovoljno otišli, da Zaharije Ostojić ne radi u saglasnosti sa Vrhovnom komandom, te "prekinite svaku vezu sa njime".

Sredinom aprila, kod Đurišića dolaze delegati Sekule Drljevića sa porukom da se vrati i preuzme komandu nad Crnogorskom narodnom vojskom. Pavle Đurišić je sa svojom grupom došao "mečki na rupu" u Staru Gradišku, gde je razoružan i pogubljen sa Zaharijem Ostojićem, Mirkom Lalatovićem, Lukom Baletićem, Petrom Bačovićem i drugim četničkim vođama.

POSLEDNJA ODBRANA NACIZMA U SLOVENIJI

Nakon preko pet meseci iscrpljujućih borbi, 12. aprila 1945. godine snage Jugoslovenske armije su probile Sremski front, jurišajući ka zapadnim krajevima svoje zemlje. U okupiranoj Sloveniji i Istri nalazili su se četnici Đujića i Jevđevića, dobrovoljci Dimitrija Ljotića, Nedićeva državna straža i slovenski domobrani okupljeni oko Leva Rupnika, Ivana Prezelja i biskupa Rožmana. Naoružani od Vermahta, vršili su poslednje pripreme da se suprotstave Jugoslovenskoj armiji. 15. aprila 1945. godine Mihailovićev izaslanik general Miodrag Damjanović preuzeo je ove "nacionalne snage" pod svoju komandu, pripremajući se za konačan obračun protiv "Titovih hordi":

„Vaše trupe ovde obučene su i obuvene, odmorne i nahranjene, dobro naoružane i snabdevene svim potrebama za borbu... Očekuje nas još važan pun časti zadatak: da onemogućimo prodiranje Titovih hordi u ove lepe krajeve...“

Četnici u Sloveniji bili su u posve neobičnoj situaciji. Neki od njih su pozdravljali Nemce fašističkim pozdravom, istovremeno se nadajući dolasku Saveznika, nakon čega će omogućiti “svome Vrhovnom komandantu brzi povratak u prestoni Beograd”. Sa njima su bili i patrijarh SPC Gavriilo Dožić i episkop Nikolaj Velimirović, koji su obilazili borce.

POGIBIJA MITE LJOTIĆA

23. aprila 1945. poginuo je vođa srpskih SS dobrovoljaca Dimitrije Ljotić, sletevši kolima sa mosta koji su srušili partizani. Ovo je bio težak udarac za profašističke snage. Govor pun zahvalnosti na njegovom pogrebu održao je vladika Nikolaj Velimirović:

“Da je odsečena samo jedna grana, stablo ne bi mnogo osetilo, ali stablo je odsečeno do korena, i nama je nanesen veliki bol... Ljotić je bio ne samo naš, on je pripadao čovečanstvu, Evropi, svetu... On nije bio samo državnik, on je bio hrišćanin državnik... To je bio političar sa krstom. Mi blagodarimo njemu, Njegova Svetost i ja, zahvaljujemo mu što smo došli iz zatočenja do Beča, i od Beča ovamo... On je dao odgovor na sva pitanja. On je u svojoj ideologiji obuhvatio sve grane narodnog života.”

Samo šest dana nakon Ljotićeve pobigije, 29. aprila 1945. jedinice Četvrte jugoslovenske armije su ušle u Sloveniju. Istog dana, general Damjanović je svim snagama izdao naređenje za povlačenje ka Italiji. Bežeći ka Italiji, četnici su početkom maja naišli na Novozelandčane blizu Trsta, kojima su objašnjavali da su “kraljevska vojska”, verna kralju Petru, tražeći tražeći oružje i municiju za borbu protiv komunista. Međutim, ovi neshvaćeni borci, koji su kapitulaciju dočekali u službi Vermahta, razoružani su i smešteni u zarobljeničke logore.

KONAČNI PORAZ NA ZELENGORI

U međuvremenu, Jugoslovenska armija je oslobodila Sarajevo, a nemački ostaci su se povlačili u rasulu. Slomom Vermahta, četnici su ostali bez moćnih zaštitnika i snabdevanja municijom. Odmetnuti general Dragoljub Mihailović je, sa preostalom gladnom i demoralisanom vojskom, ostao odsečen u Bosni. Sredinom aprila, on pokušava proboj ka Srbiji.

Četnici su tumarali kroz divlja planinska područja, ostavljajući bolesne i ranjene. Ovo zlopaćenje, među preživelim upamćeno kao bosanska golgota, dovelo je do strašne demoralizacije i osipanja. Mnogi prinudno mobilisani regruti iz Srbije ostavili su tada kosti u Bosni. Avijacija je nadletala četničku kolonu, bacajući bombe i letke sa pozivom na predaju.

Do konačnog obračuna došlo je na planini Zelengori, kod Sutjeske. Par dana nakon kapitulacije Vermahta, četničke snage su uništene u bici na Zelengori 13. maja 1945. godine, ubrzo nakon čega je drugi svetski rat u Jugoslaviji bio završen.

General Mihailović se skrivao još godinu dana, nakon čega je uhvaćen, osuđen za saradnju sa okupatorom i ratne zločine, i pogubljen.